

Veerkragtigheidskenmerke van gesinne waarvan 'n kind geboelie word

Estelle Roodt

**Tesis ingelewer ter voldoening aan die vereistes vir die graad Magister in die Lettere en
Sosiale Wetenskappe (Sielkunde) aan die Universiteit van Stellenbosch**

Studieleier: Prof. A.P. Greeff

Maart 2011

Verklaring

Deur hierdie tesis elektronies in te lewer, verklaar ek dat die geheel van die werk hierin vervat, my eie, oorspronklike werk is, dat ek die outeursregeienaar daarvan is (behalwe tot die mate uitdruklik anders aangedui) en dat ek dit nie vantevore, in die geheel of gedeeltelik, ter verkryging van enige kwalifikasie aangebied het nie.

Handtekening:

Datum:

Kopiereg © 2011 Universiteit van Stellenbosch

Alle regte voorbehou

OPSOMMING

Afknouery is 'n algemene verskynsel onder laerskoolkinders. Alhoewel afknouery dikwels as 'n normale deel van die grootwordproses beskou word, dui verskeie ondersoeke op die negatiewe sosiale, sielkundige en fisiese gevolge wat daarmee gepaard gaan. Wanneer 'n kind geboelie word, raak dit noodwendig die hele gesin. Elke gesin het egter unieke eienskappe of maniere om krisisse (soos afknouery) te hanteer en daarby aan te pas. Gesinsveerkragtigheid verwys na die gesin se vermoë om weerstand te bied teen, en te herstel na, ontwrigtende lewensuitdagings. Die doel van hierdie ondersoek was om vas te stel watter gesinskenmerke geassosieer kan word met goeie aanpassing van gesinne waarvan 'n kind geboelie word.

Die studiepopulasie was gesinne met laerskoolkinders wat vir ses maande of langer geboelie is in die voorafgaande drie jaar, en wat in die Suid-Kaap woon. Ma's het as verteenwoordigers van hul gesinne opgetree en namens die gesinne aan die ondersoek deelgeneem. Agt-en-veertig verteenwoordigers van gesinne het elk sewe selfvoltooiingsvraelyste asook 'n biografiese vraelys met twee oop einde-vrae voltooi.

Die resultate van die kwalitatiewe data het getoon dat gesinne veral deur die afknouery geraak is deurdat die kinders wat geboelie is, negatiewe emosies soos hartseer ervaar het. Die meeste gesinne het die afknouery hanteer deur met 'n onderwyser, skoolhoof of die beheerliggaam te gaan praat, of deur raad te gee aan die kind wat geboelie is. Die resultate van die kwantitatiewe data, wat met behulp van korrelasies en regressie-ontledings verkry is, het die volgende gesinsveerkragtigheidskenmerke geïdentifiseer: die kwaliteit van gesinskommunikasie, positiewe kommunikasiepatrone wat omgee en ondersteuning oordra, standvastigheid en duursaamheid van die gesinseenheid, die gesin se gevoel van interne sterk punte, betroubaarheid en die vermoë om saam te werk, die gesin se pogings om vernuwend en aktief te wees, om nuwe dinge te probeer en om te leer, die mate waartoe die gesin roetines gebruik en handhaaf, die gesin se klem op die vasstelling van voorspelbare kommunikasie tussen ouer en kind, die gesin se klem op die

vasstelling van voorspelbare roetines om 'n kind se gevoel van selfbestuur en orde te bevorder, asook die gesin se klem op saamwees.

Die bevindinge van hierdie ondersoek vul 'n leemte in die literatuur oor gesinne waarvan 'n kind geboelie word. Dit kan nuttig aangewend word in die beplanning en ontwikkeling van intervensies om hierdie gesinne te versterk en meer veerkragtig te maak. Die geïdentifiseerde gesinskenmerke laat ook die moontlikheid oop vir verdere navorsing om hierdie kenmerke in meer besonderhede te ondersoek en te beskryf.

SUMMARY

Bullying is a common phenomenon among primary school children. Although bullying is often seen as a relatively normal part of growing up, various studies have indicated its negative social, psychological and physical effects. When a child is bullied, the matter inevitably concerns the whole family. However, every family has unique characteristics or ways of handling and adapting to a crisis (such as bullying). Family resilience refers to the family's ability to withstand and rebound from disruptive life challenges. The goal of this study was to determine which family characteristics can be associated with positive adaptation in families of which a child had been bullied.

The study population consisted of families with primary school children that had been bullied for six months or longer over the past three years, and reside in the Southern Cape. Mothers acted as representatives and participated in the study on behalf of their families. Forty eight family representatives each completed seven self-completing questionnaires as well as a biographical questionnaire containing two open ended questions.

Results from the qualitative data, which was analysed using content analysis, showed that families were affected by the bullying, especially in the sense that the children that were bullied experienced negative emotions such as sadness. Most of the families coped with the bullying by talking to a teacher, principal or governing body, or by giving advice to the child that had been bullied. Results from the quantitative data, which was analysed using correlations and regression analyses, indicated positive correlations between family adaptation and quality of family communication, positive communication patterns that convey caring and support, fortitude and durability of the family unit, the family's sense of internal strengths, dependability and the ability to work together, the family's efforts to be innovative and active, to experience new things and to learn, the degree to which families use and maintain routines, the family's emphasis on establishing predictable communication between parent and child, the family's emphasis on establishing predictable

routines to promote a child's sense of autonomy and order, as well as the family's emphasis on togetherness.

The findings of the study fill a gap in the literature about families in which a child has been bullied. The findings can be utilised in the planning and developing of interventions to strengthen these families and to make them more resilient. The identified family characteristics also leave the possibility of further research to investigate and describe these characteristics in greater detail.

DANKBETUIGINGS

Hiermee wil ek graag vir die volgende mense dankie sê:

My studieleier, Prof. Greeff: Baie dankie vir u leiding, bystand en aanmoediging die hele jaar deur.

My ouers: Baie dankie vir julle ondersteuning en vir die voorreg om te kon studeer.

Mnr. Saul en tannie Cristel: Baie dankie vir julle behulpsaamheid en toeganklikheid.

Deelnemers: Baie dankie aan almal wat julle tyd afgestaan het om aan die ondersoek deel te neem, en julle harte oopgemaak het oor 'n onderwerp wat nie maklik is om oor te praat nie.

Prof. Kidd: Baie dankie vir u hulp met my data-ontleding en die verduideliking daarvan.

Gert: Baie dankie vir jou ondersteuning en dat jy altyd daar was vir my hierdie jaar.

Jolette: Baie dankie vir jou ondersteuning, en dat ek jou kon vra om my te help as ek 'n onvertaalbare woord moet vertaal.

Marius Swart: Baie dankie vir die taalversorging van my tesis.

Prof. Piet en Dr. Margot Steyn: Baie dankie vir julle ondersteuning, die lekker stil omgewing waar ek kon werk en al die smoothies.

Hierdie tesis word opgedra aan my pa, Paul Roodt:

Ek is baie lief vir pa!

INHOUDSOPGAWE

Verklaring	ii
OPSOMMING	iii
SUMMARY	v
DANKBETUIGINGS	vii
Lys van Bylaes	xii
Lys van Figure	xiii
Lys van Tabelle	xiv

Hoofstuk 1

INLEIDING, MOTIVERING VIR EN DOELSTELLINGS VAN DIE ONDERSOEK

1.1 Inleiding	1
1.2 Wat is afknouery?	1
1.3 Voorkoms van afknouery	2
1.4 Kenmerke van slagoffers van afknouery	3
1.5 Navorsingsvraag en motivering vir die huidige ondersoek	4
1.6 Samevatting	6

Hoofstuk 2

TEORETIESE GRONDSLAG

2.1 Inleiding	7
2.2 Veerkragtigheid en die individu	8
2.3 'n Holistiese beskouing van veerkragtigheid	8
2.4 Die Veerkragtigheidsmodel van Gesinstres, Verstelling en Aanpassing	9

2.5 Walsh se gesinsveerkragtigheidsraamwerk	14
2.5.1 Gesinsoortuigingstelsels	14
2.5.1.1 Samehorigheid	15
2.5.1.2 Optimisme	15
2.5.1.3 Godsdienst/Spiritualiteit	15
2.5.2 Organisasoriese patrone	16
2.5.2.1 Aanpasbaarheid	16
2.5.2.2 Verbondenheid	17
2.5.2.3 Sosiale en ekonomiese hulpbronne	17
2.5.3 Kommunikasie	17
2.5.3.1 Openlike en duidelike kommunikasie	17
2.5.3.2 Probleemoplossing	18
2.6 Voordele van 'n gesinsveerkragtigheidsraamwerk	18
2.7 Samevatting	19

Hoofstuk 3

LITERATUURSTUDIE

3.1 Inleiding	21
3.2 Afknouery in Suid-Afrika	22
3.3 Faktore wat tot gesinsveerkragtigheid bydra	25
3.4 Afknouery: 'n verduideliking volgens die Veerkragtigheidsmodel	28
3.4.1 Gesinskrisis (X)	29
3.4.2 Opeenhoping van eise (AA) en vatbaarheid (V)	30
3.4.3 Gesinstipes (T) en pasingestelde patrone van funksionering (TT)	31
3.4.4 Gesinshulpbronne (BB) en sosiale ondersteuning (BBB)	32

3.4.5 Gesinswaarderingsprosesse (C-CCCCC)	34
3.4.6 Probleemoplossing en -hantering (PSC)	35
3.4.7 Gesinsaanpassing (XX)	36
3.5 Samevatting	36

Hoofstuk 4

METODE VAN ONDERSOEK

4.1 Inleiding	38
4.2 Navorsingsontwerp	38
4.3 Deelnemers	38
4.4 Meetinstrumente	40
4.4.1 Biografiese vraelys	41
4.4.2 Family Attachment and Changeability Index 8 (FACI-8)	41
4.4.3 Family Hardiness Index (FHI)	42
4.4.4 Social Support Index (SSI)	42
4.4.5 Family Crisis Oriented Personal Evaluation Scales (F-COPES)	43
4.4.6 Family Problem Solving Communication (FPSC)	44
4.4.7 Relative and Friend Support Index (RFS)	45
4.4.8 Family Time and Routine Index (FTRI)	45
4.5 Prosedure	46
4.6 Etiese Oorwegings	47
4.7 Data-ontleding	47
4.7.1 Kwantitatiewe data-ontleding	47
4.7.2 Kwalitatiewe data-ontleding	48
4.8 Samevatting	49

Hoofstuk 5

RESULTATE

5.1 Inleiding	51
5.2 Resultate van kwalitatiewe data	51
5.2.1 Resultate in verband met die eerste vraag	51
5.2.2 Resultate in verband met die tweede vraag	57
5.3 Resultate van kwantitatiewe data	63
5.3.1 Spearman-korrelasies	63
5.3.2 Meervoudige regressie-ontleding	69
5.4 Samevatting	71

Hoofstuk 6

BESPREKING

6.1 Inleiding	73
6.2 Geïdentifiseerde gesinsveerkragtigheidsfaktore	73
6.3 Hoe die afknouery gesinne geaffekteer het	76
6.4 Tendense in verband met afknouery	77
6.5 Beperkings van hierdie ondersoek en aanbevelings	79
6.6 Gevolgtrekking	80
VERWYSINGS	83

Lys van Bylaes

Bylae 1: Brief aan ouers	94
Bylae 2: Biografiese vraelys	95
Bylae 3: Brief aan skoolhoof en beheerliggaam	97
Bylae 4: Ingeligte toestemmingsbrief	98

Lys van Figure

<i>Figuur 2.1</i> Die verstellingsfase van die Veerkrachtigheidsmodel van Gesinstres, Verstelling en Aanpassing (McCubbin & McCubbin, 1996).	12
<i>Figuur 2.2</i> Die aanpassingsfase van die Veerkrachtigheidsmodel van Gesinstres, Verstelling en Aanpassing (McCubbin & McCubbin, 1996).	13
<i>Figuur 5.1.</i> Korrelasie tussen kwaliteit van gesinskommunikasie (FPSC Totaaltelling) en gesinsaanpassing (FACI-8).	66
<i>Figuur 5.2.</i> Korrelasie tussen standvastigheid van gesinseenheid (FHI Totaaltelling) en gesinsaanpassing (FACI-8).	67
<i>Figuur 5.3.</i> Korrelasie tussen die mate waartoe gesinne roetines gebruik en handhaaf (FTRI-Gesin) en gesinsaanpassing (FACI-8).	67
<i>Figuur 5.4.</i> Korrelasie tussen die gesin se klem op saamwees (FTRI Gesin saamwees) en gesinsaanpassing (FACI-8).	68
<i>Figuur 5.5.</i> Korrelasie tussen negatiewe kommunikasiepatrone (FPSC Opruiend) en gesinsaanpassing (FACI-8).	69

Lys van Tabele

Tabel 1: <i>Onderskeie Temas as Aanduiding van Hoe Gesinne deur die Afknouery Geaffekteer is (N = 48)</i>	52
Tabel 2: <i>Samevatting van Hoe Gesinne die Afknouery Hanteer het, soos deur Deelnemers gestel (N = 48)</i>	58
Tabel 3: <i>Spearman-Korrelasies tussen Potensiële Veerkragtigheidsveranderlikes en Gesinsaanpassing (Family Attachment and Changeability Index 8) (N = 48)</i>	63
Tabel 4: <i>Resultate van die Beste Sub-stel Meervoudige Regressie-ontleding (N = 48)</i>	70

Hoofstuk 1

INLEIDING, MOTIVERING VIR EN DOELSTELLINGS VAN DIE ONDERSOEK

1.1 Inleiding

Gesinne word dikwels deur uitdagings of krisisse gekonfronteer. Een so 'n krisis is wanneer 'n kind in die gesin geboelie word. Om afgeknu te word het verskeie negatiewe sosiale, sielkundige en fisiese gevolge vir die slagoffer (Smith, 1999). Hierdie gevolge raak noodwendig die hele gesin. Gesinsveerkragtigheid kan egter daartoe bydra om die krisis van afknouery beter te hanteer. Veerkragtigheid verwys na die gesin se vermoë om weerstand te bied teen, en te herstel na, ontwrigtende lewensuitdagings (Walsh, 2003). Die hoofdoelstelling van hierdie ondersoek is om vas te stel watter gesinskenmerke geassosieer kan word met goeie aanpassing van gesinne waarvan 'n kind geboelie word. Hoe gesinslede die krisis van afknouery ervaar, en die betekenis wat hulle daaraan heg, het 'n groot invloed op hoe hulle dit gaan hanteer. Daarom is 'n newedoelstelling van hierdie ondersoek om vas te stel hoe gesinne deur die afknouery geaffekteer is.

Eerstens is dit egter belangrik om 'n oorsig te gee van wat afknouery behels. Dit is ook belangrik om uit te lig hoe algemeen afknouery voorkom, asook hoe 'n tipiese slagoffer van afknouery lyk, aangesien dit die erns van die gevolge van afknouery, en dus die noodsaaklikheid van die voorkoming daarvan, beklemtoon.

1.2 Wat is afknouery?

Huidige definisies van afknouery het veral ontstaan uit die werk van Dan Olweus, wat reeds sedert 1970 hierdie onderwerp navors (Greeff, 2004). Volgens Olweus (1993) kan afknouery gedefinieer word as aggressiewe gedrag of opsetlike kwaaddoenery wat herhaaldelik en met verloop van tyd uitgevoer word in 'n interpersoonlike verhouding wat deur 'n magswanbalans gekenmerk word. Afknouery vind dikwels plaas sonder dat die slagoffer die boelie uittart

(Olweus, 1993). Afknouery sluit in om iemand te slaan, skop of knyp (fisieke afknouery), of om iemand te dreig, terg, spot of name te noem (verbale afknouery). Om iemand doelbewus uit 'n groep te sluit of te weier om aan 'n ander se versoeke gehoor te gee, word ook as afknouery beskou (Olweus, 1993).

Farrington (1993) definieer afknouery as die herhaalde sielkundige of fisieke onderdrukking van 'n persoon met minder mag deur 'n persoon met meer mag. Salmivalli, Huttunen en Lagerspetz (1997) beskou afknouery as 'n groepsverskynsel waarin een kind aan sistematiese, deurlopende teistering deur ander blootgestel word. Volgens Roland (1989) is afknouery langdurige geweld, hetsy fisies of geestelik, wat deur 'n individu of 'n groep uitgevoer word, en wat gerig is op 'n individu wat nie homself in die werklike situasie kan verdedig nie. Espelage en Swearer (2003) meen dat hoewel daar verskeie definisies van afknouery in die literatuur voorkom, die meeste van hulle een ooreenkoms toon, naamlik dat afknouery 'n onderafdeling van aggressie is.

Om op te som, behels afknouery dus die volgende:

- Dit kan fisies of verbaal wees;
- Dit is sistematies en word met verloop van tyd uitgevoer;
- Dit kan deur 'n individu of 'n groep uitgevoer word; en
- Dit word gerig op individue wat minder mag as die boelies het.

1.3 Voorkoms van afknouery

Studies in verband met die voorkoms van afknouery is reeds op groot skaal in verskeie lande uitgevoer, insluitende Noorweë, Finland, Swede, Engeland, Nederland, Kanada, Spanje, Ierland, Australië, Japan en die Verenigde State van Amerika (Espelage & Swearer, 2003; Olweus, 1994). 'n Ondersoek wat in Noorweë uitgevoer is, waarin meer as 130 000 leerders tussen sewe en sestien jaar elk die “Olweus Bully/Victim Questionnaire” voltooi het, het getoon dat ongeveer

15% van alle leerders in daardie land al by afknouery betrokke was, hetsy as 'n boelie of 'n slagoffer (Olweus, 1993, 1994). Wat ander lande betref, wissel die voorkoms van afknouery onder laerskoolkinders tussen 11,3% in Finland en 49,8% in Ierland (Dake, Price, & Telljohann, 2003). In Suid-Afrika is die voorkoms van afknouery selfs hoër, met tot soveel as 58,2% van leerders wat daardeur geraak word (Neser et al., 2004).

1.4 Kenmerke van slagoffers van afknouery

Alhoewel daar geen vaste profiel is vir iemand wat geboelie word nie, toon slagoffers dikwels dieselfde eienskappe. Slagoffers van afknouery is oor die algemeen meer angstig as hulle klasmaats (Olweus, 1993). Hulle is ook versigtig, sensitief, stil, eensaam, ongewild en ongelukkig, voel verwerp, sukkel akademies, sukkel om sosiaal aan te pas en het lae selfbeelde en verswakte verhoudings met hulle portuurgroepe (Farrington, 1993; Greeff, 2004; Kochenderfer & Ladd, 1996; Olweus, 1993; Perren & Hornung, 2005; Rigby & Slee, 1991; Smokowski & Kopasz, 2005). Slagoffers het dikwels die begeerte om die skoolomgewing te vermy en het negatiewe houdings teenoor die skoolsituasie (Kochenderfer & Ladd, 1996). Laasgenoemde kan moontlik bydra tot die feit dat slagoffers van afknouery akademies swakker presteer as kinders wat nie geboelie word nie (Kochenderfer & Ladd, 1996). Wanneer hulle geboelie word, reageer hulle dikwels deur te huil (Olweus, 1993). Slagoffers van afknouery ervaar dikwels somatiese simptome soos kopseer en maagpyn (Swart & Bredekamp, 2009). Hulle is ook geneig om depressiesimptome en selfmoordgedagtes te hê (Kaltiala-Heino, Rimpelä, Marttunen, Rimpelä & Rantanen, 1999; Roland, 2002).

Alhoewel die meeste slagoffers van afknouery onderdanige of onderdrukte sosiale gedrag toon, is daar 'n klein subgroep wat deur 'n meer aggressiewe gedragstyl gekenmerk word. Hierdie onderskeibare subgroep word aggressiewe slagoffers genoem (Schwartz, 2000). Dié groep verskil van ander slagoffers deurdat hulle meer met gedrags- en emosionele regulering sukkel.

Aggressiewe slagoffers word ook deur akademiese onvermoë, verwerping deur maats en emosionele angs gekenmerk (Schwartz, 2000).

1.5 Navorsingsvraag en motivering vir die huidige ondersoek

Die primêre navorsingsvraag vir hierdie ondersoek is: Watter gesinskenmerke kan geassosieer word met goeie aanpassing van gesinne waarvan 'n kind geboelie word? Die sekondêre navorsingsvraag is: Hoe het die afknouery gesinne geaffekteer?

Afknouery is 'n verskynsel wat wêreldwyd voorkom (Smith & Morita, 1999). Suid-Afrika spring ook nie hierdie probleem vry nie. Vorige plaaslike ondersoeke het getoon dat tot soveel as 58,2% van leerders al onder afknouery deurgeloo het (Neser et al., 2004). Heelwat Suid-Afrikaanse gesinne word dus deur hierdie probleem geraak. Alhoewel daar dikwels geredeneer word dat afknouery 'n relatief normale deel van die grootwordproses is (Greeff, 2004), dui verskeie ondersoeke op die negatiewe gevolge wat daarmee gepaardgaan (Smith, 1999). Kinders wat geboelie word, ervaar byvoorbeeld dikwels somatiesse simptome soos kopseer en maagpyn (Swart & Bredekamp, 2009), asook simptome van depressie, soos selfmoordgedagtes (Kaltiala-Heino et al., 1999; Roland, 2002). Afknouery duur oor die algemeen voort met verloop van tyd, met ander woorde, mense wat as kind geboelie word, word as volwassene ook geboelie, en kry op hulle beurt kinders wat ook geboelie word (Farrington, 1993).

Met bogenoemde potensiële negatiewe uitkomst in gedagte, ontstaan die vraag na watter spesifieke eienskappe van veerkragtigheid stres en vatbaarheid sal verminder, herstel sal verhoog, asook bemagtiging sal moontlik maak, in gesinne waarvan 'n kind geboelie word. Indien sulke eienskappe geïdentifiseer word, kan dit aangewend word in, of dien as vertrekpunt vir, die ontwikkeling van intervensieprogramme waar gesinsveerkragtigheid versterk word. Die identifisering van veerkragtigheidskenmerke kan dus die ontwikkeling daarvan in gesinne bewerkstellig, op beide 'n voorkomings- en ondersteunende vlak.

'n Veerkragtigheidsgeoriënteerde benadering beklemtoon die moontlikheid van aanpassing en vooruitgang ná 'n negatiewe lewenservaring. Deur gesinne in te lig en te bemagtig in verband met afknouery, kan toekomstige situasies voorkom of beter hanteer word (Walsh, 2003). Navorsing in verband met gesinsveerkragtigheid kan daartoe bydra om sleutelprosesse te identifiseer wat die voorkoming of suksesvolle hantering van afknouery help moontlik maak (Walsh, 2003). Wanneer gesinne suksesvol aanpas na die krisis van afknouery, stel dit gesinslede in staat om beter te vaar as diegene wat nie suksesvol kon aanpas nie.

Wanneer een lid van 'n gesin 'n krisis beleef, raak dit noodwendig die hele gesin. 'n Veerkragtigheidsraamwerk stel die navorser in staat om die krisis van afknouery sistemies te benader en die interaksie tussen die individu en die gesin in ag te neem (Walsh, 2003).

Alhoewel daar reeds vorige ondersoeke in verband met afknouery in Suid-Afrika gedoen is, was die fokus daarvan meestal op die voorkoms van afknouery (De Wet, 2005a; Greeff, 2004; Naser et al., 2004), asook leerders en onderwysers se ervarings van afknouery (Adam, 2007; MacDonald & Swart, 2004; Pillay, 2004; Swart & Bredekamp, 2009; Zeelie, 2004). Ná 'n deeglike ondersoek van die literatuur by verskeie soekenjins (Google, EBSCOhost en Sabinet), is geen identiese ondersoeke aan die huidige een in die Suid-Afrikaanse literatuur gevind nie. Hierdie ondersoek kan dus dien as grondslag vir toekomstige soortgelyke ondersoeke in verband met gesinsveerkragtigheid in gesinne waarvan 'n kind geboelie word. Navorsing van hierdie aard kan bydra tot die verstaan van waarom sommige gesinne veerkragtig is en daarin slaag om gesinskrisisse as hanteerbare uitdagings te beskou, eerder as onoorkomelike probleme.

1.6 Samevatting

Hoofstuk 1 dien as 'n inleiding tot die huidige ondersoek. Die definisie en voorkoms van afknouery, asook die tipiese profiel van iemand wat geboelie word, is bespreek. Daarna is die motivering vir die ondersoek voorgelê.

Afknoery kan gedefinieer word as enige gedrag wat herhaaldelik en met verloop van tyd uitgevoer word, met die doel om die betrokke persoon opsetlik seer te maak. Afknoery kan fisies of verbaal wees, of deur aksies soos doelbewuste uitsluiting of ignorering geskied. Afknoery kan verskeie negatiewe gevolge vir die slagoffer inhou. Wanneer 'n kind geboelie word, raak dit dus noodwendig die hele gesin. Elke gesin het egter unieke eienskappe of maniere om krisisse soos afknoery te hanteer en daarby aan te pas.

Die hoofdoel van hierdie ondersoek is dan ook om vas te stel watter gesinskenmerke geassosieer kan word met goeie aanpassing van gesinne waarvan 'n kind geboelie word. In die volgende hoofstuk word teorieë oor gesinsveerkragtigheid bespreek.

Hoofstuk 2

TEORETIESE GRONDSLAG

2.1 Inleiding

Alhoewel sommige gesinne deur teëspoed of 'n krisis verpletter word, is ander daartoe in staat om sterker as van tevore daarvan af te kom (Walsh, 2003). Hierdie vermoë van gesinne om positief te reageer op 'n nadelige gebeurtenis, en om sterker en met meer hulpbronne en selfvertroue daarvan af te kom, staan as veerkragtigheid bekend (Benzies & Mychasiuk, 2009). Gesinsveerkragtigheid word gedefinieer as 'n pad wat gesinne volg soos wat hulle aanpas en vooruitgaan, tans en met verloop van tyd, terwyl hulle spanning in die gesig staar. Gesinne met veerkragtigheid reageer positief op hierdie omstandighede op unieke maniere, afhangende van die konteks, ontwikkelingsvlak, die interaktiewe kombinasie van beskermende en risikofaktore, en die gesin se gesamentlike lewensuitkyk (Hawley & DeHaan, 1996).

Veerkrachtigheid ontwikkel nie deur die vermyding van nadelige gebeurtenisse nie, maar eerder deurdat 'n gesin op 'n suksesvolle manier gebruik maak van beskermende faktore om hierdie gebeurtenisse te hanteer (Benzies & Mychasiuk, 2009). Om as veerkragtig beskou te word, moes 'n gesin (1) 'n krisissituasie beleef het en (2) die situasie goed kon hanteer of suksesvol daarby aangepas het (Masten & Coatsworth, 1998). Veerkragtigheid word bevorder deur beskermende faktore en verhinder deur risikofaktore. Beskermende faktore help dat gesinne se reaksies op negatiewe gebeurtenisse op só 'n wyse omskep word dat potensiële negatiewe gevolge vermy word (Benzies & Mychasiuk, 2009). Die omgekeerde is ook waar, naamlik dat risikofaktore die waarskynlikheid van negatiewe gevolge verhoog (Benzies & Mychasiuk, 2009).

Tradisionele sienswyses van gesondheid is in 'n patogeniese paradigma gegrond. Hierdie paradigma behels 'n tweedelige beskouing van 'n persoon as óf siek, óf gesond, en fokus slegs op risikofaktore wat bydra tot die ontwikkeling van simptome (Walsh, 2003). In reaksie op

hierdie eng beskouing, het navorsers begin klem lê op beskermende faktore en siektevoorkoming. Antonovsky (1996) het 'n sterktegeoriënteerde benadering ontwikkel wat hy as salutogenese gedefinieer het. Salutogenese beteken letterlik oorsprong (*genesis*) van gesondheid (*saluto*). Hierdie benadering behels 'n multidimensionele kontinuum wat strek van volmaakte welstand tot by 'n volmaakte siektetoestand (Antonovsky, 1996). Die veerkrachtigheidsteorie maak gebruik van 'n salutogeniese benadering, en stel dat gesinne oor die inherente vermoë beskik om krisisse te hanteer (Antonovsky, 1996).

2.2 Veerkrachtigheid en die individu

Navorsing het aanvanklik net op individuele veerkrachtigheid gefokus (Luthar, Cicchetti, & Becker, 2000; Walsh, 2003). Belangstelling in hierdie konstruk is geprikkel nadat daar herhaaldelik bevind is dat kinders wat in ongunstige omstandighede grootgeword het, nie noodwendig nadelig geraak is as volwassenes nie (Masten & Coatsworth, 1998; Walsh, 2003, 2006). Ongeag die hoeveelheid of erns van die risikofaktore wat kinders ervaar het, het hulle dikwels daarin geslaag om gelukkige volwassenes te word (Doll & Lyon, 1998; Hawley & DeHaan, 1996; Walsh, 2003). Ondersoeke het daarom aanvanklik gefokus op die persoonlike eienskappe van 'n individu, byvoorbeeld gehardheid, wat hom/haar in staat stel om veerkrachtig te wees (Luthar et al., 2000; Walsh, 2003).

Namate meer en meer navorsing oor veerkrachtigheid gedoen is, het die siening hiervan egter uitgebrei. Van toe af is verskeie ander faktore ook in ag geneem, naamlik die wisselwerking tussen verskeie risiko- en beskermende prosesse met verloop van tyd, asook die wisselwerking tussen individue, gesinne en die gemeenskap (Walsh, 2003).

2.3 'n Holistiese beskouing van veerkrachtigheid

Gesinsveerkrachtigheid kan verduidelik word in terme van 'n ekologiese sowel as 'n ontwikkelingsperspektief. 'n Ekologiese perspektief behels 'n holistiese benadering tot

afknouery en beklemtoon die noodsaaklikheid om die konteks in ag te neem (Bronfenbrenner, 1993; Walsh, 2003). Risiko en veerkragtigheid word in terme van meervoudige invloede wat herhaaldelik voorkom, beskou. Hierdie invloede behels individue, gesinne en breë sosiale sisteme (Bronfenbrenner, 1993; Walsh, 2003). Hiervolgens word probleme verklaar deur die interaksie tussen individuele en gesinsvatbaarheid en die impak van stresvolle lewensgebeurtenisse. Angs en bekommernis wat gesinne ervaar, is dikwels die gevolg van onsuksesvolle pogings om oorweldigende situasies te probeer hanteer (Walsh, 2003). Sosiale sisteme soos die gesin, vriendekringe, gemeenskapshulpbronne en skool- en werksomgewings kweek en versterk veerkragtigheid (Bronfenbrenner, 1993).

'n Ontwikkelingsperspektief beklemtoon weer dat uitdagings met verloop van tyd voorkom, en dat die ontwikkeling van veerkragtigheid 'n deurlopende proses is (Masten, 1994; Walsh, 2003). Die meeste stressors is nie korttermyn, eenmalige gebeurtenisse nie, maar eerder ingewikkelde, veranderende omstandighede met 'n verlede en 'n toekomstige gang (Masten, 1994; Walsh, 2003). 'n Opeenhoping van interne en eksterne stressors kan 'n gesin oorweldig en die gesin se vatbaarheid vir risikofaktore en die daaropvolgende probleme verhoog. Gesinsveerkragtigheid behels daarom 'n verskeidenheid strategieë en aanpassingsprosesse om verskillende uitdagings met verloop van tyd baas te raak (Walsh, 2003).

2.4 Die Veerkragtigheidsmodel van Gesinstres, Verstelling en Aanpassing

Die Veerkragtigheidsmodel van Gesinstres, Verstelling en Aanpassing (hierna die Veerkragtigheidsmodel) het ontwikkel uit vier voorafgaande modelle, naamlik Hill se ABCX-model, die Dubbel-ABCX-model van Verstelling en Aanpassing, die Gesinsverstelling en Aanpassingsrespons-model (of FAAR-model), en die Tipologiemodel van Gesinsverstelling en Aanpassing (Tipologiemodel) (McCubbin & McCubbin, 1996).

Die ABCX-model kan soos volg verduidelik word: 'n Wisselwerking vind plaas tussen A (die gebeurtenis), B (die gesin se hulpbronne waarmee hulle die krisis kan hanteer) en C (die betekenis wat die gesin aan die gebeurtenis heg). Die produk hiervan is X (die krisis). In hierdie model word veral gefokus op hoe die gesin voor die krisis gefunksioneer het (McCubbin & McCubbin, 1996). Hill se ABCX-model is gekritiseer dat dit te eenvoudig is. Die model neem nie die ingewikkelde en uiteenlopende prosesse waarmee gesinsaanpassing gepaardgaan, in ag nie (Brown-Baatjies, Fouché, & Greeff, 2008).

Die ABCX-model se opvolger, naamlik die Dubbel-ABCX-model, plaas veral klem op die hantering van die krisis en sosiale ondersteuning. Die model beklemtoon ook dat die oplossing van die krisis nie oombliklik plaasvind nie, maar eerder met verloop van tyd (McCubbin & McCubbin, 1996). Alhoewel hierdie model ietwat meer kompleks as sy voorganger was, het dit steeds vele tekortkominge gehad. Gevolglik is die FAAR-model ontwikkel. Die FAAR-model beklemtoon prosesse wat betrokke is by gesinne se pogings om vereistes en hulpbronne te balanseer, en wat nie in die ABCX-model uitgelig is nie (McCubbin & McCubbin, 1996). Alhoewel die FAAR-model daarin geslaag het om die ingewikkelde prosesse te demonstreer waardeur gesinne moet gaan om aanpassings te maak, is belangrike veranderlikes steeds uitgelaat (Brown-Baatjies et al., 2008).

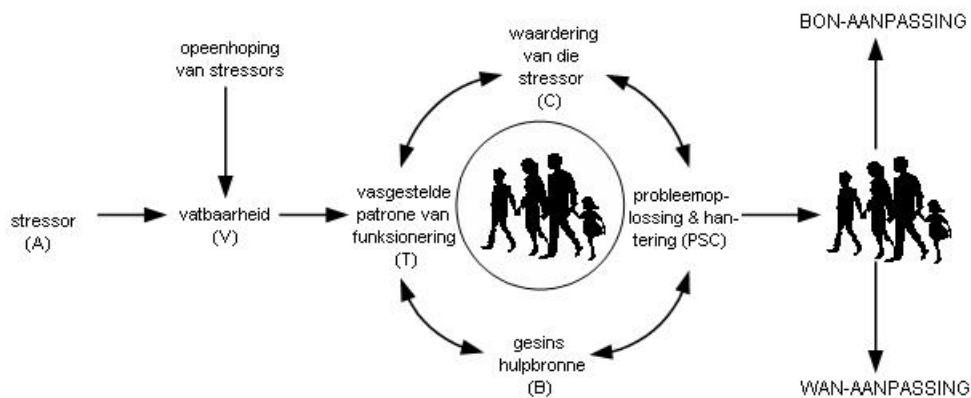
In reaksie hierop is die Tipologiemodel ontwikkel. Hierdie model is daarop gemik om te probeer verstaan waarom sommige gesinne daartoe in staat is om krisisse te hanteer en selfs beter daarvan af te kom, terwyl ander gesinne dit nie regkry nie (McCubbin & McCubbin, 1996). Anders as die vorige drie modelle het die Tipologiemodel verskeie nuwe komponente betrek. Hierdie komponente is gesinsvatbaarheid ("family vulnerability"), of 'n gesin se geneigdheid tot 'n negatiewe uitkoms, gesinstipologie, gesinsprobleemoplossing en -hantering, en gesinskemas (McCubbin & McCubbin, 1996). Die Tipologiemodel is verder uitgebrei om die Veerkragtigheidsmodel, wat as teoretiese raamwerk in hierdie ondersoek dien, te ontwikkel.

Die Veerkrachtigheidsmodel is gebaseer op die aanname dat verandering en teëspoed 'n normale deel van gesinne se lewenskringloop is, en dat dit onontkombaar alle gesinne raak (McCubbin & McCubbin, 1996). Die model voer aan dat vier hoofgebiede die herstel van 'n gesin ná die belewing van 'n krisis beïnvloed. Dié gebiede is (1) interpersoonlike verhoudings, (2) ontwikkeling, welstand en spiritualiteit, (3) gemeenskapsverhoudings en die natuur, en (4) struktuur en funksie (McCubbin & McCubbin, 1996). Tydens 'n krisis is die hoofdoel van die gesin om harmonie en balans te handhaaf. Die rol van gesinswaardering en die gesin se verwante prosesse, naamlik verstelling en aanpassing, word beklemtoon (McCubbin & McCubbin, 1996).

Volgens die Veerkrachtigheidsmodel is daar twee onderskeibare, maar verwante, fases by gesinsveerkrachtigheid betrokke. Die eerste fase is om verstelling te fasiliteer. Dit het te doen met die invloed van beskermende faktore op die gesin se vermoë en pogings om aan te hou funksioneer en ontwikkelingstake uit te voer in die teenwoordigheid van risikofaktore (McCubbin & McCubbin, 1996). Die tweede fase, aanpassing, word binnegegaan wanneer die gesin 'n krisis in die gesig staar. Aanpassing behels die invloed van herstelfaktore wat gaan bydra tot die gesin se vermoë om aan te pas en te herstel nadat daar 'n krisis beleef is (McCubbin & McCubbin, 1996).

Die verstellingsfase behels die interaksie tussen verskeie elemente wat die uitkoms van 'n gesin se blootstelling aan 'n stressor bepaal. Hierdie elemente is die stressor en die erns daarvan, gesinsvatbaarheid, gevestigde patrone van gesinsfunksionering (oftewel gesinstipologie), weerstandshulpbronne, waardering van die stressor en gesinsprobleemoplossings- en hanteringstrategieë (McCubbin & McCubbin, 1996). 'n Stressor werk in op die gesin se vatbaarheid, wat op sy beurt weer op die gesin se gevestigde patrone van funksionering inwerk. Hierdie komponente reageer op sowel die gesin se weerstandshulpbronne as die gesin se waardering van die stressor. Laastens werk die produk hiervan op die gesin se

probleemoplossings- en hanteringstrategieë in om 'n uitkoms te bewerkstellig (McCubbin & McCubbin, 1996). In Figuur 2.1 word hierdie proses getoon.

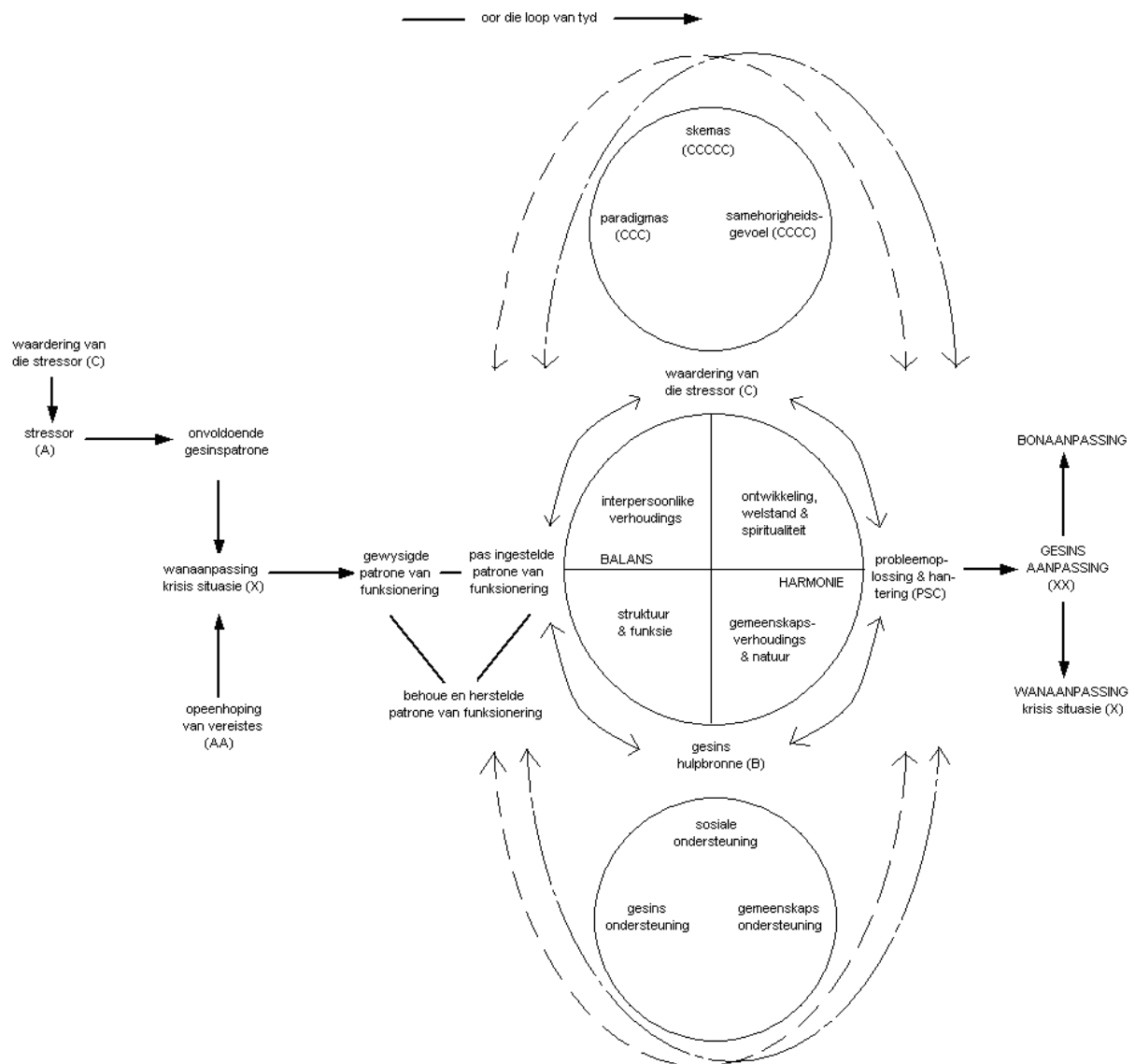

Figuur 2.1 Die verstellingsfase van die Veerkragtigheidsmodel van Gesinstres, Verstelling en Aanpassing (McCubbin & McCubbin, 1996).

Die uitkoms van hierdie proses wissel op 'n kontinuum van bon-aanpassing (goeie aanpassing) tot wan-aanpassing. Wanneer die uitkoms bon-aanpassing is, beweeg die gesin relatief gemaklik deur die stresvolle situasie. Slegs geringe verstellings en veranderinge hoef in die gesinsisteem aangebring te word. Die gesinsisteem word na 'n toestand van balans en harmonie herstel (McCubbin & McCubbin, 1996). Wanneer die uitkoms egter wan-aanpassing is, sal die gesinsisteem se reëls, rolle en verantwoordelikhede moet verander. Dit kan heel waarskynlik 'n wanbalans en disharmonie veroorsaak (McCubbin & McCubbin, 1996).

Die aanpassingsfase kom na vore as gevolg van wan-aanpassing in die verstellingsfase. Die gesin staar dus 'n krisissituasie in die gesig. Die aanpassingsfase kan soos volg verduidelik word (vergelyk Figuur 2.2): Die gesin se belewing van die krisis word vererger deur die gelyktydige opeenhoping van eise wat aan die gesin gestel word (AA). Die AA-faktor reageer op die gesin se pas-ingestelde patrone van funksionering (TT), gewysigde patrone van funksionering, asook behoue en herstellende patrone van funksionering (T). Die AA-, TT-, en T-faktore reageer weer op hulle beurt met die gesin se eie, interne hulpbronne en bekwaamhede (BB), die netwerk van

sosiale ondersteuning (BBB) en die waarderingsprosesse. Laasgenoemde bestaan uit vyf vlakke, naamlik (1) gesinskemas (CCCCC), (2) gesinsamehorigheidsgevoel (CCCC), (3) gesinsparadigmas (CCC), (4) waardering van die situasie (CC), en (5) waardering van die stressor (C). Die ingestelde patrone van funksionering, hulpbronne, ondersteunings- en waarderingsprosesse van die gesinsisteam beïnvloed en word beïnvloed deur die gesin se probleemoplossings- en hanteringsvaardighede (PSC). Hierdie verwante prosesse en wisselwerkings vind met verloop van tyd plaas (Brown-Baatjies et al., 2008).

Figuur 2.2 Die aanpassingsfase van die Veerkragtigheidsmodel van Gesinstres, Verstelling en Aanpassing (McCubbin & McCubbin, 1996).

Ook in hierdie fase wissel die uitkoms van die proses op 'n kontinuum van bon-aanpassing tot wan-aanpassing. In hierdie geval streef die gesin egter daarna om balans en harmonie op twee vlakke van funksionering te bereik: individu-na-gesin en gesin-na-gemeenskap (McCubbin & McCubbin, 1996). Bon-aanpassing impliseer dus weer dat die gesin daartoe in staat is om te stabiliseer, asook om harmonie, balans en 'n gevoel van samehorigheid te bereik. Wan-aanpassing, op die ander punt van die kontinuum, impliseer onsuksesvolle aanpassing, terwyl gesinne persoonlike groei en ontwikkeling opoffer (McCubbin & McCubbin, 1996).

2.5 Walsh se gesinsveerkragtigheidsraamwerk

In die verlede is daar hoofsaaklik op sielkundige risikofaktore gefokus, en min aandag is gegee aan individuele of gesinskenmerke wat die impak van negatiewe faktore kan verminder of versag (Dekovic, 1999). Hedendaags het die fokus van navorsing toenemend verskuif na beskermende faktore wat 'n individu of 'n gesin as geheel meer veerkragtig kan maak (Walsh, 1996). Walsh (1996) se gesinsveerkragtigheidsraamwerk, wat vir die kliniese praktyk ontwikkel is, bring bevindinge van talryke studies byeen. Die doel van dié raamwerk is om noodsaaklike veranderlikes wat tot individuele en gesinsveerkragtigheid bydra, beter te verstaan. Die raamwerk identifiseer drie sleutelprosesse wat verstelling en aanpassing ná 'n krisis vergemaklik. Die drie sleutelprosesse word vervolgens bespreek.

2.5.1 Gesinsoortuigingstelsels

Die eerste sleutelproses is gesinsoortuigingstelsels. Dit behels die normalisering en kontekstualisering van teëspoed en kommer. Die geneigdheid na blaam, skaamte en patologie word verlaag sodra die gesin daartoe in staat is om hulle gevoelens as 'n "normale" of algemene reaksie op hulle situasie te beskou. Gesinsoortuigingstelsels sluit veral samehorigheid, optimisme en godsdiens/spiritualiteit in.

2.5.1.1 Samehorigheid

'n Gesin se gevoel van verlies of voordeel word beïnvloed deur die gesin se samehorigheidsgevoel (Antonovsky, 1996). Hoe 'n gesin 'n krisis beleef, het 'n groot invloed op hoe hulle dit hanteer. 'n Sterk samehorigheidsgevoel kweek selfvertroue in die gesin se vermoë om die aard van die probleem op te klaar sodat die probleem georden, voorspelbaar en verklaarbaar voorkom (Patterson & Garwick, 1994). Deur swaarkry as betekenisvol of hanteerbaar te beskou, kan gesinne gehelp word om aan te pas by gebeure wat gesins- en sosiale strukture affekteer en verander (Patterson & Garwick, 1994). 'n Sterk samehorigheidsgevoel in 'n gesin kan stabiliteit en gesondheid bevorder, wat gesinne kan help om ná 'n krisis hoër vlakke van herorganisasie en aanpassing te bereik (Antonovsky, 1996).

2.5.1.2 Optimisme

Optimisme kan gesinne help om stres beter te hanteer en om beter te herstel ná 'n krisis (Walsh, 2003). Die bevestiging van 'n gesin se sterk punte en potensiaal te midde van swaarkry, help só 'n gesin om 'n gevoel van magteloosheid en mislukking teen te werk, en om selfvertroue te versterk. Gesinslede kan hulle situasie evalueer en daarna hulle energie aanwend om die beste te maak van hulle opsies (Walsh, 2003). Dit behels om te aanvaar wat buite hulle beheer is en nie verander kan word nie. In plaas daarvan om onbeweeglik te word of in 'n magtelose slagofferposisie vasgevang te word, word die aandag eerder op toekomstige moontlikhede gevestig (Walsh, 2003).

2.5.1.3 Godsdienst/Spiritualiteit

Verskeie navorsers identifiseer godsdienst as 'n veerkragtigheidsfaktor op sowel individuele as gesinsvlak (Greeff & Human, 2004; Greeff & Loubser, 2008; Masten & Coatsworth, 1998; Walsh, 1996). Wright, Watson en Bell (1996) beskryf godsdienst as 'n georganiseerde godsdienstige oriëntasie met gemengde waardes en oortuigings, en 'n affiliasie met godsdienstige gemeenskappe. Godsdienstige oortuigings kan betekenis verskaf in 'n krisistyd

(Beavers & Hampson, 1990). Gesinne vind dikwels krag, vertroosting en leiding in moeilike tye deur verbintnisse met hulle kulturele en godsdienstige tradisies (Walsh, 2003). Geestelike hulpbronne soos geloof, rituele en seremonies, gebed en meditasie, en die godsdienstige of kerkverband dra almal by tot veerkragtigheid (Werner & Smith, 1992). Spirituele voedingskrag buite die formele godsdienst, soos deur 'n diep verbintenis met die natuur, musiek, of 'n hoër mag, dien dieselfde doel (Walsh, 2003).

Wright et al. (1996) definieer spiritualiteit as 'n persoonlike geloof in, en ervaring van, 'n Opperwese, of 'n fundamentele menslike toestand wat met 'n fundamentele stel waardes gepaardgaan en 'n aktiewe belegging in daardie waardes behels. 'n Krisistyd kan dikwels 'n tyd wees waartydens gesinslede baie leer, 'n transformasie ondergaan en in onvoorsiene rigtings groei. Dit kan gesinslede laat besef hoe belangrik hulle geliefdes vir hulle is en kan lei tot meer betekenisvolle verhoudings in die toekoms (Walsh, 2003).

2.5.2 Organisasoriese patrone

Die tweede sleutelproses het te make met die organisatoriese patrone van 'n gesin en fokus op aanpasbaarheid, verbondenheid en sosiale en ekonomiese hulpbronne.

2.5.2.1 Aanpasbaarheid

Wanneer 'n gesin 'n krisis beleef, moet die gesin 'n nuwe betekenis skep van wat normaal is. Gesinne moet terselfdertyd interaksiepatrone herorganiseer en inrig om by nuwe vereistes aan te pas (Walsh, 2003). Dit is ook nodig dat gesinne stresvolle veranderinge teenwerk of balanseer deur stabiliteit en konsekwentheid te bewerkstellig (Olson & Gorall, 2003). 'n Veerkragtige gesin beskik oor die vermoë om aanpasbaar genoeg te wees om 'n balans tussen stabiliteit en verandering te kan handhaaf terwyl gesinslede deur krisisse en uitdagings gaan (Walsh, 2006).

2.5.2.2 Verbondenheid

Verbondenheid verwys na die manier waarop gesinslede aan mekaar verbind is en mekaar ondersteun, en is 'n noodsaaklike aspek van effektiewe gesinsfunksionering (Walsh, 2003). 'n Krisis kan gesinsverbondenheid verpletter indien gesinslede nie daartoe in staat is om op mekaar staat te maak nie. Veerkragtigheid word versterk deur wedersydse ondersteuning, samewerking en 'n verbintenis om saam deur slegte tye te gaan. Gesinslede moet egter terselfdertyd mekaar se individuele verskille en grense respekteer (Walsh, 2003).

2.5.2.3 Sosiale en ekonomiese hulpbronne

Familielede en sosiale netwerke is van kardinale belang in krisistye, aangesien dit sowel praktiese as emosionele ondersteuning bied (Walsh, 2003). Familielede, vriende en die gemeenskap kan inligting, dienste, ondersteuning en 'n gevoel van sekuriteit verskaf (Walsh, 2006). Só 'n multisistemiese benadering fasiliteer gesins- sowel as gemeenskapsveerkragtigheid (Bronfenbrenner, 1993; Walsh, 2003). Die belangrikheid van ekonomiese hulpbronne en finansiële sekuriteit gedurende 'n krisis moet ook nie buite rekening gelaat word nie (Masten & Coatsworth, 1998; Walsh, 2003, 2006).

2.5.3 Kommunikasie

Die derde sleutelproses is kommunikasie. Kommunikasie vergemaklik die verstaanbaarheid van 'n krisis. Deur die ervaring van 'n krisis te deel, word gesinslede se onmiddellike en langtermynaanpassing bevorder, en word die gesin as 'n eenheid versterk (Walsh, 2006). Openlike en duidelike kommunikasie tussen gesinslede, sowel as gesamentlike probleemoplossing, dra by tot gesinsveerkragtigheid.

2.5.3.1 Openlike en duidelike kommunikasie

Deur noodsaaklike inligting aangaande 'n krisissituasie duidelik te stel en te deel, word gesinslede in staat gestel om betekenis in die situasie te vind, en ingeligte besluite te neem

(Walsh, 2003). Hierteenoor kan dubbelsinnigheid en geheimhouding die verstaanbaarheid van 'n krisis belemmer. Openlike en duidelike kommunikasie, wedersydse vertrouwe, empatie en verdraagsaamheid vir verskille dra alles by tot beter aanpassing van gesinne wat deur swaarkry gaan (Walsh, 2003). Positiewe kommunikasietegnieke soos om empatie te toon, na mekaar te luister en ondersteunende opmerkings te maak, kweek en bevorder veerkragtigheid. Negatiewe kommunikasietegnieke, soos om mekaar te kritiseer, demp aanpassing ná die belewing van 'n krisis (Greeff, 2000).

2.5.3.2 Probleemoplossing

Gesamentlike probleemoplossing en konflikhantering is van kardinale belang vir gesinsveerkragtigheid (Walsh, 2003). Deur 'n dinkskrum te hou, gesamentlike besluite te neem en konflik te probeer oplos, vind gesinne hulle eie maniere om teëspoed te oorkom. Dit behels dat gesinslede regverdig en wederkerig met mekaar onderhandel met verloop van tyd, en mekaar se verskille in ag neem. Gesinne kan sodoende by hulle unieke situasies aanpas, na gelang van hulle kulturele oriëntasie, persoonlike sterk punte en hulpbronne (Walsh, 2003).

2.6 Voordele van 'n gesinsveerkragtigheidsraamwerk

'n Gesinsveerkragtigheidsraamwerk hou verskeie voordele in. Dit is nuttig binne die konteks van navorsing en intervensie, en kan op verskeie krisisse (soos afknouery) van toepassing gemaak word (Walsh, 2003). Vanuit hierdie raamwerk word gefokus op 'n gesin se sterk punte terwyl die gesin stres beleef, en word die gesin se funksionering binne konteks geëvalueer. Daar word nie net aanvaar dat 'n enkele model alle gesinne gaan pas nie (Brown-Baatjies et al., 2008). Volgens hierdie raamwerk wissel die optimale funksionering en welstand van gesinslede met verloop van tyd na gelang van die uitdagings wat oor die gesin se pad kom (Walsh, 2003). Deur 'n gesinsveerkragtigheidsraamwerk binne die konteks van 'n intervensie te gebruik, kan swak funksionering verminder word, terwyl gesinsfunksionering en individuele welstand verhoog word (Brown-Baatjies et al., 2008).

2.7 Samevatting

In hierdie hoofstuk is die agtergrond en konteks van gesinsveerkragtigheid verduidelik. Daarna is die Veerkragtigheidsmodel, asook die ontwikkeling daarvan, bespreek. Walsh (1996) se gesinsveerkragtigheidsraamwerk is daarna verduidelik, en laastens is daar gekyk na voordele wat 'n veerkragtigheidsraamwerk inhou.

Die begrip “veerkragtigheid” het ontstaan nadat ondersoeke herhaaldelik getoon het dat baie kinders wat in ongunstige omstandighede grootword, in goed-funksionerende volwassenes ontwikkel (Criss, Pettit, Bates, Dodge, & Lapp, 2002; Doll & Lyon, 1998). Die rede vir hierdie positiewe uitkoms, ten spyte van teëspoed, kan aan beskermende en herstelfaktore toegeskryf word. Beskermende faktore word gedefinieer as daardie persoonlike, sosiale en institusionele hulpbronne wat bevoegdheid en suksesvolle ontwikkeling bevorder (Dekovic, 1999).

'n Salutogeniese gesinsveerkragtigheidsbenadering vorm deel van 'n relatief nuwe, sterktegebaseerde paradigma in die sielkunde. Alhoewel daar voorheen hoofsaaklik op individuele veerkragtigheid gefokus is, het die belangrikheid van veerkragtigheid op gesinsvlak sedertdien na vore gekom.

Die uitkoms van gesinsveerkragtigheid word aangedui deur die vlak van gesinsaanpassing ná die krisis. Die Veerkragtigheidsmodel, wat deur McCubbin en McCubbin (1996) ontwikkel is, het uit vier voorafgaande modelle ontstaan. Die Veerkragtigheidsmodel word in hierdie ondersoek gebruik om gesinsveerkragtigheidsfaktore te identifiseer. Dit word gedoen deur te bepaal watter faktore geassosieer word met die aanpassing van gesinne waarvan 'n kind geboelie is.

Waar sielkundige navorsing in die verlede hoofsaaklik op risikofaktore gefokus het, het die klem sedertdien na beskermende faktore verskuif. Walsh (1996) het 'n gesinsveerkragtigheidsraamwerk ontwikkel waarin sy drie sleutelprosesse wat verstelling en aanpassing ná 'n krisis

aanhulp, identifiseer. Die drie sleutelprosesse is gesinsoortuigingstelsels, organisatoriese patrone en kommunikasie.

In Hoofstuk 3 word Suid-Afrikaanse literatuur in verband met afknouery bespreek. Alhoewel daar navorsing in verband met die voorkoms van afknouery in Suid-Afrika uitgevoer is, kon geen ondersoek in verband met gesinsveerkragtigheid in gesinne waarvan 'n kind geboelie word in die plaaslike literatuur gevind word nie. Dit volg na 'n deeglike ondersoek van die literatuur by verskeie soekenjins (Google, EBSCOhost en Sabinet). Gevolglik word die bevindinge van ander nasionale en internasionale veerkragtigheids ondersoek ook in die volgende hoofstuk bespreek. Laastens word afknouery aan die hand van die Veerkragtigheidsmodel verduidelik.

Hoofstuk 3

LITERATUURSTUDIE

3.1 Inleiding

In hierdie hoofstuk word daar eerstens na bevindinge van vorige Suid-Afrikaanse ondersoeke in verband met afknouery gekyk. Geen navorsing oor veerkragtigheid, wat spesifiek verband hou met gesinne waarvan 'n kind geboelie word, is in die Suid-Afrikaanse literatuur gevind nie. Verskeie nasionale en internasionale veerkragtigheidsondersoeke is egter al uitgevoer. Die veerkragtigheid van slagoffers van kindermishandeling (Wilcox, Richards, & O'Keeffe, 2004), slagoffers van trauma (Peres, Moreira-Almeida, Nasello, & Koenig, 2007), gesinne waarvan 'n lid 'n geestesversteuring het (Jonker, 2008), gesinne wat hulle wonings in brande verloor het (Lawrence, 2009), gesinne waarvan 'n ouer depressie het (Bester, 2009), gesinne wat verhuis het (Greeff & Holtzkamp, 2007), gesinne waarvan 'n ouer gesterf het (Greeff & Human, 2004), leerders wat in armoede woon (Gizir & Aydin, 2009) asook gesinne wat deur 'n egskeiding gegaan het (Greeff & Van der Merwe, 2004), is van die onderwerpe wat al nagevors is.

In hierdie ondersoeke word veerkragtigheidskenmerke wat teenwoordig is in gesinne wat teëspoed kon oorkom, geïdentifiseer. Cole, Clark en Gable (2001) het byvoorbeeld bevind dat aanpasbaarheid, die waardering van gesinslede, duidelike rolle binne die gesin, verbondenheid, openlike en eerlike kommunikasie, gemeenskaps- en familiebande, die bemoediging van gesinslede, en om tyd saam te spandeer, gesinsveerkragtigheid versterk. Faktore wat tot gesinsveerkragtigheid bydra, nie net in gesinne waarvan 'n kind geboelie word nie, word dus ook in hierdie hoofstuk bespreek. Laastens word afknouery aan die hand van die Veerkragtigheidsmodel (McCubbin & McCubbin, 1996) bespreek.

3.2 Afknouery in Suid-Afrika

In vergelyking met Europese lande is relatief min navorsing tot dusver in Suid-Afrika in verband met afknouery gedoen. Die voorkoms van afknouery verskil van provinsie tot provinsie. Dit verskil ook op grond van ras, geslag en ouderdom (Greeff, 2004).

Liang, Flisher en Lombard (2007) het die voorkoms van afknouery, asook die verband tussen afknouery en gewelddadige gedrag, ondersoek. Die steekproef het bestaan uit 5074 leerders tussen die ouderdom van veertien en sewentien jaar, afkomstig van 72 skole in Kaapstad en Durban. Die resultate het getoon dat 36.3% van alle leerders by afknouery betrokke is. In vergelyking met 'n kontrolegroep het boelies die hoogste geneigdheid getoon om alkohol te gebruik en in gewelddadige, antisosiale en gevaarlike gedrag betrokke te raak (Liang et al., 2007). Slagoffers het egter ook beduidend hoër vlakke van deelname aan gewelddadige en antisosiale gedrag getoon in vergelyking met 'n kontrolegroep. Gewelddadige gedrag wat deur slagoffers uitgevoer word, kan verklaar word as selfverdediging (Liang et al., 2007).

Townsend, Flisher, Chikobvu, Lombard en King (2008) het bevind dat 52% van die seuns en 36% van die meisies in hulle ondersoek, wat uit 1470 leerders uit 39 skole in Kaapstad saamgestel is, al by afknouery betrokke was. Deelnemers het in 1997 'n selfvoltooiingsvraelys ingevul en in 2001 'n opvolgvraelys. Townsend en sy kollegas het ook bevind dat boelies, sowel as hulle slagoffers, die risiko loop om nie hulle skoolloopbane te voltooi nie (Townsend et al., 2008).

In 'n kwalitatiewe ondersoek waarby 18 graad vyf-meisies in die Wes-Kaap betrek is en data deur middel van semi-gestruktureerde onderhoude ingesamel is, is perspektiewe in verband met afknouery ontleed. Daar is bevind dat uitsluiting die algemeenste vorm van afknouery is (Swart & Bredekamp, 2009). Dit behels onder andere om nie 'n persoon na 'n verjaarsdagpartytjie te nooi nie, of om nie 'n persoon by die groep in te sluit wanneer groepwerk in die klas gedoen

moet word nie. Volgens dié meisies het afknouery verskeie negatiewe gevolge soos ontstellende terugkerende herinneringe van voorvalle van afknouery (Swart & Bredekamp, 2009).

Die voorkoms van afknouery in ander provinsies is selfs hoër as in die Wes-Kaap. Naser et al. (2004) het bevind dat 58.2% van die seuns en 48.1% van die meisies in hulle steekproef al afknouery ervaar het. Hierdie steekproef het uit 1873 leerders van verskeie skole in Gauteng bestaan. Wat ras betref, het die resultate getoon dat gereelde afknouery wat deur bruin (46.%) en swart deelnemers (41.9%) gerapporteer is, merkbaar hoër is as dié van Indiër (32.3%) en wit deelnemers (34.8%) (Naser et al., 2004).

'n Ondersoek deur Pillay (2004) het die ervarings van graad agt-leerders wat in informele nedersettings in Gauteng woon, ondersoek, en bevind dat baie van hierdie leerders afknouery ervaar. Een en twintig van die 50 deelnemers het aangedui dat hulle al fisies geboelie is, en 28 van die 50 deelnemers het bevestig dat hulle al verbaal geboelie is (Pillay, 2004).

'n Ander kwalitatiewe ondersoek in dié provinsie het onderwysers en leerders se ervarings van afknouery by die skool bestudeer (Zeelie, 2004). Die ondersoek het ook gepoog om die strategieë te beskryf wat in die skool geïmplementeer word om afknouery te bekamp en te hanteer. Die steekproef het uit onderwysers en leerders van vyf laerskole in Johannesburg-Oos bestaan. Onderwysers en graad vyf- tot graad sewe-leerders is gevra om hulle menings en ervarings aangaande afknouery deur middel van fokusgroeponderhoude te gee. Daar is bevind dat afknouery veral voor en na skool plaasvind, wanneer daar die minimum volwasse toesig is. Daar is ook bevind dat die deelnemende skole nie oor 'n spesifieke beleid vir die bekamping van afknouery beskik nie, alhoewel daar 'n behoefte aan so beleid bestaan (Zeelie, 2004).

In 'n kwalitatiewe ondersoek aangaande die ontwikkeling van 'n anti-afknouery-intervensie by 'n laerskool in Gauteng, het verskeie temas na vore gekom, onder andere wat onderwysers se definisies van afknouery behels (Adam, 2007). Hierdie navorsing het van 'n deelnemende aksie-

navorsingsontwerp gebruik gemaak, waarin leerders, onderwysers en die navorser aktiewe rolle gespeel het. Resultate in verband met die vraelyste wat leerders voltooi het, het bevestig dat afknouery by die laerskool 'n probleem is. Leerders het aangevoer dat hulle soms geboelie word of soms afknouery waarneem. Hierdie bewusmaking van die probleem het onderwysers laat besef dat dit belangrik is om afknouery korrek aan te spreek (Adam, 2007).

'n Onderzoek deur Mestry, Van der Merwe en Squelch (2006) het die reaksies van leerders wat afknouery waarneem (bystandergedrag) uit verskeie Gautengse laer- en hoërskole ondersoek. Die steekproef het uit 463 leerders tussen graad ses en graad nege bestaan. Deelnemers het eerstens 'n video waarin afknouery uitgebeeld word, gekyk, en moes daarna anoniem vraelyste voltooi. Bystanders het verskillende vorms van afknouery rapporteer, naamlik om iemand lelike name te noem, te spot, oor iemand te skinder, of om leuens oor iemand te versprei. Bystanders van afknouery het aangedui dat hulle soms afknouery sal ignoreer, soms 'n onderwyser sal gaan roep, soms die boelie sal ondersteun, en soms die slagoffer sal ondersteun.

Greeff (2004) het bevind dat die voorkoms van afknouery in die Vrystaat 56.4% is, en dat hierdie syfer heelwat hoër is as in vorige Suid-Afrikaanse ondersoeke. Greeff het ook bevind dat swart leerders beduidend meer rasse-afknouery as wit leerders ervaar. Hierdie steekproef het bestaan uit 360 graad vier- tot graad ses-leerders van Engelsmedium enkelgeslagskole in Bloemfontein. Elke deelnemer is gevra om die "Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire" (R-OBVQ) te voltooi (Greeff, 2004).

Nog 'n ondersoek in die Vrystaat het getoon dat slegs 16.2% van die respondente aangedui het dat afknouery nie 'n probleem in hulle onderskeie skole is nie (De Wet, 2005a). De Wet (2005b) het ook bevind dat die meerderheid van Vrystaatse onderwysers bereid is om in te gryp in situasies van afknouery. Ten spyte hiervan vertel die meerderheid van Vrystaatse leerders nie vir iemand daarvan as hulle geboelie word nie (De Wet, 2005b). Wanneer leerders egter besluit om

die stilte te verbreek, sal die meerderheid slagoffers vir hulle medeleerders van die afknouery vertel (De Wet, 2006). Dit is ook veral medeleerders wat slagoffers te hulp snel wanneer hulle afgeknou word (De Wet, 2006).

In 'n ondersoek deur Taiwo en Goldstein (2006) is die voorkoms van dwelmgebruik onder adolessente in 'n landelike gemeenskap ondersoek. Die verwantskap tussen dwelmgebruik en afwykende gedrag is ook gemeet. Die steekproef het uit 357 graad sewe- tot graad twaalfleerders van sewe skole in Mpumalanga bestaan. Data is met self-voltooiingsvraelyste ingesamel en deur middel van meervoudige logistiese regressie-ontledings verwerk. Resultate het getoon dat alkohol die dwelm is wat die meeste gebruik word. 'n Verband tussen die gebruik van alkohol en afknouery is ook aangetoon (Taiwo & Goldstein, 2006).

In KwaZulu-Natal het Childline rapporteer dat ongeveer 1280 klagtes in verband met afknouery per maand in dié provinsie aangemeld word (Govender, 2008). Childline het ook berig dat ten minste 100 kinders per jaar probeer selfmoord pleeg wanneer hulle nie daarin kan slaag om afknouery te hanteer nie (Govender, 2008).

3.3 Faktore wat tot gesinsveerkragtigheid bydra

Nasionale en internasionale navorsing in verband met gesinsveerkragtigheid in gesinne waarvan 'n kind geboelie word, is beperk. Gevolglik word nasionale en internasionale ondersoeke oor die sterk punte en hanteringstrategieë van gesinne wat ander krisisse beleef het, ook in hierdie afdeling ingesluit. Hierdie ondersoeke in verband met gesinsveerkragtigheid word bespreek, aangesien daar in elke ondersoek sekere algemene veerkragtigheidsfaktore geïdentifiseer word wat ook op die huidige studiepopulasie van toepassing kan wees.

McCubbin, Balling, Possin, Friedrich en Bryne (2002) het veerkragtigheidsfaktore wat gesinne gehelp het om te herstel nadat 'n kind in die gesin met kanker gediagnoseer is, ondersoek. In-diepte onderhoude is met 42 ouers (25 ma's en 17 pa's) in 26 gesinne wat in die Midde-Weste

van die VSA woon, gevoer. Hierdie gesinne het elk 'n kind gehad wat in die voorafgaande drie jaar vir kanker behandel moes word. Die kind was kankervry en het nie meer behandeling ontvang in die tyd toe die data ingesamel is nie. Die volgende veerkragtigheidsfaktore is deur middel van inhoudsontleding geïdentifiseer: gesinsmobilisasie en hergroepering; sosiale ondersteuning van die gesondheidsorgspan, familielede, gemeenskap en werksplek; asook veranderinge in die waardering van die situasie om dit meer verstaanbaar, hanteerbaar en betekenisvol te maak (McCubbin et al., 2002).

Jaffee, Caspi, Moffitt, Polo-Tomas en Taylor (2007) het in Engeland 'n ondersoek gedoen na watter individuele, gesins- en omgewingsfaktore 'n onderskeid maak tussen veerkragtige en nieveerkragtige kinders wat mishandel is. Die ondersoek was deel van die "Environmental Risk Longitudinal Study" waaraan 'n nasionaal-verteenwoordigende steekproef van 1116 tweelinge en hulle gesinne deelgeneem het. Seuns wat bogemiddeld intelligent was, en wie se ouers min simptome van antisosiale gedrag getoon het, was meer geneig om veerkragtig as nieveerkragtig te wees. Kinders wie se ouers nie dwelms gebruik nie, en wat in buurte met 'n laer misdaadkoers woon wat deur hoër vlakke van sosiale samehorigheid en informele sosiale beheer gekenmerk word, was meer geneig om veerkragtig as nieveerkragtig teen mishandeling te wees. Blootstelling aan meervoudige gesins- en omgewingstressors het egter kinders se veerkragtigheid ernstig benadeel (Jaffee et al., 2007).

Shin, Choi, Kim en Kim (2010) het kinderaanpassing en gesinsveerkragtigheid ondersoek in gesinne wat deur 'n egskeiding gegaan het. Deelnemers het uit 178 tien- tot dertienjarige Koreaanse kinders bestaan, wat elk verskeie self-voltooiingsvraelyste ingevul het. Hierdie vraelyste het die "Family Hardiness Index" (FHI) en die F-COPES ingesluit. Resultate van die Chi-kwadraattoets, ANOVA, ANCOVA en meervoudige regressie-ontleding het getoon dat kinders se oortuigings in verband met egskeiding, selfbeeld en probleemoplossing en -hantering beduidende voorspellers van kinderaanpassing is (Shin et al., 2010).

In 'n ondersoek deur Prevatt (2003) is 'n risiko- en veerkragtigheidsmodel van kinderaanpassing geëvalueer. Prevatt (2003) het spesifiek gekyk na die verhouding tussen ouerskappraktyke en risiko- en beskermende faktore. Deelnemers het uit 80 kinders en hulle ma's bestaan. Die kinders se ouderdomme het van ses tot twaalf jaar gewissel. Hiërargiese regressie-ontledings het getoon dat die kombinasie van risiko en beskerming en ouerskappraktyke, kinderfunksionering kan voorspel. Negatiewe gesinsfaktore het meer met negatiewe kinderuitkomste gepaardgegaan, terwyl positiewe gesinsfaktore meer met positiewe kinderuitkomste gepaardgegaan het. Risikofaktore binne die gesin het hoofsaaklik die variansie in uiterlike kindergedrag verklaar. Beskermende faktore binne die gesin het hoofsaaklik die variansie in kinderaanpassingsgedrag verklaar (Prevatt, 2003). Risikofaktore het gesinstres, gesinskonflik, ouer-psigopatologie en lae sosio-ekonomiese status ingesluit. Beskermende faktore het gesinsverbondenheid, sosiale ondersteuning deur gesinslede en die moreel-godsdienstige oriëntasie van gesinne behels.

Sherkat en Reed (1992) het die rol wat godsdienste speel wanneer daar 'n sterfgeval in die gesin is, ondersoek. Data is met behulp van mediese optekeninge en terugposvraelyste van gesinslede van slagoffers van selfmoorde, asook dood deur ongelukke, bymekaargemaak. Die ondersoek is in 'n groot metropolitaanse gebied in die VSA uitgevoer. Die resultate het getoon dat deelname aan kerkaktiwiteite selfbeeld beduidend verbeter. Die resultate het ook getoon dat die hoeveelheid kontak met vriende en familielede, om vriende en familielede in vertroue te neem, en die kwaliteit van ekspressiewe ondersteuning wat ontvang word, sowel selfbeeld as depressie onafhanklik voorspel (Sherkat & Reed, 1992).

Greeff en Loubser (2008) het spiritualiteit as 'n kenmerk van veerkragtigheid in Xhosasprekende gesinne in Suid-Afrika ondersoek. Een-en-vyftig gesinne wat óf 'n kind aan die dood verloor het, óf 'n ernstige finansiële terugslag beleef het, en wat in die Oos-Kaap woon, het aan die ondersoek deelgeneem. Data is deur middel van semi-gestruktureerde onderhoude ingesamel, en deur middel van Gegronde Teorie-benadering ontleed. Resultate het getoon dat spiritualiteit 'n

belangrike hulpbron is wanneer dit kom by die hantering van 'n krisis. Die hooftema van spiritualiteit is in ses verwante kategorieë verdeel wat suksesvolle aanpassing ná die belewing van 'n krisis vergemaklik. Hierdie kategorieë is: Geskenke van God; voorligting; God se werke; God se plan; aanbidding; en geloof (Greeff & Loubser, 2008).

Benzies en Mychasiuk (2009) het beskermende faktore wat tot gesinsveerkragtigheid bydra geïdentifiseer deur dertien databasisse vir inligting en artikels in verband met gesinsveerkragtigheid te bestudeer. Beskermende faktore wat veerkragtigheid versterk, is in drie onderskeie, maar interaktiewe, vlakke verdeel, naamlik individu, gesin en gemeenskap. Individuele faktore het die volgende behels: interne lokus van beheer; emosionele regulering; oortuigingstelsels; selfwerkzaamheid; effektiewe hanteringsvaardighede; verhoogde opvoeding, vaardighede en opleiding; gesondheid; temperament; en geslag. Gesinsfaktore het die volgende ingesluit: gesinstruktuur; intieme deelgenoot-verhoudingstabiliteit; gesinsamehorigheid; ondersteunende ouer-kindinteraksie; stimulerende omgewing; sosiale ondersteuning; invloed van gesin van oorsprong; stabiele en genoegsame inkomste; en genoegsame behuising. Laastens is die volgende gemeenskapsfaktore wat tot veerkragtigheid bydra, geïdentifiseer: betrokkenheid by die gemeenskap; portuuraanvaarding; ondersteunende mentors; veilige woonbuurte; toegang tot goeie skole en kindersorg; en toegang tot goeie gesondheidsorg (Benzies & Mychasiuk, 2009).

3.4 Afknouery: 'n verduideliking volgens die Veerkragtigheidsmodel

Die Veerkragtigheidsmodel (McCubbin & McCubbin, 1996), wat volledig in Hoofstuk 2 bespreek is, probeer verklaar waarom sommige gesinne wat met krisisse gekonfronteer word, daartoe in staat is om te herstel, terwyl ander gesinne onder presies dieselfde omstandighede uiteenval en agteruitgaan. Volgens die Veerkragtigheidsmodel is daar twee onderskeibare, maar verwante, fases by gesinsveerkragtigheid betrokke, naamlik verstelling en aanpassing. Verstelling het te doen met die invloed van beskermende faktore op die gesin se vermoë en

pogings om aan te hou funksioneer en ontwikkelingstake uit te voer in die teenwoordigheid van risikofaktore (McCubbin & McCubbin, 1996). Wanneer die eise wat deur die stressor aan die gesin gestel word nie opgelos kan word deur die gebruik van teenwoordige hulpbronne en hanteringstrategieë nie, ontstaan 'n krisissituasie. Die gesin is in 'n toestand van verbrokkeling en moet veranderings aanbring om weer stabiliteit te skep. Nou gaan die gesin die aanpassingsfase binne. In hierdie fase moet gesinne hulle hulpbronne, roetine, waarderings en hanteringstrategieë wysig om 'n balans te handhaaf en vorige vlakke van funksionering te bereik of te oorskry. Die krisis van afknouery word vervolgens aan die hand van die Veerkrachtigheidsmodel bespreek.

Volgens die Veerkrachtigheidsmodel beïnvloed 'n krisis die hele gesin. Die gesin word as 'n sisteem beskou waarvan die eenhede nie in afsondering funksioneer nie. Daar vind eerder 'n wisselwerking binne-in en tussen sisteme plaas, sodat veranderinge in een eenheid 'n invloed op al die ander eenhede het. Wanneer 'n kind in die gesin geboelie word, het dit dus nie net implikasies vir die spesifieke lid nie, maar ook vir die funksionering van die hele gesin.

3.4.1 Gesinskrisis (X)

Afknouery word as 'n chroniese stressor beskou wat 'n traumatiese inwerking op slagoffers kan hê (Carney, 2008; Newman, Holden, & Delville, 2005). Afknouery het verskeie negatiewe sosiale, sielkundige en fisiese gevolge vir die slagoffer (Smith, 1999), wat noodwendig die hele gesin raak. Afknouery het dikwels langtermyngevolge (Newman et al., 2005). Die mate waartoe die krisis van afknouery 'n gesin in 'n toestand van wanbalans plaas, hang egter van verskeie faktore af, byvoorbeeld die frekwensie en duur van die afknouery, die mate waartoe die slagoffer geïsoleerd voel, en die hoeveelheid sosiale ondersteuning wat die slagoffer ontvang (Newman et al., 2005). Die negatiewe gevolge wat met afknouery gepaardgaan, byvoorbeeld nagmerries, angs of depressie (Carney, 2008; Roland, 2002), dui egter op die erns wat die krisis van afknouery vir die gesin meebring.

3.4.2 Opeenhoping van eise (AA) en vatbaarheid (V)

Wanneer 'n kind in die gesin geboelie word, word die gesin elke dag aan nuwe stressors blootgestel, wat tot 'n opeenhoping van eise lei. Die kind wat geboelie word se skoolwerk kan byvoorbeeld agteruit gaan, of die kind kan depressief begin voel (Roland, 2002). Ondersoeke het verskeie individuele sowel as gesinsrisikofaktore wat met afknouery gepaardgaan, geïdentifiseer. Hierdie risikofaktore kan almal bydra tot 'n opeenhoping van eise wat aan die gesin gestel word.

Slagoffers van afknouery toon meer tekorte in die verwerking van sosiale inligting as ander kinders en reageer meer emosioneel op nadelige omstandighede (Camodeca & Goossens, 2005). Hulle interpreteer dubbelsinnige situasies as vyandig en versuim sodoende dikwels om ander se bedoelinge korrek te interpreteer (Camodeca & Goossens, 2005). Slagoffers van afknouery is dikwels eensaam, bekommerd, depressief, sonder hoop, of hartseer (Camodeca & Goossens, 2005; Denny, Fleming, Clark, & Wall, 2004; Hazemba, Siziya, Muula, & Rudatsikira, 2008; Kaltiala-Heino et al., 1999).

Slagoffers van afknouery kom dikwels van gesinne waar hulle oorbeskermd grootgemaak word (Georgiou, 2008; Smith, 1999; Smokowski & Kopasz, 2005). Ander slagoffers van afknouery word in straffende, wrede, stresvolle en potensieel gewelddadige huislike omstandighede groot en word deur hulle ouers of broers en susters mishandel (Duncan, 1999; Schwartz, Dodge, Pettit, Bates, & The Conduct Problems Prevention Research Group, 2000; Shields & Cicchetti, 2001).

Önder en Yurtal (2008) het gesinskenmerke van boelies, slagoffers en diegene wat nie by afknouery betrokke is nie, ondersoek. Die ondersoek is in drie hoërskole in Turkye uitgevoer en die steekproef het uit 1713 graad ses- tot graad agt-leerders bestaan. Elke deelnemer het die "Family Assessment Survey" voltooi, wat gebruik word om gesinsfunksies te meet. Resultate van die ANOVA en logistiese regressie-ontleding het getoon dat slagoffers van afknouery hulle gesinne meer negatief as ander leerders beskou met betrekking tot probleemoplossing,

kommunikasie, emosionele deelnemendheid, emosionele betrokkenheid, gedragsbeheer en algemene funksionering (Önder & Yurtal, 2008).

'n Gebrek aan goeie kommunikasie tussen gesinslede kan die krisis van afknouery vererger, aangesien slagoffers van afknouery dikwels nie die vrymoedigheid het om hulle ouers van die situasie te vertel nie. Kinders is egter nie net huiwerig om hulle ouers in vertrouwe te neem nie, maar vertel dikwels vir niemand dat hulle geboelie word nie (McElearney, Roosmale-Cocq, Scott, & Stephenson, 2008; Neser et al., 2004). Om iemand te vertel, word dikwels geassosieer met 'n vrees dat dit iemand anders in die moeilikheid gaan bring en 'n vrees vir hoe die persoon vir wie hulle vertel, gaan reageer (Featherstone & Evans, 2004). Kinders is ook bang dat niemand hulle gaan glo of ernstig opneem nie en wil nie graag iemand anders opsaal met hulle probleme nie (Featherstone & Evans, 2004). Daar is ook dikwels nie 'n betroubare persoon vir wie die kind dit kan vertel nie (Featherstone & Evans, 2004). Die gevolg hiervan is dus dat baie kinders die pyn wat met afknouery gepaardgaan alleen moet verduur. Wanneer kinders egter met iemand kan praat oor die afknouery, kan hulle die situasie beter hanteer en daarby aanpas (Kristensen & Smith, 2003; Swart & Bredekamp, 2009).

3.4.3 Gesinstipes (T) en pasingestelde patrone van funksionering (TT)

Volgens McCubbin en McCubbin (1996) is daar drie gesinstipes, naamlik herskeppend, ritmies en veerkragtig. Elke gesinstipe beklemtoon ander aspekte van gesinsfunksionering. Herskeppende gesinne plaas klem op samehorigheid en gehardheid. Ritmiese gesinne fokus op gesinstyd en roetines. Veerkragtige gesinne beklemtoon buigsaamheid en binding (Hawley & DeHaan, 1996). 'n Gesin se patroon van funksionering beïnvloed die gesin se aanpassingsproses.

Gauze, Bukowski, Aquan-Assee en Sippola (1996) meen dat gesinsverbondenheid van kardinale belang is vir 'n kind se welstand en gevoel van toereikendheid. 'n Aanpassings- of koherente gesinsomgewing help kinders om stressors of ontoereikendheid in die vriendskapsgebied te

hanteer (Gauze et al., 1996). Gesinsverbondenheid, samehorigheid en roetines kan dus 'n belangrike rol speel om stabiliteit en gelykmatigheid in die gesinseenheid te bewerkstellig wanneer 'n gesin 'n krisis soos afknouery beleef.

3.4.4 Gesinshulpbronne (BB) en sosiale ondersteuning (BBB)

Wanneer 'n gesin 'n krisis soos afknouery in die gesig staar, probeer die gesin om bestaande hulpbronne te versterk, of om nuwe hulpbronne te verkry in hulle pogings om die opeenhoping van eise te hanteer. Hierdie hulpbronne word dikwels in beskermende en herstelfaktore verdeel (McCubbin & McCubbin, 1996). Ondersoeke in verband met individuele sowel as gesinsbeskermende faktore teen afknouery word vervolgens bespreek.

Kinders se veerkragtigheid teen afknouery word verhoog wanneer ouers hulle kinders op 'n gesaghebbende manier grootmaak (Baldry & Farrington, 2005; Baumrind 1996; Masten & Coatsworth, 1998; Steinberg, Lamborn, Dornbusch, & Darling, 1992). Laasgenoemde behels dat ouers hartlikheid teenoor hulle kinders toon en ondersteunend is. Dit behels ook dat hulle hoë aanvaarding van hulle kinders het, goeie toesig oor hulle kinders hou en hoë verwagtinge van hulle kinders se gedrag het. Kinders word aangemoedig om te ontwikkel en onafhanklik te word, maar kry nogtans ondersteuning en leiding van hulle ouers (Baldry & Farrington, 2005).

Baldry en Farrington (2005) het die rol wat beskermende faktore speel in die moderering van die gevolge van risikofaktore wat met afknouery gepaardgaan, ondersoek. Die steekproef het uit 679 tienerseuns tussen veertien en negentien jaar bestaan en die ondersoek is in Italië gedoen. Wat risikofaktore binne die gesin betref, is 'n positiewe korrelasie tussen teenstrydige ouers sowel as straffende ouers en viktimisasie bevind. Teenstrydige ouers verwys na ouers wat gedurig rusie maak en met mekaar baklei en wat nie goed oor die weg kom nie. Straffende ouers verwys na ouers wat hulle kinders straf deur hulle te slaan of op hulle te skree wanneer hulle iets verkeerd doen. Wat individuele risikofaktore aanbetref, het emosioneel-georiënteerde

hanteringsvaardighede positief met viktimisasie gekorreleer. Om ouers wat ondersteunend is te hê en op 'n gesaghebbende manier grootgemaak te word, is met laer vlakke van viktimisasie geassosieer. Om ouers wat baie ondersteunend is te hê, het ook 'n beduidende bufferende effek gehad op daardie seuns wat probleme op 'n emosionele manier hanteer (Baldry & Farrington, 2005).

Wanneer ma's gepaste verwagtinge in verband met hulle kinders se ontwikkeling het, hulle kinders se onafhanklikheid bo hulle eie behoefte om mag uit te oefen stel, en gehoor gee aan hulle kinders se behoeftes, word hulle kinders teen afknouery beskerm (Curtner-Smith et al., 2006; Georgiou, 2008).

Aanvaarding deur die portuurgroep, sosiale ondersteuning, vriendskap en positiewe verhoudings met maats dien as beskermende faktore teen afknouery (Criss et al., 2002; Hazemba et al., 2008; Kochenderfer-Ladd & Skinner, 2002; Newman et al., 2005; Pellegrini & Bartini, 2000; Schwartz et al., 2000). Pellegrini en Bartini (2000) voeg egter by dat om bloot enige vriende te hê nie die probleem van slagoffer-wees gaan oplos nie, maar dat die soort vriende wat 'n kind het, 'n belangrike rol speel in sy of haar geneigdheid om geboelie te word. Iemand wat 'n taai vriend het, is minder geneig om onder afknouery deur te loop as ander (Pellegrini & Bartini, 2000).

In 'n ondersoek deur Swart en Bredekamp (2009) is daar na graad vyf-meisies se perspektiewe in verband met afknouery gekyk. Verskeie persoonlike en kontekstuele beskermende faktore teen afknouery is deur die deelnemers geïdentifiseer. Persoonlike beskermende faktore wat na vore gekom het, was: positiewe hanteringstrategieë soos om die boelie te ignoreer of te vermy, kalm of rasionele konfrontasie, verbale vergelding, die neerskryf van emosies in 'n dagboek, selfvertroue, moed, empatie, positiewe selfbeeld en die vermoë om ander te vergewe (Swart & Bredekamp, 2009). Kontekstuele beskermende faktore het die volgende ingesluit: sosiale ondersteuning soos om 'n maat van die afknouery te vertel of saam te span teen afknouery,

opvoeding in verband met afknouery, ondersteuning deur gesinslede, om positiewe verhoudings en kommunikasiepatrone in die huis te hê, asook ondersteuning deur die skool, byvoorbeeld deur onderwysers wat 'n wakende oog oor die kinders hou (Swart & Bredekamp, 2009).

3.4.5 Gesinswaarderingsprosesse (C-CCCCC)

'n Gesin se persepsie van afknouery gaan beïnvloed hoe hulle die krisis van afknouery hanteer. Algemene beskouings in verband met afknouery is dat dit normaal, onskuldig en deel van die grootwordproses is, dat dit karakter bou en van iemand 'n sterker mens maak, dat slagoffers daarna soek om geboelie te word en dit dus verdien, en dat net swakkeling vir iemand vertel dat hulle geboelie word (Beane, 2000; Greeff, 2004; Juvonen, 2005; Kochenderfer-Ladd & Pelletier, 2008).

Die hoë voorkoms van en voortdurende blootstelling aan geweld in Suid-Afrika dra verder by tot die normalisering van afknouery. Weens die hoë misdaadsyfer beskou Suid-Afrikaners geweld dikwels as normaal en as 'n regmatige manier om konflik op te los (Burton, 2008). Wat in kinders se huise en gemeenskappe gebeur, het 'n groot invloed op wat by die skool gaan gebeur (Burton, 2008). 'n Gewelddadige omgewing kan dus ouers se siening in verband met afknouery beïnvloed (Govender & Dlamini, 2010). Algemene wanopvattinge in verband met afknouery, tesame met die hoë voorkoms van geweld in Suid-Afrika, kan dus veroorsaak dat ouers nie daarin slaag om die erns van die krisis raak te sien nie.

Ouers wat egter wel erken dat afknouery 'n ernstige probleem is, voel dikwels magteloos oor die hantering daarvan. Eerstens voel ouers skuldig dat hulle nie daarin kon slaag om hulle kind teen die boelie te beskerm nie (Humphrey & Crisp, 2008). Hulle voel kwaad en hulpeloos en bevraagteken selfs hulle geskiktheid in hulle rolle as ouers. Hulle wonder hoekom juis hulle kind as 'n slagoffer geteiken moet word en die pyn wat met afknouery gepaard gaan, moet verduur. Ouers gaan spreek onderwysers omdat hulle bang is dat die afknouery erger gaan word indien

hulle nie iets daaraan doen nie, maar vrees terselfdertyd dat hulle die probleem gaan vererger deur met die skool daaroor te praat. Wanneer ouers die onderwyser in verband met die probleem gaan spreek, voel hulle dikwels dat hulle min of geen ondersteuning van die skool af kry nie. Onderwysers ontken soms dat die afknouery plaasgevind het (Humphrey & Crisp, 2008), wat verder bydra tot die ouers se gevoel van magteloosheid in die hantering van die krisis.

Veranderinge in gesinne se waardering van die krisis is dus noodsaaklik vir goeie aanpassing. Indien gesinne daarin kan slaag om die krisis van afknouery te herdefinieer sodat hulle dit as betekenisvol, verstaanbaar en hanteerbaar kan beskou, sal gesinne hoër vlakke van funksionering bereik en daarin slaag om balans en harmonie in die gesinsisteem te volbring.

3.4.6 Probleemoplossing en -hantering (PSC)

Die einddoel van 'n gesin se hanteringsmetodes is om die balans tussen die eise wat aan die gesin gestel word en die hulpbronne wat hulle tot hulle beskikking het, te herstel. Kinders gebruik hoofsaaklik probleem- of emosioneel-georiënteerde strategieë om probleme baas te raak. Veerkragtige kinders is daartoe in staat om hulle hanteringstrategieë buigsaam aan te pas in 'n spesifieke situasie en om die doeltreffendheid van hulle strategieë te evalueer (Hawley & DeHaan, 1996).

Swart en Bredekamp (2009) het bevind dat slagoffers van afknouery verskeie hanteringstrategieë aanwend. Deelnemers het die volgende wanaanpassingstyle geïdentifiseer: om hulleself of ander seer te maak, om wraak te neem of terug te boelie, om fisieke simptome soos hoofpyn of maagpyn te ontwikkel, of om ouers se negatiewe hanteringstyle na te boots, byvoorbeeld deur self aggressief te word. Deelnemers het egter ook verskeie funksionele hanteringstrategieë genoem: om gevoelens neer te skryf, om oefening te doen, om iets te slaan wat nie hulself of iemand anders seermaak nie, om te huil, of om met iemand oor die afknouery te praat (Swart & Bredekamp, 2009).

Baldry en Farrington (2005) het bevind dat goeie probleemoplossingsvaardighede kinders teen afknouery beskerm. Resultate van die hiërargiese regressie-ontleding het 'n negatiewe verband tussen probleemoplossingsvaardighede en viktimisasie getoon (Baldry & Farrington, 2005). Verskeie studies in verband met hanteringstrategieë van kinders wat geboelie word, het bevind dat probleemoplossing, as 'n manier om die afknouery te hanteer, tot beter uitkomst vir slagoffers gaan lei (Andreou, 2001; Kochenderfer-Ladd & Skinner, 2002; Kristensen & Smith, 2003).

3.4.7 Gesinsaanpassing (XX)

Gesinsaanpassing verwys na die uitkoms van 'n gesin se pogings om te herstel ná die belewing van 'n krisis. Navorsing het getoon dat gesinne daartoe in staat is om by verskeie uitdagings aan te pas en, ná 'n periode van verstelling, weer ten volle te funksioneer. Die doel van hierdie ondersoek is om te kyk watter faktore bygedra het tot die aanpassingsproses in gesinne waarvan 'n kind geboelie is.

3.5 Samevatting

In hierdie hoofstuk is 'n oorsig van bevindinge van vorige Suid-Afrikaanse ondersoeke in verband met afknouery gegee. Daarna is faktore wat tot gesinsveerkragtigheid bydra, bespreek. Laastens is afknouery aan die hand van die Veerkragtigheidsmodel verduidelik.

Afknouery is 'n algemene verskynsel wat wêreldwyd voorkom. In vergelyking met ander lande is daar tot dusver relatief min navorsing in Suid-Afrika oor hierdie onderwerp gedoen. Vorige Suid-Afrikaanse ondersoeke toon egter dat afknouery 'n probleem onder laerskoolkinders is, met die voorkoms daarvan wat wissel tussen 36,3% en 58,2%.

Verskeie nasionale en internasionale ondersoeke in verband veerkragtigheid het individuele en gesinsfaktore geïdentifiseer wat gesinne kan help om by afknouery aan te pas of om afknouery

beter te hanteer. Dit sluit onder meer sosiale ondersteuning, gesinsverbondenheid en godsdiens/spiritualiteit in.

Volgens die Veerkrachtigheidsmodel is afknouery 'n gesinskrisis wat die balans en harmonie van die gesinsisteem versteur. Gesinne word met 'n opeenhoping van eise gekonfronteer en moet die hulpbronne aanwend wat hulle tot hulle beskikking het en/of nuwe hulpbronne verkry ten einde die krisis te kan hanteer. Hierdie hulpbronne, byvoorbeeld sosiale ondersteuning, gesinsgehardheid en -verbondenheid, help gesinne om by die krisis van afknouery te kan aanpas en die balans in die gesinsisteem te herstel.

In die volgende hoofstuk word die ondersoekmetode wat gevolg is, bespreek.

Hoofstuk 4

METODE VAN ONDERSOEK

4.1 Inleiding

Hierdie hoofstuk behels 'n bespreking van die navorsingsontwerp, 'n beskrywing van die deelnemers en 'n verduideliking van die meetinstrumente, prosedure, sowel as etiese kwessies. Laastens word die data-ontledingsmetodes wat in die ondersoek gebruik is, bespreek.

4.2 Navorsingsontwerp

'n Gekombineerde kwantitatiewe en 'n kwalitatiewe ontwerp (gemengde metodes-benadering) is in hierdie navorsing gebruik. Triangulasie, oftewel die gebruik van meervoudige maatstawwe, word beskou as die beste manier om verskillende en uiteenlopende samestellings van die werklikheid wat bestaan in die konteks van 'n ondersoek aan die lig te bring (Babbie & Mouton, 2001). Dit verhoog ook die geldigheid en betroubaarheid van 'n ondersoek (Babbie & Mouton, 2001). Kwantitatiewe data is verkry deur middel van self-voltooiingsvraelyste, terwyl kwalitatiewe data deur middel van twee oop einde-vrae ingesamel is.

4.3 Deelnemers

Die studiepopulasie is gesinne met laerskoolkinders wat vir ses maande of langer geboelie is in die voorafgaande drie jaar en wat in die Suid-Kaap woon. Die steekproef is saamgestel uit gesinne met kinders in 'n plattelandse laerskool en wat aan die vereistes vir deelname voldoen. Die steekproef was nie-ewekansig en is met behulp van 'n sneeubal-steekproeftrekking bekom.

Nadat toestemming om die ondersoek te doen by die skoolhoof en beheerliggaam van die laerskool verkry is, is 'n brief in verband met die ondersoek aan alle ouers met kinders in die skool gestuur (vergelyk Bylae 1). Toestemming om die graad vyf-, graad ses- en graad sewe-kindere se ouers te skakel, is verleen. Uit die 75 oproepe wat die navorser gemaak het, het 25 gesinne aan die insluitingskriteria voldoen en ingewillig om aan die ondersoek deel te neem. Die

ander ouers het gesê dat hulle kinders nie geboelie word sover hulle weet nie, of hulle het nie belang gestel om deel te neem nie. Die res van die deelnemers ($n = 23$) is verkry deur verwysings van ander deelnemers (sneeubaleffek). Om vir die effek van geslag te kontroleer, is ma's sover moontlik aangemoedig om as verteenwoordigers van die gesinne op te tree en namens die gesinne aan die ondersoek deel te neem.

Om te kon deelneem aan die ondersoek, moes gesinne aan die volgende insluitingskriteria voldoen: (1) ten minste een kind in die gesin moes vir ses maande of langer geboelie gewees het; (2) die afknouery moes in die voorafgaande drie jaar plaasgevind het; (3) die afknouery moes plaasgevind het terwyl die kind(ers) in die laerskool is/was; (4) die gesin moet 'n twee ouer-gesin wees; en (5) die gesin moet in die Suid-Kaap woon.

'n Totaal van 48 gesinne het uiteindelik aan die ondersoek deelgeneem. Die meerderheid van die deelnemers se huistaal was Afrikaans (83%, $n = 40$), gevolg deur Engels (15%, $n = 7$) en Xhosa (2%, $n = 1$). Wat ras betref, was 73% ($n = 35$) van die deelnemers wit, 25% bruin ($n = 12$) en 2% swart ($n = 1$). Die meeste deelnemers was in hulle eerste huwelik (73%, $n = 35$), terwyl 21% ($n = 10$) voorheen getroud was en 6% ($n = 3$) van die pare apart gewoon het. Deelnemers was gemiddeld 13.85 jaar getroud ($SA = 6.40$). Die gemiddelde ouderdom van die deelnemers was 40.17 jaar ($SA = 5.86$), en dié van hulle huweliksmaats was 42.38 jaar ($SA = 6.04$). Alle deelnemers was vroulik (100%, $N = 48$) en alle deelnemers se huweliksmaats was manlik (100%, $N = 48$). In 25% ($n = 12$) van die deelnemers se huise was daar ander familieledede wat permanent by hulle woon, byvoorbeeld 'n ouma of 'n oupa.

Ses persent ($n = 3$) van die deelnemers se hoogste vlak van formele opleiding was laerskool, terwyl 46% ($n = 22$) hoërskool voltooi het. Vyf-en-twintig persent ($n = 11$) van die deelnemers het beskik oor 'n diploma en 23% ($n = 11$) oor 'n graad. Wat die hoogste vlak van opleiding van deelnemers se huweliksmaats betref, het 4% ($n = 2$) geen opleiding gehad nie, 6% ($n = 3$)

laerskool, 42% (n = 20) hoërskool, 23% (n = 11) 'n diploma en 25% (n = 12) 'n graad. In die Wes-Kaap het 6.9% van die bevolking wat 20 jaar of ouer is, laerskool voltooi, 25% het matriek voltooi, terwyl 7.9% 'n diploma en 4.8% 'n graad verwerf het (Statistics South Africa, 2005a). Die opleidingsvlak van die deelnemers was dus opvallend hoër as dié van die Wes-Kaap as provinsie.

Gesinne se totale bruto inkomste per maand was soos volg: minder as R1 000 (6%, n = 3), R1 000 tot R5 000 (19%, n = 9), R5 000 tot R15 000 (38%, n = 18), R15 000 tot R35 000 (31%, n = 15) en meer as R35 000 (6%, n = 3). Die gemiddelde maandelikse inkomste van huishoudings waarvan die hoof wit is vir die jaar 2005/2006 was R23 406, R6 619 vir huishoudings waarvan die hoof bruin is, en R3 143 vir huishoudings waarvan die hoof swart is (Statistics South Africa, 2005b).

Drie-en-dertig persent (n = 16) van die deelnemers se kinders is steeds tydens die data-insameling geboelie, terwyl 67% (n = 32) van die deelnemers se kinders nog in die voorafgaande drie jaar geboelie was, maar nie meer ten tyde van die data-insameling nie. Die gemiddelde ouderdom van die deelnemers se kinders toe die afknouery begin het, was 8.75 jaar (SA = 2.82). Deelnemers se kinders is gemiddeld 20.69 maande lank geboelie (SA = 17.36). Die langste tydperk wat kinders geboelie is, was 60 maande (6%, n = 3), en die langste tyd wat dit geneem het voor ouers van die afknouery bewus geword het, was 55 maande (2%, n = 1).

4.4 Meetinstrumente

Slegs een ouer het namens die gesin aan die ondersoek deelgeneem. Elke deelnemer is gevra om 'n biografiese vraelys (vergelyk Bylae 2) asook sewe selfvoltooiingsvraelyste te voltooi. Hierdie vraelyste is reeds op groot skaal in vorige Suid-Afrikaanse navorsingsprojekte gebruik en is in Afrikaans en Engels beskikbaar. Deelnemers kon kies of hulle die vraelyste in Afrikaans of

Engels wou beantwoord. Die meeste deelnemers ($n = 41$) het die vraelyste in Afrikaans voltooi, terwyl sewe deelnemers die vraelyste in Engels beantwoord het.

4.4.1 Biografiese vraelys

In hierdie vraelys is deelnemers versoek om biografiese inligting aangaande die gesin te verskaf (vergelyk Bylae 2). Vrae het die huistaal, huwelikstaat, lengte van huwelik, gesinsamestelling, opleidingsvlak en beroep van die deelnemer ingesluit. Vrae in verband met die kind wat geboelie is, is ook gevra, naamlik of die afknouery steeds plaasvind, hoe lank die afknouery geduur het, en wanneer ouers daarvan bewus geword het. Aan die einde van die vraelys is die volgende twee oop einde-vrae gestel: (1) Op watter manier het die afknouery julle gesin geaffekteer? (2) Hoe het julle gesin daarin geslaag om die afknouery te hanteer en daarby aan te pas?

4.4.2 Family Attachment and Changeability Index 8 (FACI-8)

Die FACI-8 is ontwikkel deur McCubbin, Thompson en Elver (in McCubbin & McCubbin, 1996). Die instrument is 'n etnies-sensitiewe skaal wat gesinsaanpassing meet. In hierdie ondersoek dien gesinsaanpassing as die afhanklike veranderlike waarmee alle onafhanklike veranderlikes gekorreleer word om sodoende te bepaal of hulle as veerkragtigheidsfaktore geïdentifiseer kan word (McCubbin & McCubbin, 1996). Die FACI-8 bestaan uit 16 items op 'n vyf-punt Lickert-tipe skaal wat wissel van “nooit” tot by “altyd”. Die instrument word in twee subskale verdeel, naamlik gehegtheid en veranderlikheid. Die Gehegtheid-subskaal meet die sterkte van die gesinslede se gehegtheid aan mekaar. Hierdie subskaal het 'n interne betroubaarheidskoëffisiënt van .73 (Cronbach alfa). Die Veranderlikheid-subskaal meet hoe buigzaam gesinslede in hulle verhoudings met mekaar is. Dié subskaal se interne betroubaarheid is .80 (Cronbach alfa) (McCubbin & McCubbin, 1996). In die huidige ondersoek is interne betroubaarheidskoëffisiënte van .58 vir die Gehegtheid-subskaal en .79 vir die Veranderlikheid-subskaal gevind. 'n Itemontleding het getoon dat deur een item (item 12) van die Gehegtheid-

subskaal te verwyder, die interne betroubaarheid daarvan na .72 verhoog word. Die Cronbach alfa-waarde van die totale skaal is .43.

4.4.3 Family Hardiness Index (FHI)

Die FHI, ontwikkel deur McCubbin, McCubbin en Thompson (in McCubbin & McCubbin, 1996), meet die eienskap van gesinsgehardheid. Gesinsgehardheid verwys na die interne sterk punte en duursaamheid van die gesinseenheid. Gesinsgehardheid word gekenmerk deur 'n gevoel van beheer oor die uitkomst van lewensgebeurtenisse en swaarkry (McCubbin & McCubbin, 1996). Gesinne wat oor dié eienskap beskik, beskou verandering as voordelig en 'n geleentheid om te groei en het 'n aktiewe oriëntasie om by stresvolle situasies aan te pas (McCubbin & McCubbin, 1996). Die FHI bestaan uit 20 items en het drie subskale, naamlik verbintenis, uitdaging en beheer. Vrae word deur middel van 'n vierpunt Lickert-skaal wat wissel van “vals” tot “waar” beantwoord (McCubbin & McCubbin, 1996). Die Verbintenis-subskaal meet die gesin se gevoel van interne sterk punte, betroubaarheid en vermoë om saam te werk. Die Uitdaging-subskaal meet die gesin se pogings om vernuwend en aktief te wees, om nuwe dinge te probeer en om te leer. Die Beheer-subskaal meet tot watter mate die gesin in beheer voel van die gesinslewe (McCubbin & McCubbin, 1996). Die algehele interne betroubaarheid (Cronbach alfa) van die FHI is .82, terwyl die interne betroubaarheid vir die drie subskale (Verbintenis, Uitdaging en Beheer) onderskeidelik .81, .80 en .65 (Cronbach alfa) is. Die geldigheidskoeffisiënte wissel van .20 tot .23 met kriteriumindekse van gesinstevredenheid, tyd en roetines, en buigsaamheid (McCubbin & McCubbin, 1996). In die onderhawige ondersoek is die volgende betroubaarheidskoeffisiënte (Cronbach alfa's) bevind: Uitdaging = .76, Beheer = .80, Verbintenis = .70 en FHI Totale skaal = .71.

4.4.4 Social Support Index (SSI)

Die SSI, ontwikkel deur McCubbin, Patterson en Glynn (in McCubbin & McCubbin, 1996), meet die mate waartoe gesinne ondersteuning in hulle gemeenskappe vind en in die gemeenskap

geïntegreer is. Die SSI bestaan uit 17 items en maak gebruik van 'n vyfpunt Lickert-skaal wat wissel van “verskil sterk” tot “stem sterk saam”. Die instrument het 'n interne betroubaarheidskoëffisiënt van .82 (Cronbach alfa) en 'n geldigheidskoëffisiënt van .40 met die kriterium gesinswelstand. Die toets-hertoets-betroubaarheid van die SSI is .83 (McCubbin & McCubbin, 1996). Die Cronbach alfa-waarde van die SSI vir hierdie ondersoek is .53.

4.4.5 Family Crisis Oriented Personal Evaluation Scales (F-COPES)

Die F-COPES, ontwikkel deur McCubbin, Olson en Larsen (in McCubbin & McCubbin, 1996), identifiseer probleemoplossing- en gedragstrategieë wat gesinne in moeilike situasies aanwend. Die F-COPES maak gebruik van die hanteringsdimensies van die Veerkragtigheidsmodel van Gesinsverstelling en Aanpassing waarin die volgende faktore geïntegreer word: opeenhoping, gesinshulpbronne en betekenis/persepsie (McCubbin & McCubbin, 1996). Die instrument bestaan uit 30 items wat handel oor hanteringsgedrag en wat fokus op twee vlakke van interaksie wat in die Veerkragtigheidsmodel uitgestip word. Hierdie vlakke is: (1) individu na gesinsisteem, of die maniere hoe 'n gesin moeilikhede en probleme tussen gesinslede intern hanteer, en (2) gesin na sosiale omgewing, of die maniere hoe 'n gesin probleme buite die gesin se grense, maar wat nogtans die gesinseenheid en -lede raak, ekstern hanteer (McCubbin & McCubbin, 1996). Die F-COPES is 'n vyfpunt Lickert-tipe skaal met opsies wat wissel van “verskil sterk” tot “stem sterk saam” en bestaan uit vyf subskale. Die subskale word verdeel in twee dimensies, naamlik interne hanteringstrategieë en eksterne hanteringstrategieë. Die interne hanteringstrategieë is herformulering en passiewe waardering. Die eksterne hanteringstrategieë is die verkryging van sosiale ondersteuning, die soek van spirituele ondersteuning, en die mobilisering van die gesin om hulp te verkry en te aanvaar (McCubbin & McCubbin, 1996). Die Herformulering-subskaal meet die gesin se vermoë om stresvolle gebeurtenisse te herdefinieer sodat dit meer hanteerbaar kan wees. Die interne betroubaarheid van hierdie subskaal is .82 (Cronbach alfa). Die Passiewe waardering-subskaal meet die gesin se vermoë om problematiese kwessies te aanvaar en sodoende reaktiwiteit te minimaliseer. Hierdie subskaal het 'n interne

betroubaarheidskoëffisiënt van .63 (Cronbach alfa). Die Verkryging van Sosiale ondersteuning-subskaal meet die gesin se vermoë om aktief betrokke te raak in die verkryging van ondersteuning van familieledede, vriende en bure. Dié subskaal se interne betroubaarheid is .83 (Cronbach alfa). Die Soek Spirituele ondersteuning-subskaal meet die gesin se vermoë om spirituele ondersteuning te verwerf en het 'n interne betroubaarheidskoëffisiënt van .80 (Cronbach alfa). Die Mobilisering-subskaal meet die gesin se vermoë om uit te reik na gemeenskapshulpbronne en hulp van ander te aanvaar. Hierdie subskaal se interne betroubaarheidskoëffisiënt is .71 (Cronbach alfa). Die F-COPES se totale interne betroubaarheidskoëffisiënt is .77 (Cronbach alfa) (McCubbin & McCubbin, 1996). Die berekende betroubaarheidskoëffisiënte vir hierdie ondersoek is soos volg: .75 (mobilisering van gemeenskapshulpbronne), .55 (passiewe waardering), .71 (herformulering), .80 (verkryging van sosiale ondersteuning) en .82 (soeke na spirituele ondersteuning).

4.4.6 Family Problem Solving Communication (FPSC)

Die FPSC, ontwikkel deur McCubbin, McCubbin en Thompson (in McCubbin & McCubbin, 1996), word gebruik om die twee heersende patrone (positief en negatief) in gesinskommunikasie te evalueer (McCubbin & McCubbin, 1996). Beide patrone speel belangrike rolle wanneer dit kom by veerkragtigheid en probleemoplossing in gesinne. Die kwaliteit van gesinskommunikasie bepaal tot 'n groot mate hoe gesinne spanning en druk hanteer en 'n bevredigende vlak van gesinsfunksionering, verstelling en aanpassing bereik. Die FPSC bestaan uit 10 items en maak gebruik van 'n vierpunt Lickert-skaal wat wissel van “vals” tot “waar”. Items word in twee subskale verdeel, naamlik opruiende en bevestigende kommunikasie. Die subskaal Opruiende Kommunikasie meet die patroon van gesinskommunikasie wat aanhitsend van aard is en geneig is om 'n stresvolle situasie te vererger. Die Bevestigende Kommunikasie-subskaal meet die patroon van gesinskommunikasie wat omgee en ondersteuning oordra en wat 'n kalmerende invloed uitoefen (McCubbin & McCubbin, 1996). Die totale skaal meet die kwaliteit van gesinskommunikasie. Die totale skaal se alfa-betroubaarheid is .89, terwyl

die subskale Opruiende Kommunikasie en Bevestigende Kommunikasie se alfa-betroubaarheid onderskeidelik .78 en .86 is (McCubbin & McCubbin, 1996). Vir hierdie ondersoek is die Cronbach alfa-waardes onderskeidelik .70, .68 en .79 vir Bevestigende Kommunikasie, Opruiende Kommunikasie en FPSC Totale skaal.

4.4.7 Relative and Friend Support Index (RFS)

Die RFS, ontwikkel deur McCubbin, Larsen en Olson (in McCubbin & McCubbin, 1996), word gebruik om die mate te bepaal waartoe gesinne die ondersteuning van familieleden en vriende as 'n hanteringsmeganisme gebruik (McCubbin & McCubbin, 1996). Die RFS bestaan uit agt items en maak gebruik van 'n vyfpunt Lickert-skaal wat wissel van “verskil sterk” tot “stem sterk saam”. Vrae hou verband met die deel van probleme of advies vra van familieleden en vriende. Die skaal se interne betroubaarheid is .82 (Cronbach alfa) (McCubbin & McCubbin, 1996). 'n Betroubaarheidskoëffisiënt (Cronbach alfa) van .80 is in hierdie ondersoek gevind.

4.4.8 Family Time and Routine Index (FTRI)

Die FTRI, ontwikkel deur McCubbin, McCubbin en Thompson (in McCubbin & McCubbin, 1996), word gebruik om die soort aktiwiteite en roetines wat gesinne gebruik en handhaaf, asook die waardes wat hulle aan dié gebruike heg, te evalueer (McCubbin & McCubbin, 1996). Die FTRI is 'n vierpunt Lickert-tipe instrument wat uit 30 items bestaan. By elke vraag dui die deelnemer eerstens aan tot watter mate die stelling op hulle gesin se gedrag van toepassing is (van “waar” tot “vals”) en daarna hoe belangrik die roetines vir die gesin is (van “nie belangrik” tot “baie belangrik”). Die FTRI word in agt subskale verdeel. Die Ouer-Kind Saamwees-subskaal meet die gesin se klem op die vasstelling van voorspelbare kommunikasie tussen ouer en kind. Die Egpaar Saamwees-subskaal meet die gesin se klem op die vasstelling van voorspelbare roetines om goeie kommunikasie tussen egpare te bevorder. Die Kind Roetines-subskaal meet die gesin se klem op die vasstelling van voorspelbare roetines om 'n kind se gevoel van selfbestuur en orde te bevorder. Die Gesin Saamwees-subskaal meet die gesin se

klem op saamwees deur te kyk na aktiwiteite wat die gesin saam doen, soos spesiale geleenthede vier en gesinstye hê. Die Gesin Huishoudelike Take-subskaal meet die gesin se klem op die vasstelling van voorspelbare roetines om kinders se verantwoordelikhede in die huis te bevorder. Die Maaltye Saam-subskaal meet die gesin se pogings om gesinsmaaltye in te pas in 'n voorspelbare roetine en sodoende die saamwees van die gesin te bevorder. Die Kontak met Familielede-subskaal meet die klem wat gesinne daarop plaas om op 'n gereelde basis met familielede in verbinding te tree en sodoende betekenisvolle verhoudings met hulle te bevorder. Die Gesin Bestuur Roetines-subskaal meet die gesin se pogings om voorspelbare roetines vas te stel en sodoende 'n gevoel van gesinsorganisasie en verantwoordelikheid wat benodig word om gesinsorde te handhaaf, te bevorder. Hierdie skaal het 'n interne betroubaarheidskoëffisiënt van .88 (Cronbach alfa) (McCubbin & McCubbin, 1996). In die huidige ondersoek is daar bevind dat die FTRI 'n betroubaarheidskoëffisiënt van .70 vir die Totale skaal en .61 vir Totaal Belangrik het. Wat die subskale betref, is die volgende Cronbach alfa-waardes gevind: Kind Roetines .26, Egpaar Saamwees .67, Maaltye Saam .73, Ouer-Kind Saamwees .72, Gesin Saamwees .57, Kontak met Familielede .70, Gesin Huishoudelike Take .80 en Gesin Bestuur Roetines .54.

4.5 Prosedure

Nadat toestemming verkry is om die navorsing te doen, is potensiële deelnemers gekontak. Afsprake is gemaak met ouers wat bereid was om deel te neem. Die navorser het onderhoude gevoer met 33 van die deelnemers, terwyl 15 verkies het om die vraelyste op hulle eie te voltooi en na die navorser terug te bring. Deelnemers kon kies of hulle die onderhoud by hulle eie huis of by die kerkkantoor, wat sentraal in die dorp geleë is, wou voltooi. Agt-en-twintig deelnemers het verkies om na die kerkkantoor te kom, terwyl die navorser vyf deelnemers by hulle huise besoek het. Elke ontmoeting met 'n deelnemer het tussen 30 en 60 minute geduur. Tydens die ontmoetings is die deelnemers gevra om twee kwalitatiewe vrae mondelings te beantwoord en daarna is die vraelyste skriftelik voltooi.

Om deelnemers te bedank, is elkeen ingeskryf vir 'n gelukkige trekking waarin hulle die kans gestaan het om 'n koopbewys by 'n kettingwinkel ter waarde van R500, R300 of R100 te wen. Nadat die data-insameling voltooi is, is die gelukkige trekking gehou. Die drie wenners is telefonies in kennis gestel van hulle pryse en 'n afspraak is gereël vir die oorhandiging van die pryse.

4.6 Etiese Oorwegings

Nadat toestemming om met die navorsing voort te gaan van die Navorsingsetiekkomitee van die Universiteit van Stellenbosch verkry is, is 'n brief aan die skoolhoof en beheerliggaam van die laerskool gerig om goedkeuring te vra vir die uitdeel van briewe aan die ouers in verband met die ondersoek (vergelyk Bylae 3). Toestemming om die graad vyf-, graad ses- en graad sewe-leerders se ouers te bel, is ook gevra. Briewe in verband met die ondersoek is aan alle ouers gestuur; geen ouers is geïdentifiseer nie. Alle graad vyf-, graad ses- en graad sewe-kindere se ouers is ook gebel; geen ouers is dus uitgesonder nie. Sodoende is vertroulikheid van deelnemers gehandhaaf. Die navorser was die enigste persoon wat oproepe en afsprake gemaak het; sodoende is privaatheid en vertroulikheid verder bewerkstellig. Deelnemers is verseker dat die antwoorde wat hulle tydens die onderhoude sou gee, vertroulik sou bly. Voltooide vraelyste is op 'n veilige plek gebêre waar slegs die navorser toegang het tot die data. Elke deelnemer is gevra om 'n ingeligte toestemmingsbrief te voltooi (vergelyk Bylae 4). Deelname aan die ondersoek was vrywillig en ouers kon ter eniger tyd aan die ondersoek onttrek as hulle sou wou. Eerder as om die vraelyste by die skool te moes voltooi, kon deelnemers kies of hulle die navorser by hulle eie huis of by die kerkkantoor wou ontmoet; sodoende is die privaatheid van die deelnemers gerespekteer.

4.7 Data-ontleding

4.7.1 Kwantitatiewe data-ontleding

Die kwantitatiewe data is met die statistiekprogrammatuur Statistica 7.1 (StatSoft Inc., 2006) ontleed. Spearman-korrelasies is bereken om te bepaal watter gesinskenmerke (onafhanklike veranderlikes) verband hou met gesinsaanpassing (afhanklike veranderlike). Meervoudige regressie-ontledings is gedoen om die lineêre kombinasie van gesinskenmerke (voorspellers) wat maksimaal met gesinsaanpassing (uitkomsveranderlike) korreleer, te bepaal.

4.7.2 Kwalitatiewe data-ontleding

Kwalitatiewe data is deur middel van inhoudsontleding (“content analysis”) ontleed. Die doel van inhoudsontleding is om omvattende materiaal sistematies te ondersoek (Mayring, 2000). Kodering is ’n fundamentele stap in die proses van kwalitatiewe data-ontleding. Dit stel die navorser in staat om rou data volgens temas te organiseer. Volgens Strauss en Corbin is daar drie soorte kodering wat in kwalitatiewe navorsing gedoen moet word, naamlik oop kodering, aksiale kodering en selektiewe kodering (Henning, Van Rensburg, & Smit, 2004). Oop kodering behels die skep van kategorieë met betrekking tot sekere tekssegmente (Strauss, 1987). Elke kategorie het ook dimensies, eienskappe en gevolge (Bohm, 2000). Tydens aksiale kodering word data op nuwe maniere saamgevoeg deur verbindings tussen kategorieë te maak (Bohm, 2000). Selektiewe kodering verwys na die seleksie van kernkategorieë. Elke kernkategorie word sistematies met ander kategorieë in verband gebring en sodoende word verhoudings tussen kategorieë geldig verklaar (Strauss, 1987).

Volgens Lincoln en Guba speel die konsep van geloofwaardigheid ’n kardinale rol in die verkryging van goeie kwalitatiewe navorsing (Babbie & Mouton, 2001). Daar is vier aspekte wat die geloofwaardigheid van kwalitatiewe navorsing verhoog, naamlik aanneemlikheid, oordraagbaarheid, betroubaarheid en bevestigbaarheid (Babbie & Mouton, 2001).

Aanneemlikheid verwys na die ooreenstemming tussen die gekonstrueerde realiteite wat in die sienswyses van die deelnemers bestaan, en dié wat aan hulle toegeskryf word (Babbie & Mouton, 2001). Aanneemlikheid is in hierdie ondersoek verkry deur die bevindinge van soortgelyke vorige ondersoeke met die bevindinge van die huidige ondersoek te vergelyk, deur die navorser se supervisie en teenwoordigheid tydens data insameling, asook deur gebruik te maak van triangulasie.

Oordraagbaarheid verwys na die mate waartoe die bevindinge van 'n ondersoek in 'n ander verband of op ander deelnemers toegepas kan word (Babbie & Mouton, 2001). Oordraagbaarheid is in hierdie ondersoek verkry deur 'n gedetailleerde beskrywing van die demografiese faktore van die deelnemers, asook 'n deeglike beskrywing van die data-insamelingsprosedure, weer te gee.

Betroubaarheid behels dat soortgelyke resultate verkry sal word indien die ondersoek met soortgelyke deelnemers in soortgelyke omstandighede herhaal word (Babbie & Mouton, 2001; Shenton, 2004). Om betroubaarheid in hierdie ondersoek te verseker, is die navorsingsontwerp en -prosedure, asook alle resultate, in soveel moontlik detail beskryf.

Bevestigbaarheid verwys na die mate waartoe die bevindinge van die ondersoek op die ervarings en idees van die deelnemers, en nie dié van die navorser nie, gebaseer is (Babbie & Mouton, 2001; Shenton, 2004). Om hierdie aspek van geloofwaardigheid te verseker, was die navorser voortdurend selfondersoekend deurdat sy bewus was van haar persoonlike oortuigings en aannames, terwyl sy nogtans objektiwiteit probeer handhaaf het. Bevestigbaarheid is verder verseker deur van triangulasie gebruik te maak, deur 'n deeglike beskrywing van die ondersoekmetode te verskaf sodat die integriteit van die resultate noukeurig ondersoek kan word, asook deur die erkenning van die tekortkominge van die metodes wat in die studie aangewend is (vergelyk die beperkings wat in Hoofstuk 6 genoem word).

4.8 Samevatting

In hierdie hoofstuk is die ondersoekmetode uiteengesit. Die navorsingsontwerp, deelnemers, meetinstrumente, prosedure, sowel as etiese kwessies, is bespreek. Laastens is die data-ontledingsmetodes beskryf.

Die doel van hierdie ondersoek was om vas te stel watter veerkragtigheidskenmerke geassosieer kan word met goeie gesinsaanpassing in gesinne waarvan 'n kind geboelie word. Om hierdie faktore te kon identifiseer, is daar van 'n gemengdemetode-benadering gebruik gemaak. Kwantitatiewe data is deur middel van sewe selfvoltooiingsvraelyste ingesamel, terwyl kwalitatiewe data deur middel van twee oop einde-vrae ingesamel is. Spearman-korrelasies en meervoudige regressie-analise is gebruik om kwantitatiewe data te ontleed. Kwalitatiewe data is deur middel van inhoudsontleding verwerk.

In die volgende hoofstuk word die resultate van hierdie ondersoek gerapporteer.

Hoofstuk 5

RESULTATE

5.1 Inleiding

In hierdie hoofstuk word die kwalitatiewe en kwantitatiewe resultate gerapporteer. Eerstens sal die bevindinge van die kwalitatiewe ontleding, wat deur middel van inhoudsontleding verkry is, gerapporteer word. Daarna sal die resultate van die kwantitatiewe ontleding, wat deur middel van Spearman-korrelasies en meervoudige regressie-ontleding verkry is, aangebied word.

5.2 Resultate van kwalitatiewe data

Deelnemers is gevra om twee kwalitatiewe vrae wat onderskeidelik met die primêre en sekondêre doelstellings van die ondersoek verband hou, te beantwoord. Die eerste vraag, “Op watter manier het die afknouery julle gesin geaffekteer?”, hou verband met die newedoelstelling van die ondersoek. Die tweede vraag, “Hoe het julle as gesin daarin geslaag om die afknouery te hanteer en daarby aan te pas?”, hou met die hoofdoelstelling van die ondersoek verband. Deelnemers se antwoorde op beide vrae is bestudeer om ’n oorsig daarvan te verkry en die konteks daarvan te verstaan. Betekenisvolle tekssegmente is geïdentifiseer en daarna met mekaar in verband gebring om sodoende kategorieë te vorm. Uit die evaluering van die kategorieë het verskeie temas na vore gekom.

5.2.1 Resultate in verband met die eerste vraag

Temas in verband met die eerste vraag is in die volgende kategorieë opgedeel: “Nie geaffekteer”, “Kind wat geboelie is, is geaffekteer”, “Ouers geaffekteer”, en “Gesin as geheel geaffekteer”. Die kategorie “Nie geaffekteer” verwys na gesinne wat nie deur die afknouery beïnvloed is nie. Die “Kind wat geboelie is, is geaffekteer”-kategorie verwys na al die maniere waardeur die kind wat geboelie is, deur die afknouery geraak is. So ook verwys die “Ouers geaffekteer-” en “Gesin as geheel geaffekteer”-kategorieë onderskeidelik na die maniere waarop die afknouery die ouers,

en totale gesinne geaffekteer het. Die ontleding van die response op die eerste vraag word in Tabel 1 weergegee.

Tabel 1

Onderskeie Temas as Aanduiding van Hoe Gesinne deur die Afknouery Geaffekteer is (N = 48)

	Voorkoms	Persentasie
Nie geaffekteer		
Gesin is nie deur afknouery geaffekteer nie	7	15
Kind wat geboelie is, is geaffekteer		
Met beserings by die huis gekom	3	6
Kind se eiendom verniel	3	6
Wou nie teruggaan skool toe nie	7	15
Skoolwerk benadeel	4	8
Negatiewe emosies ervaar (hartseer; humeurig; huilerig)	13	27
Opstandig geword by die huis	9	19
Kind het hom-/haarself onttrek	9	19
Selfbeeld negatief beïnvloed	6	13
Bednatmaak	3	6
Nagmerries gekry	2	4
Ouers geaffekteer		
Bekommerd oor kind se welstand en toekoms	5	10
Negatiewe emosies ervaar:		
Woede	8	17
Ontsteltenis	2	4
Bejammering	4	8
Hartseer	2	4
Ongelukkigheid	2	4
Magteloosheid	4	8
Teleurstelling	4	8
Onsekerheid	1	2
Gesin as geheel geaffekteer		
Gesin nader aan mekaar gebring	2	4
Konflik binne gesin veroorsaak	4	8

Soos aangedui in Tabel 1, het sewe deelnemers (15%) gemeld dat die afknouery nie hulle gesin geaffekteer het nie. Die meeste ouers het egter ervaar dat die krisis van afknouery hulle gesin op

een of ander manier beïnvloed het. Die afknouery het die kind wat geboelie is, die ouers self, asook die gesin as geheel, geraak.

Die kinders wat geboelie is, is op verskeie maniere daardeur geaffekteer. Drie (6%) kinders het fisiese beserings opgedoen en daarmee by die huis gekom. Dié drie kinders se ouers het onderskeidelik gepraat van hulle kinders se blou kolle, blou oog en bloedneus. Een deelnemer het vertel dat haar seun gereeld vra of hy karate-lesse kan neem. Party kinders se eiendom is verniel (6%, n = 3). Skryfbehoeftes en skooltasse wat verniel en gesteel word, asook pousekos wat gesteel word, het uit gesprekke met deelnemers na vore gekom. Een ouer het ook gesê dat sy as gevolg van die afknouery elke maand nuwe skoolskoene vir haar seun moet koop.

Die afknouery het in verskeie gevalle daartoe gelei dat die kind wat geboelie is, nie wou teruggaan skool toe nie (15%, n = 7). Een deelnemer het vertel dat hulle seun geweier het om terug te gaan skool toe, en dit het “onnodige stryery en spanning in die huis” veroorsaak. ’n Ander deelnemer het gesê dat haar kind senuweeagtig geword het in die oggende voor skool. Nog ’n deelnemer het genoem dat haar kind weens die afknouery dikwels stokkiesgedraai het, en dat hulle eers later daarvan uitgevind het. Nog ’n deelnemer het van haar dogter gesê: “Sy wou ook nie meer skool toe gegaan het nie, waar sy dit in die verlede vreeslik geniet het en uitgesien het daarna.” Die afknouery het soms ’n negatiewe effek op kinders se skoolwerk gehad (8%, n = 4). Een deelnemer het vertel dat haar seun twee jaar akademies agter geraak het as gevolg daarvan dat hy geboelie is.

Verskeie kinders is deur die afknouery geaffekteer deurdat hulle negatiewe emosies begin ervaar het (27%, n = 13). Die kinders wat geboelie is, het hartseer, humeurig of huilerig geword. Die kinders het dikwels na skool by die huis gehuil oor wat met hulle gebeur het. Een ouer het vertel dat haar dogter “skielik baie emosioneel begin raak” het en “vir die geringste dingetjie begin huil

of 'n woede-uitbarsting gekry" het. 'n Ander ouer het gesê haar dogter het "vol *mood swings* en buierig" geword.

Die kinders wat geboelie is, het dikwels opstandig geword by hulle huise (19%, n = 9). Deelnemers het beskryf dat hulle kinders rebels, geïrriteerd, opstandig en aggressief geword het. Een ouer het gesê dat haar seun sy jonger boetie begin boelie het, terwyl 'n ander ouer gemeld het dat haar dogter onbeskof met haar susters geword het. Nog 'n ouer het vertel dat haar dogter gespot was omdat sy tuisgemaakte klere gedra het en dat sy daarna geweier het om gemaakte klere te dra. 'n Ander ouer het gesê haar seun het almal begin byt vandat die afknouery begin het.

In teenstelling met laasgenoemde reaksie op die afknouery, het ander kinders hulle weer begin onttrek (19%, n = 9). Hierdie kinders het hulle van gesinslede, maats en/of alle vreemde mense afgesonder. Een ouer het die volgende vertel: "My kind was altyd 'n vreeslike vriendelike, innemende persoonlikheid. Sy was die sonstraal van die gesin. Stadig maar seker het ek begin agterkom hoe my kind al stiller en teruggetrokke raak."

'n Paar deelnemers het gemeld dat die afknouery hulle kind se selfbeeld negatief beïnvloed het (13%, n = 6). Hulle meen hulle kind se selfbeeld is aangetas, en dat hulle kind nie meer selfvertroue gehad het nie. Een ouer het gesê haar dogter het "oorbewus van haar voorkoms geword", terwyl 'n ander ouer vertel het dat haar seun baie sensitief geraak het oor opmerkings wat hulle by die huis oor hom maak.

Drie deelnemers (6%) het aangevoer dat hulle kinders, in reaksie op die afknouery, herhaaldelik in hulle beddens ge-urineer het. Kinders het ook soms nagmerries gekry as gevolg van die afknouery (4%, n = 2). Een ouer het vertel dat haar seun "snaakse kreungeluide" in sy slaap begin maak het. Hulle het hom dokter toe geneem en so agtergekome dat hy geboelie word.

Nie net die kinders nie, maar ook hulle ouers, is op verskeie maniere deur die afknouery geraak. Ouers het bekommerd geword oor hulle kinders (10%, n = 5). Een deelnemer het vertel dat sy bang is haar kind “*snap*” eendag en doen iets “negatiefs” omdat hy kleintyd geboelie is. ’n Ander deelnemer het gevrees dat die afknouery sou kon lei tot verkragting. Nog ’n besorgdheid wat ouers genoem het, is dat hulle bang was hulle kind sou weier om terug te gaan skool toe. Een ouer was ook bekommerd oor wat die invloed van die afknouery op haar dogter se skoolwerk sou wees “omdat sy ’n senuweeagtige persoon is”. ’n Ander deelnemer het tot die besef gekom “dat ons na ons twee dogters se gesondheid en dieet moet oplet, aangesien ons indirek verantwoordelik is vir hulle eetgewoontes en gewig.”

Die meeste ouers is deur die afknouery geaffekteer deurdat hulle een of ander negatiewe emosie ervaar het. Ouers het onder andere van woede (17%, n = 8), ontsteltenis (4%, n = 2), bejammering (8%, n = 4), hartseer (4%, n = 2) en/of ongelukkigheid (4%, n = 2) gepraat. Een ouer wat woede ervaar het, meen “dit het ons ook dadelik op ’n oorlogspad geplaas. Dit was ’n geveg met die skoolhoof, personeel, asook ouers en beheerraad wat net nie geglo het dat die ‘wonderlike’ boelie in staat is tot sulke gedrag.” Nog ’n ouer wat kwaad geword het, meen sy het so gevoel omdat sy besef het dat haar graad sewe-dogter nie gaan ophou om geboelie te word solank sy in die laerskool is nie. ’n Ander ouer was ontsteld, “want dit het nog nooit by ’n vorige skool gebeur nie.” Party ouers het weer jammer gevoel vir hulle kinders, want hulle wil die beste vir hulle kinders hê en hulle voel dat die afknouery onnodig was. ’n Ander ouer was “hartseer vir my kind wat nie altyd haar maats se optrede verstaan het nie.” Soms het ouers ongelukkigheid ervaar: “’n Ma is net so gelukkig soos haar ongelukkigste kind, so ek was ongelukkig en my man het dit aangevoel en dit het hom en die res van die gesin ook geaffekteer.” Een ouer het na aanleiding van ’n spesifieke voorval waarin haar dogter verbaal afgeknou is, gesê sy voel hartseer en ongelukkig: “Ek weet nie hoe iemand dit vir ’n kind kan sê nie. Wat doen my kind verkeerd? Sy is dan ’n liefdevolle kind.”

Verskeie ouers het magteloos gevoel (8%, n = 4). Hulle meen hulle het nie geweet wat om aan die afknouery te doen nie. Hulle voel dit sou nie help om na onderwysers te gaan nie; die onderwysers se hande is ook afgekap. Verder was ouers soms bang dat as hulle skool toe sou gaan oor die probleem, daar op hulle kinders gepik sou word. Een ouer het ook gevoel dat sy nie nog die onderwyser wil gaan pla nie, want dié het reeds genoeg probleme van haar eie. 'n Ander ouer het magteloos gevoel omdat dit moeilik sou wees om die boelie vas te vat: “Dit was 'n gevoel van magteloosheid, want hoe word dit bewys want dit is so subtiel gedoen dat alles regtig doodonskuldig gelyk het.”

Om teleurstelling te ervaar, was nog 'n manier hoe die afknouery ouers geaffekteer het (8%, n = 4). Deelnemers het hulle teleurstelling in die boelies, asook in die onderwysers, uitgespreek. Een ouer het gesê sy was teleurgesteld in hoe die skool die situasie hanteer het, want “ons het soveel vertroue in die skool en personeel gehad.” 'n Ander ouer het gevoel dat die skoolhoof onregverdig opgetree het toe haar kind geboelie is en dat dit verdere ongelukkigheid vir haar kind veroorsaak het. Een ouer het na aanleiding van die afknouery onsekerheid ervaar (2%). Sy het vertel: “Ons het begin twyfel oor die manier waarop ons ons kind moet grootmaak...ek het gevoel ek het iets verkeerd gedoen.”

Die krisis van afknouery het ook in sommige gevalle die gesin as geheel geaffekteer. Party deelnemers meen die gebeurtenis het hulle gesin nader aan mekaar gebring (4%, n = 2). In ander gesinne het dit egter tot konflik gelei (8%, n = 4). Gesinslede het byvoorbeeld meer begin stry. Een ouer het vertel: “Dit het baie druk en verwarring in ons familie gebring, want skielik begin mens fout soek en allerlei bose gedagtes van wat jou maat miskien met die kind doen, kom by jou gedagtes op. Ons het deur 'n baie moeilike tyd gegaan...Nadat dit duidelik geword het dat dit by die klas gebeur en niks verband hou met ons as gesin nie, kon ons die probleem aanspreek.” 'n Ander ouer het gesê: “My man het gevoel ek piep die kind op en sy moet haar eie *battles fight*.

Dit het baie konflik tussen my en my man veroorsaak. My kind het ook begin manipuleer, omdat sy sien sy kry aandag.”

5.2.2 Resultate in verband met die tweede vraag

Temas in verband met die tweede vraag is eerstens verdeel in twee hoofkategorieë, naamlik “Passief” en “Aktief”. Die “Passief”-kategorie verwys na die gesinne wat niks gedoen het om die afknouery te hanteer of daarby aan te pas nie. Die kategorie “Aktief” verwys weer na gesinne wat wel iets gedoen het aan die situasie, en word verder verdeel in twee subkategorieë, naamlik “Intra-familiaal” en “Ekstra-familiaal”. “Intra-familiaal” verwys na maniere binne die gesin wat gebruik is om die afknouery te hanteer of daarby aan te pas, terwyl “Ekstra-familiaal” verwys na hanterings- of aanpassingsmeganismes buite die gesinsverband. Die resultate van die ontleding van die response op die tweede vraag word in Tabel 2 weergegee.

Tabel 2

Samevatting van Hoe Gesinne die Afknouery Hanteer het, soos deur Deelnemers gestel (N = 48)

	Voorkoms	Persentasie
Passief		
Niks aan afknouery gedoen nie	4	8
Aktief		
Intra-familiaal (binne die gesinsverband)		
Ondersteuning deur gesinslede	12	25
Raad gegee aan kind wat geboelie is	15	31
Kind wat geboelie is se selfbeeld verbeter	4	8
Storie vertel vir kind wat geboelie is	1	2
Gebid oor die situasie	7	15
Gepraat oor die situasie	5	10
Gesin het belangrike lesse uit die situasie geleer	4	8
Ekstra-familiaal (buite die gesinsverband)		
Skoolhoof, onderwyser of beheerliggaam gaan sien	20	42
Kind wat geboelie is na sielkundige, berader of maatskaplike werker geneem	10	21
Klag gaan lê by polisie	2	4
Met die boelie se ouers gaan praat	5	10
Met die boelie gaan praat	5	10
Kind wat geboelie is bedags later by die skool gaan aflaa	1	2
Kind wat geboelie is na ander skool geneem	2	4
Maats oorgenooi om met kind wat geboelie is, te kom speel	2	4
Ondersteuning deur ouers se vriende	1	2
Harder gewerk (ouers by besigheid en kinders by skool)	1	2

Volgens Tabel 2 het vier (8%) van die deelnemende gesinne niks gedoen om die afknouery te hanteer of daarby aan te pas nie. Die verteenwoordigers van hierdie gesinne het aangedui dat hulle gesinne maar net aangegaan het soos altyd, nie ingemeng het in die situasie nie, en geglo het hulle kind sal die afknouery ontgroe. Die meerderheid deelnemers het egter aangedui dat hulle gesinne aktief iets gedoen het om die situasie te hanteer. Sommige gesinne het maniere

binne die gesin gekry om die afknouery te hanteer, terwyl ander gesinne van bronne buite die gesin gebruik gemaak het om by die krisis aan te pas.

Wat intra-familiale hanteringsmeganismes aanbetref, het 12 deelnemers (25%) aangedui dat ondersteuning deur gesinslede hulle gesinne gehelp het om by die krisis aan te pas. Gesinslede het mekaar, maar veral ook die kind wat geboelie is, ondersteun deur onder andere na mekaar te luister en net daar te wees vir mekaar. Die kind wat geboelie is, het ondersteuning van ouers, ouer broers en susters en/of grootouers ontvang. 'n Paar ouers het ook genoem dat hulle goeie bande of verhoudings het met hulle kind wat geboelie is. Een ouer het die volgende vertel: “As gesin doen ons meeste aktiwiteite saam, en so help dit ook dat ons kinders by die huis gelukkig en tevrede is... Ons het baie liefde en versekering vir ons kind gegee dat die probleem nie haar skuld is nie.”

Nog 'n manier wat gebruik is om afknouery binne die gesin te hanteer, is dat ouers raad gegee het aan hulle kind wat geboelie is (31%, n = 15). 'n Ouer het byvoorbeeld vir sy seun gesê dat hy nie die boelie hoef terug te slaan en iets anders te wees as wat hy is nie. 'n Ander ouer het haar dogter geleer “om te veg vir haar plek in die samelewing, en ook vir haar reg as mens”. 'n Paar ouers het vir hulle kinders gesê dat die probleem eintlik by die boelie lê, byvoorbeeld “Die boelie is die een met die minderwaardigheidskompleks”, “Die boelie kom uit slegte omstandighede en daarom doen hy dit”, of “Die boelie is jaloers op jou”. Ouers het ook hulle kinders geleer om hulle nie aan die boelie te steur nie en om die boelie te ignoreer. Een ouer het byvoorbeeld spesifiek vir haar dogter gesê dat sy “sommers op haar eie moet gaan boek lees en dan sal die boelie haar uitlos”.

Vier ouers (8%) het die afknouery hanteer deur hulle kind wat geboelie is, se selfbeeld te verbeter. Deelnemers het onder andere gesê hulle het hulle kinders se “self-beeld *geboost*” of hulle kinders “emosioneel sterker probeer maak.” Een ouer (2%) het vir haar dogter “'n storie

vertel met 'n mooi einde" van "Aäron wat vir Moses moes praat omdat hy gehakkel het". Verskeie ouers (15%, n = 7) het die probleem hanteer deur daarvoor te bid. Hierdie ouers meen hulle het op God vertrou, positief gebly en "net aanhou glo dat daar wel op 'n stadium uitkoms sal wees". Een ouer het spesifiek gebid dat die boelie se gesindheid moet verander. Deelnemers het ook die krisis van afknouery hanteer deurdat gesinslede met mekaar daarvoor gepraat het (10%, n = 5). Een ouer het gesê: "Ons het voor al die kinders die probleem bespreek sodat elkeen sy opinie kon gee". 'n Ander ouer het gesê: "Ons was baie oop oor die hele ding en het met mekaar daarvoor gepraat". Nog 'n ouer het genoem: "Deur oop kommunikasie en eerlik te wees oor ons gevoelens oor die situasie. Gesamentlike grense is opgestel."

Die laaste intra-familiale faktor wat deelnemers gehelp het om by die afknouery aan te pas, is die wete dat hulle 'n belangrike les uit die situasie geleer het (8%, n = 4). Een ouer het die volgende vertel: "Ons as ouers het ons seun geleer om altyd die waarheid te praat, al maak dit soms sy maatjies seer. Dit gaan hom en sy maatjie 'n beter mens maak. Ons het ook geleer dat 'n mens nie altyd alles so vanselfsprekend moet aanvaar nie. Dit het vir ons as ouers geleer om alles te sien van albei kante af. Probeer luister na altwee partye. En luister en praat met liefde in jou stem, want kwaad in jou stem maak 'n kind verward en maak 'n kind bang om somtyds die waarheid te praat...ek en sy vader het baie hieruit geleer om te luister as jou kind praat. En moet nooit enigiets glo voordat jy nie al jou feite ken nie...ek kon die onderwyseres leer as jy nie die situasie onmiddellik kan oplos nie, roep jy albei ouers in. 'n Mens moet baie versigtig wees hoe jy situasies hanteer sodat jy nie beide die kinders seermaak nie." 'n Ander ouer het vertel dat die krisis van afknouery veroorsaak het dat "ons as gesin ook net soveel hegter geraak het, want ons moes dadelik bymekaarstaan om die kleintjie weer op te tel en op te bou wat...sekere dogters afgebreek het tot op die been." Heelwat ouers het ook genoem dat die gebeurtenis hulle geleer het hoe om soortgelyke toekomstige situasies beter te hanteer.

Verskeie gesinne het van ekstra-familiale hanteringsmeganismes of bronne gebruik gemaak. Ouers het dikwels die probleem met 'n onderwyser, die skoolhoof of die beheerliggaam gaan bespreek (42%, n = 20). Daar is soms meer as een keer na die onderwyser gegaan. Een ouer het 'n brief aan die skoolhoof gerig waarin sy haar bekommernis oor haar seun uitgespreek het. 'n Ander deelnemer het vertel dat haar dogter en al haar dogter se klasmaats 'n brief aan die skoolhoof, hulle klasonderwyser en die boelie se ma geskryf het. Verder het die kinders die boelie kort-kort gewaarsku dat hulle hom gaan slaan as hy nie ophou om die kinders af te knou nie. Hierdie pro-aktiewe benadering om geen afknouery te duld nie, het die boelie se streke geleidelik laat ophou. Die deelnemer meen dat al die kinders wat gehelp het om die boelie te stop, daardeur bemagtig is.

Sommige ouers het professionele hulp gaan soek. Hierdie ouers het hulle kind wat geboelie is na 'n sielkundige, berader of maatskaplike werker geneem (21%, n = 10). Een ouer het vertel dat die sielkundige antidepressante voorgeskryf het en dat dit baie gehelp het. 'n Ander ouer het haar dogter na FAMSA geneem waar “'n dierbare maatskaplike werkster nie net vir haar, maar ook vir ons as familie geleer en gehelp het hoe om die afknouery te hanteer.” Hierdie ouer het verder vertel: “Na 'n paar maande het my kind weer begin lag en alhoewel sy soms bang was om skool toe te gaan, het dit met tyd al beter geraak. Dit is nou twee jaar later en sy het al die simptome heeltemal ontgroeï en verwerk.”

Twee ouers (4%) het by die polisie 'n klag gaan lê in verband met die afknouery. Een ouer het vertel dat hulle eers die probleem by die skool gaan aanmeld het, maar dat die skool nie kon help nie en die ouers na die polisie verwys het. Die ouers het toe die saak gaan rapporteer en 'n klag teen die boelie gelê. “Die polisie het nog geen terugvoering vir ons as gesin gegee nie in verband met die klag wat gelê is. Ons het later weer gaan uitvind, maar die polisie sê hulle kan hom nie straf nie...dit is 'n maatskaplike kwessie wat gehanteer moet word deur die maatskaplikes.”

Nog 'n ekstra-familiale meganisme wat gebruik is om afknouery te hanteer, is dat ouers met die boelie self (10%, n = 5) of met die boelie se ouers (10%, n = 5) gaan praat het. Sommige ouers se pogings om sodoende die afknouery te laat stop, was suksesvol: “Ek het die boelie gekonfronteer en die boelie se ma gebel. Daarna het die *bullying* sommer gou opgehou.” In ander gevalle het hierdie strategie egter nie vrugte afgewerp nie: “Ek het die boelie by die skool ingewag en aangespreek. Ek het ook met die boelie se ma gaan praat, maar sy het geglo haar kind is onskuldig. Later het haar seun opgehou om my dogter te boelie, maar toe het haar dogter my dogter begin boelie.”

Een ouer (2%) het die afknouery hanteer deur haar dogter bedags later by die skool te gaan aflaai. Sy het vertel dat sy haar dogter weens haar werksomstandighede reeds vroeg in die oggende by die skool moet aflaai. Die afknouery het egter juis in daardie tyd plaasgevind, wanneer daar min of geen ouertoesig was nie. Die ouer het toe met haar vriendin gereël om haar dogter later in die oggende by die skool te gaan aflaai. Dit het die situasie merkwaardig laat verbeter, aangesien die boelie toe nie meer soveel geleentheid gehad het om haar dogter af te knou nie.

'n Paar deelnemers (4%, n = 2) het die probleem hanteer deur hulle kinders wat geboelie is, na ander skole te stuur. Beide het gesê dat dit beter gaan met hulle kinders in die nuwe skole. Twee deelnemers (4%) het maats oorgenooi om by hulle kinders wat geboelie is, te kom speel. Die een deelnemer het vertel dat haar seun heelwat maats in die kleuterskool gehad het, maar gesukkel het om aan te pas in die laerskool, waar hy toe ook geboelie is. Sy het toe haar seun se ou maats van die kleuterskool oorgenooi om by hom te kom speel. Sy meen dit het hom die selfvertroue gegee wat hy op daardie stadium nodig gehad het om die afknouery te kan hanteer. 'n Ander deelnemer het gesê: “Ons het die maatjies almal by die skool genooi vir 'n strand partytjie, en so het hulle lekker spontaan gespeel.”

Een gesin (2%) het by die krisis van afknouery aangepas deur ondersteuning van hulle vriende te kry. Die deelnemer het gesê: “Vriende wat my ken as die sterker persoon het my dikwels aangemoedig en saam vertrou in gebed.” Een gesin (2%) het die afknouery hanteer deur harder te begin werk: “Ons het soveel harder gewerk in ons besigheid en ons kinders in die skool om onself te bewys...”

5.3 Resultate van kwantitatiewe data

Spearman-korrelasies en meervoudige regressie-ontleding is gebruik om die kwantitatiewe data mee te ontleed.

5.3.1 Spearman-korrelasies

Spearman-korrelasies is bereken tussen potensiële veerkrachtigheidsveranderlikes (soos met die vraelyste gemeet) en gesinsaanpassing (met FOCI-8 gemeet). Die resultate verskyn in Tabel 3.

Tabel 3

Spearman-Korrelasies tussen Potensiële Veerkrachtigheidsveranderlikes en Gesinsaanpassing (Family Attachment and Changeability Index 8) (N = 48)

Veranderlike	r	p
Bruto maandelikse inkomste van gesin	0.23	0.12
Ouderdom van kind toe afknouery begin het	0.27	0.07
Hoe lank kind geboelie is	-0.25	0.09
Mate waartoe gesinne ondersteuning in hulle gemeenskappe vind en in die gemeenskap geïntegreer is (SSI)	0.13	0.39
Mate waartoe gesinne die ondersteuning van familielede en vriende as ’n hanteringsmeganisme gebruik (RFS)	-0.05	0.72
Kwaliteit van gesinskommunikasie (FPSC totaalteiling)	0.46	0.00**
Positiewe kommunikasiepatrone wat omgee en ondersteuning oordra en wat ’n kalmerende invloed uitoefen (FPSC Bevestigend)	0.41	0.00**

(Tabel 3 vervolg)

Veranderlike	r	p
Negatiewe kommunikasiepatrone wat aanhitsend van aard is en geneig is om 'n stresvolle situasie te vererger (FPSC Opruiend)	-0.44	0.00**
Standvastigheid en duursaamheid van gesinseenheid (FHI totaal)	0.40	0.01**
Gesin se gevoel van interne sterkpunte, betroubaarheid en vermoë om saam te werk (FHI Verbintenis)	0.31	0.03*
Gesin se pogings om vernuwend en aktief te wees, om nuwe dinge te probeer en om te leer (FHI Uitdaging)	0.40	0.01**
Mate waartoe die gesin in beheer voel van die gesinslewe (FHI Beheer)	0.22	0.13
Probleemoplossing- en gedragstrategieë wat gesinne aanwend in moeilike situasies (FCOPES totaalstelling)	0.24	0.10
Gesin se vermoë om stresvolle gebeurtenisse te herdefinieer sodat dit meer hanteerbaar kan wees (FCOPES Herberaming)	0.16	0.27
Gesin se vermoë om problematiese kwessies te aanvaar en so reaktiwiteit te minimaliseer (FCOPES Passiewe waardering)	0.02	0.89
Gesin se vermoë om aktief betrokke te raak in die verkryging van ondersteuning van familielede, vriende en bure (FCOPES Sosiale ondersteuning)	0.08	0.59
Gesin se vermoë om spirituele ondersteuning te verwerf (FCOPES Spirituele ondersteuning)	0.09	0.54
Gesin se vermoë om uit te reik na gemeenskapshulpbronne en hulp van ander te aanvaar (FCOPES Mobilisering)	0.16	0.29
Mate waartoe gesinne roetines gebruik en handhaaf (FTRI totaal)	0.34	0.02*
Gesin se klem op die vasstelling van voorspelbare kommunikasie tussen ouer en kind (FTRI Ouer-kind saamwees)	0.34	0.02*
Gesin se klem op die vasstelling van voorspelbare roetines om goeie kommunikasie tussen egpare te bevorder (FTRI Egpaar saamwees)	0.27	0.06
Gesin se klem op die vasstelling van voorspelbare roetines om 'n kind se gevoel van selfbestuur en orde te bevorder (FTRI Kind roetines)	0.28	0.05*

(Tabel 3 vervolg)

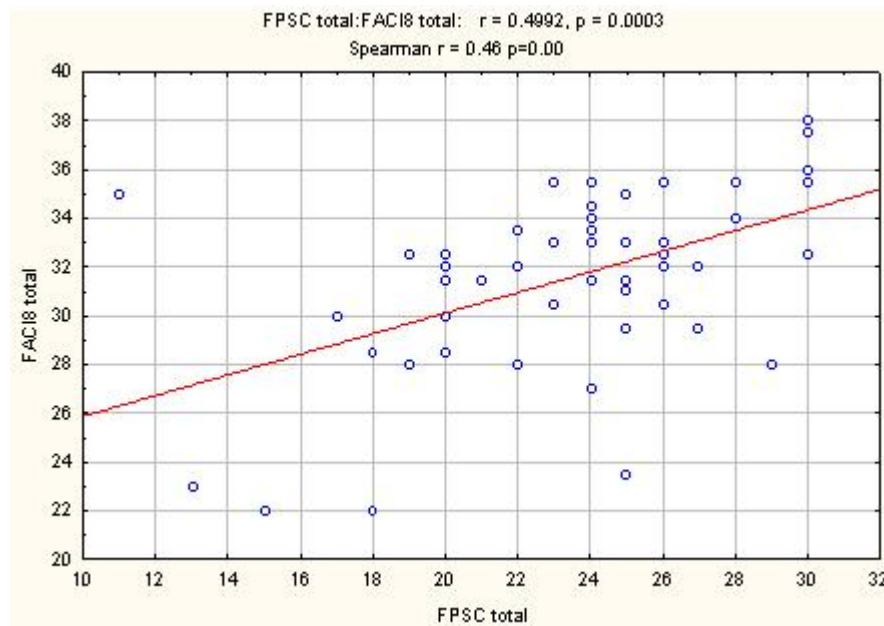
Veranderlike	r	p
Gesin se klem op saamwees - aktiwiteite wat die gesin saam doen, soos spesiale geleenthede vier en gesinstye hê (FTRI Gesin saamwees)	0.45	0.00**
Gesin se klem op die vasstelling van voorspelbare roetines om kinders se verantwoordelikhede in die huis te bevorder (FTRI Gesinstake)	0.21	0.17
Gesin se pogings om gesinsmaaltye in te pas in 'n voorspelbare roetine en sodoende die saamwees van die gesin te bevorder (FTRI Gesamentlike etes)	-0.04	0.78
Gesin se klem daarop om op 'n gereelde basis met familieledede in verbinding te tree en sodoende betekenisvolle verhoudings met hulle te bevorder (FTRI Kontak met familie)	-0.01	0.96
Gesin se pogings om voorspelbare roetines vas te stel (FTRI Gesinsbestuur)	0.16	0.28
Mate waartoe gesin waarde heg aan roetines (FTRI Belangrik)	0.07	0.64

* $p < 0.05$ ** $p < 0.01$

Dit volg uit Tabel 3 dat daar verskeie veranderlikes is wat 'n statisties beduidende positiewe korrelasie met gesinsaanpassing het. Hierdie veranderlikes is: kwaliteit van gesinskommunikasie, positiewe kommunikasiepatrone wat omgee en ondersteuning oordra en wat 'n kalmerende invloed uitoefen, standvastigheid en duursaamheid van die gesinseenheid, die gesin se gevoel van interne sterk punte, betroubaarheid en die vermoë om saam te werk, die gesin se pogings om vernuwend en aktief te wees, om nuwe dinge te probeer en om te leer, die mate waartoe gesinne roetines gebruik en handhaaf, die gesin se klem op die vasstelling van voorspelbare kommunikasie tussen ouer en kind, die gesin se klem op die vasstelling van voorspelbare roetines om 'n kind se gevoel van selfbestuur en orde te bevorder, asook die gesin se klem op saamwees-aktiwiteite wat die gesin saam doen, soos spesiale geleenthede vier en gesinstye hê. Alhoewel die korrelasie tussen gesinsaanpassing en die gesin se klem op die vasstelling van

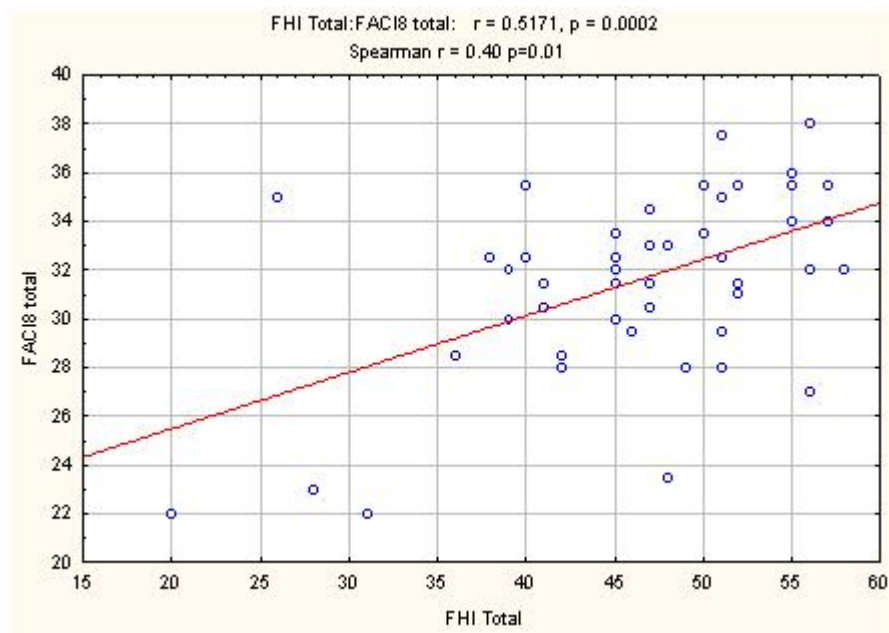
voorspelbare roetines nie beduidend was nie, was die korrelasie nietemin sterk positief ($r = 0.27$; $p = 0.06$). Dieselfde geld vir die korrelasie tussen gesinsaanpassing en die ouderdom wat die kind was toe die afknouery begin het ($r = 0.27$; $p = 0.07$). Daar was ook 'n beduidende negatiewe korrelasie tussen gesinsaanpassing en negatiewe kommunikasiepatrone wat aanhitsend van aard is en geneig is om 'n stresvolle situasie te vererger. Ook tussen gesinsaanpassing en hoe lank die afknouery aangehou het, is 'n negatiewe, maar nie-beduidende korrelasie gevind ($r = -0.25$; $p = 0.09$).

Vervolgens word enkele verspreidingsdiagramme getoon van sommige van die statisties beduidende korrelasies wat in die ondersoek gevind is. Figuur 5.1 toon die beduidende positiewe korrelasie tussen kwaliteit van gesinskommunikasie en gesinsaanpassing ($r = 0.46$; $p = 0.00$).

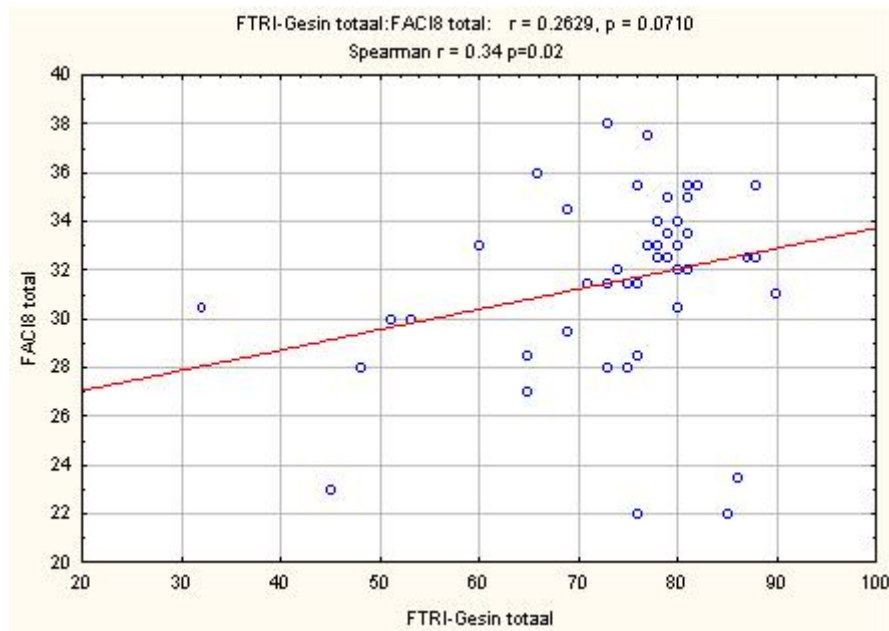
Figuur 5.1. Korrelasie tussen kwaliteit van gesinskommunikasie (FPSC Totaaltelling) en gesinsaanpassing (FACI-8)

Figuur 5.2 toon die beduidende positiewe korrelasie tussen die standvastigheid en duursaamheid van die gesinseenheid en gesinsaanpassing.

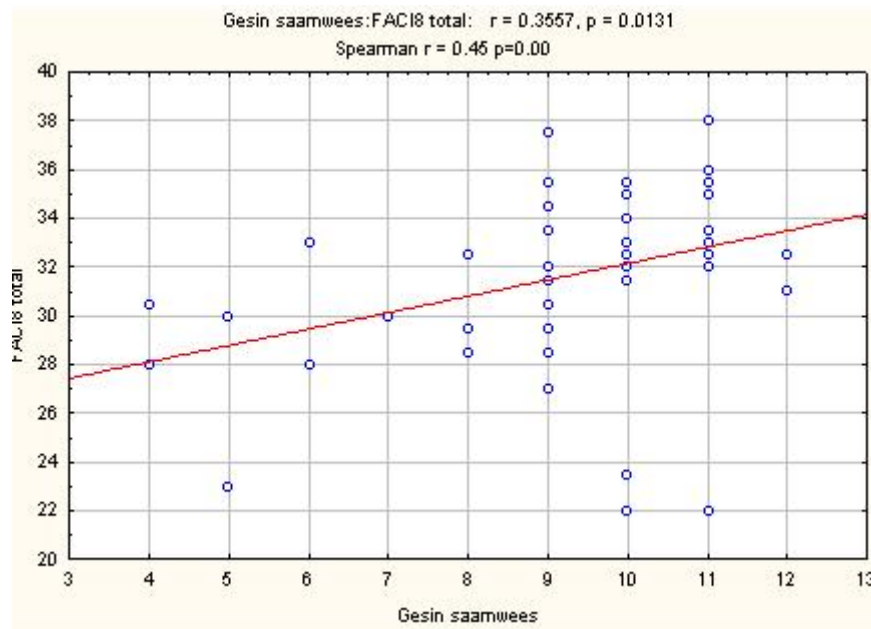
Figuur 5.2. Korrelasie tussen standvastigheid van gesinseenheid (FHI Totaaltelling) en gesinsaanpassing (FACI-8) .

In Figuur 5.3 word die korrelasie tussen die mate waartoe gesinne roetines gebruik en handhaaf, en gesinsaanpassing, getoon.

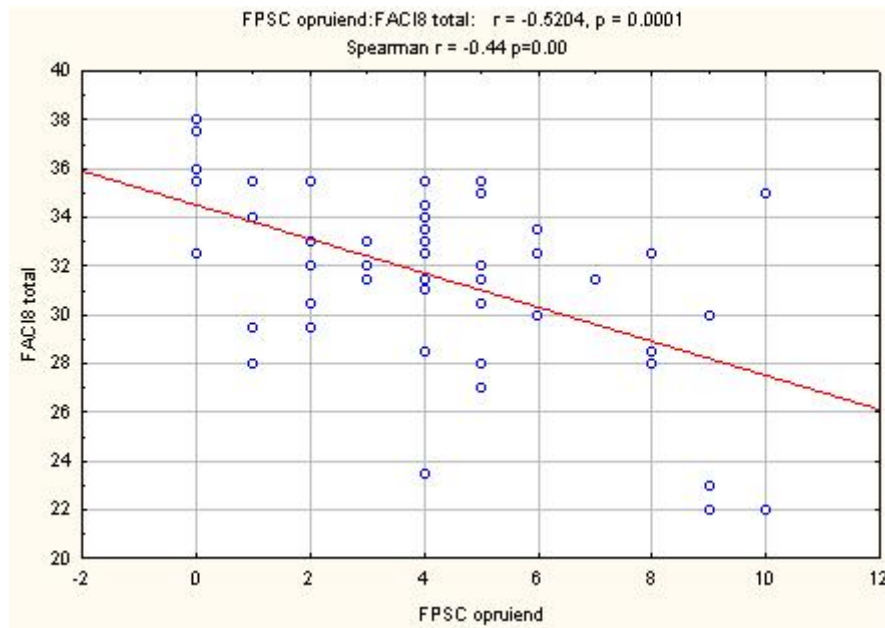
Figuur 5.3. Korrelasie tussen die mate waartoe gesinne roetines gebruik en handhaaf (FTRI-Gesin) en gesinsaanpassing (FACI-8).

Figuur 5.4 toon die beduidende positiewe korrelasie tussen die gesin se klem op saamwees (aktiwiteite wat die gesin saam doen, soos spesiale geleenthede vier en gesinstye hê) en gesinsaanpassing.

Figuur 5.4. Korrelasie tussen die gesin se klem op saamwees (FTRI Gesin saamwees) en gesinsaanpassing (FACI-8).

Figuur 5.5 toon die beduidende negatiewe korrelasie tussen negatiewe kommunikasiepatrone en gesinsaanpassing.

Figuur 5.5. Korrelasie tussen negatiewe kommunikasiepatrone (FPSC Opruiend) en gesinsaanpassing (FACI-8).

5.3.2 Meervoudige regressie-ontleding

'n Beste-substel meervoudige regressie-ontleding is gedoen om te bepaal watter substel veranderlikes gesinsaanpassing die beste sal voorspel. Die resultate van hierdie ontleding word in Tabel 4 getoon.

Tabel 4

Resultate van die Beste-Substel Meervoudige Regressie-ontleding (N = 48)

Veranderlike	β	t(41)	p
Mate waartoe gesinne roetines gebruik en handhaaf (FTRI)	0.133	1.096	0.279
Standvastigheid en duursaamheid van gesinseenheid (FHI)	0.399	2.397	0.021
Mate waartoe gesinne die ondersteuning van familieledede en vriende as 'n hanteringsmeganisme gebruik (RFS)	-0.282	-2.125	0.039
Gesin se vermoë om uit te reik na gemeenskapshulpbronne en hulp van ander te aanvaar (FCOPES Mobilisering)	0.227	1.822	0.076
Gesin se vermoë om problematiese kwessies te aanvaar en sodoende reaktiwiteit te minimaliseer (FCOPES Passiewe waardering)	-0.117	-0.897	0.375
Kwaliteit van gesinskommunikasie (FPSC)	0.322	2.007	0.051
Mate waartoe gesin waarde heg aan roetines (FTRI Belangrik)	Uitgesluit		
Mate waartoe gesinne ondersteuning in hulle gemeenskappe vind en in die gemeenskap geïntegreer is (SSI)	Uitgesluit		
Gesin se vermoë om aktief betrokke te raak in die verkryging van ondersteuning van familieledede, vriende en bure (FCOPES Sosiale ondersteuning)	Uitgesluit		
Gesin se vermoë om stresvolle gebeurtenisse te herdefinieer sodat dit meer hanteerbaar kan wees (FCOPES Herberaming)	Uitgesluit		
Gesin se vermoë om spirituele ondersteuning te verwerf (FCOPES Spirituele ondersteuning)	Uitgesluit		

Soos uit Tabel 4 afgelei kan word, was die kombinasie van onafhanklike veranderlikes wat as die beste voorspellers van gesinsaanpassing geïdentifiseer is, die volgende: die mate waartoe gesinne roetines gebruik en handhaaf, die standvastigheid en duursaamheid van die gesinseenheid, die mate waartoe gesinne die ondersteuning van familieledede en vriende as 'n hanteringsmeganisme gebruik, die gesin se vermoë om uit te reik na gemeenskapshulpbronne en hulp van ander te aanvaar, die gesin se vermoë om problematiese kwessies te aanvaar en sodoende reaktiwiteit te

minimaliseer, asook die kwaliteit van gesinskommunikasie. Hierdie ses onafhanklike veranderlikes verklaar 43% van die variansie in die FOCI-8-tellings ($R^2 = 0.43$). Uit die bogenoemde resultate kan daar afgelei word dat die standvastigheid en duursaamheid van die gesinseenheid en die mate waartoe gesinne die ondersteuning van familieledes en vriende as 'n hanteringsmeganisme gebruik, die twee mees beduidende voorspellers van gesinsaanpassing is. Aangesien hierdie twee veranderlikes die enigstes is waarvan $p < 0.05$ is, kan hul insluiting in die vergelyking met sekerheid gedoen word. Die negatiewe teken voor die beta-waarde, soos in die geval van ondersteuning deur familieledes en vriende (RFS), dui daarop dat gesinsaanpassing gaan afneem soos wat die mate waartoe gesinne die ondersteuning van familieledes en vriende as 'n hanteringsmeganisme gebruik, toeneem.

5.4 Samevatting

In hierdie hoofstuk is die resultate van die ondersoek gerapporteer. Die kwalitatiewe resultate is deur middel van inhoudsontleding verkry en die kwantitatiewe resultate is deur middel van Spearman-korrelasies en meervoudige regressie-ontleding verkry.

Die ontleding van die kwalitatiewe en kwantitatiewe data het verskeie faktore wat met gesinsaanpassing geassosieer kan word, opgelewer. Die resultate van die kwalitatiewe ontleding het getoon dat gesinne veral deur die afknouery geraak is deurdat die kinders wat geboelie is, negatiewe emosies soos hartseer ervaar het. Die meeste gesinne het die afknouery hanteer deurdat hulle met 'n onderwyser, skoolhoof of die beheerliggaam gaan praat het, of deurdat hulle raad gegee het aan die kind wat geboelie is.

Die resultate van die kwantitatiewe ontleding het positiewe korrelasies tussen gesinsaanpassing en kwaliteit van gesinskommunikasie, positiewe kommunikasiepatrone wat omgee en ondersteuning oordra, en wat 'n kalmerende invloed uitoefen, standvastigheid en duursaamheid van die gesinseenheid, die gesin se gevoel van interne sterk punte, betroubaarheid en die vermoë

om saam te werk, die gesin se pogings om vernuwend en aktief te wees, om nuwe dinge te probeer en om te leer, die mate waartoe gesinne roetines gebruik en handhaaf, die gesin se klem op die vasstelling van voorspelbare kommunikasie tussen ouer en kind, die gesin se klem op die vasstelling van voorspelbare roetines om 'n kind se gevoel van selfbestuur en orde te bevorder, asook die gesin se klem op saamwees, getoon. Die beste substel veranderlikes wat gesinsaanpassing voorspel, is ook bereken.

In die volgende hoofstuk word die resultate van die ondersoek bespreek.

Hoofstuk 6

BESPREKING

6.1 Inleiding

Die doel van hierdie ondersoek was om vas te stel watter gesinskenmerke geassosieer kan word met goeie aanpassing van gesinne waarvan 'n kind geboelie word. Deur die ontleding van kwantitatiewe en kwalitatiewe data het verskeie veerkragtigheidsfaktore na vore gekom. Die belangrikste faktore, asook hoe die afknouery gesinne geaffekteer het, word in hierdie hoofstuk bespreek. Tendense in verband met afknouery wat na vore gekom het tydens onderhoude met deelnemers, word ook bespreek. Laastens word daar gezyk na beperkings van hierdie ondersoek en daar word aanbevelings gemaak vir soortgelyke toekomstige ondersoeke.

6.2 Geïdentifiseerde gesinsveerkragtigheidsfaktore

Vanuit die kwalitatiewe resultate is dit duidelik dat intra-familiale veerkragtigheidsfaktore van kardinale belang was vir gesinne om by die krisis van afknouery te kon aanpas. Vyf-en-twintig persent van die deelnemers het aangedui dat ondersteuning deur gesinslede hulle gesinne gehelp het om die situasie te hanteer (vergelyk Tabel 2). Die interne sterk punte en duursaamheid waaroor gesinne beskik (vergelyk Tabel 3) stel hulle in staat om 'n krisis soos afknouery te beskou as voordelig en 'n geleentheid om te groei. Dit stel hulle ook in staat om 'n gevoel van beheer oor die uitkomst van afknouery te hê. 'n Gesin se vermoë om te kan saamwerk, nuwe dinge te probeer en uit hulle foute te leer, dra alles by tot beter aanpassing ná die belewing van 'n krisis (McCubbin & McCubbin, 1996). Volgens Walsh (2003) word veerkragtigheid versterk deur wedersydse ondersteuning, samewerking en 'n toevertrouing om saam deur slegte tye te gaan. Ouers het dan ook dikwels raad gegee aan hulle kinders wat geboelie word in hulle pogings om hulle kinders by te staan (vergelyk Tabel 2). Die belangrikheid van intra-familiale ondersteuning word nie net deur ander navorsing beklemtoon nie (Baldry & Farrington, 2005), maar word ook deur die Veerkragtigheidsmodel bevestig (McCubbin & McCubbin, 1996). In

hierdie ondersoek word die noodsaaklikheid van ondersteuning binne die gesin in 'n krisistyd deur verskeie resultate beklemtoon. Die resultate van die kwalitatiewe data (vergelyk Tabel 2), sowel as statisties beduidende Spearman-korrelasies tussen gesinsaanpassing en die standvastigheid en duursaamheid van die gesinseenheid, die gesin se gevoel van interne sterk punte, betroubaarheid en die vermoë om saam te werk, asook die gesin se pogings om vernuwend en aktief te wees, om nuwe dinge te probeer en om te leer (vergelyk Tabel 3), beklemtoon hierdie aspek van veerkragtigheid. Laastens dui die insluiting van die standvastigheid en duursaamheid van die gesinseenheid in die regressie-ontleding (vergelyk Tabel 4) op die belangrikheid van ondersteuning deur gesinslede.

Die resultate van die regressie-ontleding toon dat die passiewe waardering van 'n krisis (gemeet met die Passiewe waardering-skaal van F-COPES) 'n belangrike hanteringsmeganisme vir deelnemers was. Passiewe waardering verwys na 'n gesin se vermoë om problematiese kwessies te aanvaar en sodoende reaktiwiteit te minimaliseer. Hierdie bevinding dui daarop dat sowel 'n aktiewe benadering (die standvastigheid en duursaamheid van die gesinseenheid, gemeet met die FHI) as 'n passiewe hanteringstyl tot beter aanpassing ná 'n krisis kan lei.

Nog 'n veerkragtigheidsfaktor wat na vore gekom het, is goeie kommunikasie tussen gesinslede. Tien persent van die deelnemers het aangedui dat hulle met mekaar gepraat het oor die afknouery. Kommunikasie vergemaklik die verstaanbaarheid van 'n krisis. Deur die ervaring van 'n krisis te deel, word gesinslede se onmiddellike en langtermyn-aanpassing bevorder, en word die gesin as 'n eenheid versterk (Walsh, 2006). Die kwaliteit van gesinskommunikasie bepaal tot 'n groot mate hoe gesinne spanning en druk hanteer en 'n bevredigende vlak van gesinsfunksionering, verstelling en aanpassing bereik (McCubbin & McCubbin, 1996). Die kwantitatiewe resultate toon dat positiewe kommunikasiepatrone wat omgee en ondersteuning oordra en wat 'n kalmerende invloed uitoefen (soos gemeet met die FPSC), direk verband hou met gesinsaanpassing. Verder is dit duidelik dat die gebruik en handhawing van aktiwiteite en

roetines, die vasstelling van voorspelbare kommunikasie tussen ouer en kind, asook om saam as 'n gesin dinge te doen (soos onderskeidelik gemeet met die FTRI, die Ouer-Kind Saamwees-subskaal van die FTRI, en die Gesin saamwees-subskaal van die FTRI) hand aan hand gaan met die aanpassing van die gesin. Die belangrikheid van goeie kommunikasie tussen gesinslede tydens die belewing van 'n krisis word verder bevestig deur die insluiting van die mate waartoe gesinne roetines gebruik en handhaaf, asook die kwaliteit van gesinskommunikasie, soos ingesluit in die regressie-vergelyking (vergelyk Tabel 4). Die statisties beduidende negatiewe korrelasie tussen gesinsaanpassing en negatiewe kommunikasiepatrone wat aanhitsend van aard is en geneig is om 'n stresvolle situasie te vererger (FPSC Opruiend-subskaal), beklemtoon nogmaals die noodsaaklikheid van goeie kommunikasie tussen gesinslede in krisistye.

Ook hulpbronne buite die gesin kan gebruik word om die krisis van afknouery te hanteer. Hierdie vermoë van gesinne om uit te reik na gemeenskapshulpbronne en hulp van ander te aanvaar, word deur die regressie-ontleding bevestig (F-COPES Mobilisering). Ouers het, onder andere, die hulp van hulle vriende (2%), onderwysers of skoolhoofde (42%), sielkundiges, beraders of maatskaplike werkers (21%) en/of die polisie (4%) ingeroep. Sosiale netwerke is van kardinale belang in krisistye en bied 'n belangrike bron van emosionele ondersteuning (Walsh, 2003). Die gemeenskap kan inligting, dienste, ondersteuning en 'n gevoel van sekuriteit verskaf (Walsh, 2006). Die gebrek aan die vermelding van ondersteuning van familielede by die kwalitatiewe resultate en die negatiewe korrelasie tussen die mate waartoe gesinne die ondersteuning van familielede en vriende as 'n hanteringsmeganisme gebruik (soos gemeet met die RFS) en gesinsaanpassing, asook die negatiewe beta-waarde van die mate waartoe gesinne die ondersteuning van familielede en vriende as 'n hanteringsmeganisme gebruik in die regressie-ontleding (vergelyk Tabel 4), dui daarop dat die benutting van familielede en vriende om hulle krisis mee te deel, nie met beter gesinsaanpassing gepaard gaan nie.

Laastens dui die resultate daarop dat gesinne godsdiens belangrik ag om by die krisis van afknouery te kon aanpas. Vyftien persent van die deelnemers het aangedui dat hulle gebid het oor die situasie (vergelyk Tabel 2). Godsdienstige oortuigings kan betekenis verskaf in 'n krisistyd (Beavers & Hampson, 1990). Gesinne vind dikwels krag, vertroosting en leiding in moeilike tye deur verbintenisse met hulle kulturele en godsdienstige tradisies (Walsh, 2003). Geestelike hulpbronne soos geloof, rituele en seremonies, gebed en meditasie, asook godsdienstige of kerkverband, dra almal by tot veerkragtigheid (Werner & Smith, 1992). 'n Krisistyd kan dikwels 'n tyd wees waarin gesinslede baie leer, transformasie ondergaan en in onvoorsiene rigtings groei. Dit kan gesinslede laat besef hoe belangrik hulle geliefdes vir hulle is, en lei tot meer betekenisvolle verhoudings in die toekoms (Walsh, 2003). In vergelyking met ander veerkragtigheidsondersoeke (Benzies & Mychasiuk, 2009; Greeff & Holtzkamp, 2007; Greeff & Human, 2004; Masten & Coatsworth, 1998) het relatief min deelnemers egter in hierdie ondersoek die belangrikheid van godsdiens as 'n buffer uitgelig.

6.3 Hoe die afknouery gesinne geaffekteer het

Uit die resultate van die kwalitatiewe data blyk dit dat gesinne op verskeie maniere deur die afknouery geraak is (vergelyk Tabel 1). Volgens die ma's se response is kinders, ouers, en gesinne as geheel deur die krisis beïnvloed.

Kinders is veral geaffekteer deurdat hulle negatiewe emosies ervaar het (27%, n = 13). Deelnemers het melding gemaak van hulle kinders se hartseer, humeurigheid of huilerigheid. Kinders het ook dikwels opstandig geword (19%, n = 9) of hulself onttrek (19%, n = 9). Hierdie nadelige gevolge bevestig die bevindinge van ander Suid-Afrikaanse ondersoeke, naamlik dat kinders wat geboelie word minderwaardig, seergemaak, vernederd, bang, geïrriteerd, kwaad, hartseer, ongelukkig en magteloos voel, en dat hulle nie meer wil lewe nie (Neser et al., 2004; Swart & Bredekamp, 2009).

Dit is dan ook te verstaan dat verskeie kinders bang was of geweier het om terug te gaan skool toe (15%, n = 7). Slagoffers van afknouery is dikwels eensaam by die skool en het min of geen maats nie (Olweus, 1993; Perren & Alsaker, 2006). Kinders wil nie met die slagoffer geassosieer word nie, aangesien hulle bang is dat dit hulle eie kans om geboelie te word, sal verhoog (Perren & Alsaker, 2006). Die eensaamheid wat slagoffers ervaar, tesame met die vrees vir wanneer die volgende voorval gaan plaasvind, kan hulle skoolwerk nadelig beïnvloed (Govender & Dlamini, 2010). Vier deelnemers het dan ook gerapporteer dat hulle kinders se skoolwerk agteruit gegaan het sedert die afknouery begin het.

Alhoewel ondersoek in verband met afknouery dikwels op die gevolge daarvan vir die slagoffer fokus, moet daar in ag geneem word dat die afknouery ouers ook raak. Deelnemers en hulle huweliksmaats het dikwels negatiewe emosies soos woede, ontsteltenis, bejammering, hartseer, ongelukkigheid, magteloosheid, teleurstelling en onsekerheid ervaar nadat hulle uitgevind het hulle kind word geboelie (56%, n = 27). Hierdie bevindinge stem ooreen met 'n ondersoek deur Humphrey en Crisp (2008), wat bevind het dat ouers kwaad, magteloos en skuldig gevoel het oor hulle onvermoë om hulle kind te kon beskerm. Volgens Humphrey en Crisp (2008) ervaar ouers wie se kinders geboelie word, hoër vlakke van stres en angs.

6.4 Tendense in verband met afknouery

Verskeie tendense in verband met afknouery het tydens onderhoude met deelnemers na vore gekom. Hierdie neigings word deur vorige navorsing ondersteun.

Voorvalle van afknouery word dikwels nie gerapporteer nie (National Middle School Association, 2001; McElearney et al., 2008), en daarom kan die voorkoms daarvan onderskat word. Verskeie ouers wat geskakel is in verband met hierdie ondersoek, het gesê dat hulle kinders nie geboelie word nie. Sommige het ook gesê dat hulle kinders nie geboelie word sover hulle weet nie. Een pa, wat gesê het sy seun word definitief nie geboelie nie, is deur 'n ander

deelnemer voorgestel as nog 'n potensiële deelnemer, aangesien sy meen dat hulle twee seuns veral onder die skool se boelie deurloop. Meer as die helfte van die deelnemers se kinders (n = 28) het hulle ouers eers ná 'n geruime tyd van die afknouery vertel, wat verder beklemtoon dat kinders dikwels bang of skaam is om daaroor te praat.

Vorige navorsing het getoon dan ouers dikwels nie bewus is van die mate waartoe hulle kinders afgeknou word nie, aangesien kinders nie somer daaroor praat nie en ouers nie noodwendig gereeld vir hulle kinders vra of hulle geboelie word nie (Humphrey & Crisp, 2008; Olweus, 1993). Ouers oorweeg dikwels eers die moontlikheid dat hulle kind geboelie word wanneer hulle gedragsveranderinge in hulle kind raaksien (Humphrey & Crisp, 2008). Selfs nadat deelnemers bewus geword het van die afknouery, het hulle dit soms moeilik gevind om hulle kinders te verdedig. Ouers het soms eenvoudig nie geweet wat om aan die afknouery te doen nie. Ander het onderwysers gaan spreek, met min sukses. Ouers was dikwels ontevrede oor die onderwysers se reaksies en hantering van die sake. Een ma het vir haar dogter gesê sy moet net die jaar klaarmaak, want die volgende jaar kry sy 'n nuwe juffrou. Ander ouers meen die onderwysers se hande is ook afgekap en dat onderwysers dikwels self bang is vir die boelies. So ook het 'n ondersoek deur Humphrey en Crisp (2008) bevind dat ouers wat afknouery by die skool aangemeld het, dikwels gevoel het dat hulle min ondersteuning van onderwysers kry en dat onderwysers soms ontken dat enige afknouery plaasgevind het.

Heelwat deelnemers se kinders wat tot en met drie jaar vantevore nog geboelie is, is nie meer tydens die data-insameling van hierdie ondersoek geboelie nie (67%, n = 32). Een ma het gesê haar dogter het die afknouery ontgroeï. Hierdie neiging stem ooreen met bevindinge dat afknouery afneem namate ouderdom toeneem (Olweus, 1999; Smith, 1999; Smith, Madsen, & Moody, 1999).

Laastens het verskeie ouers vertel dat hulle kinders wat geboelie is, saggeaard, angstig of sensitief is. Twee ouers het gesê dat, hoewel hulle hulle kinders aangemoedig het om die boelie terug te kry, hulle kinders net nie “aggressief genoeg” is nie. Hierdie tendens stem ooreen met vorige navorsing in verband met eienskappe van slagoffers van afknouery. Daar is bevind dat kinders wat geboelie word, dikwels versigtig, sensitief, angstig en stil is (Farrington, 1993; Kochenderfer & Ladd, 1996; Olweus, 1993).

6.5 Beperkings van hierdie ondersoek en aanbevelings

Die eerste beperking van hierdie ondersoek is die feit dat ouers verskillende idees gehad het oor wat afknouery behels. Een ouer wat gebel is om te vra of sy aan die ondersoek wil deelneem, het gesê haar seun is al deur ’n ander met die vuus geslaan, maar hy is nog nie geboelie nie. Verskeie ouers wat gebel is, wou ook weet wat “tel” nou eintlik as afknouery. Alhoewel verskillende geldige definisies van afknouery reeds bestaan, is die gebrek aan ’n universeel aanvaarde definisie daarvan beslis iets waarvan werk gemaak moet word. So ook meen Espelage en Swearer (2003) dat die bereik van konsensus oor wat afknouery is, die mees uitdagende aspek vir die ontwikkeling van afknoueryvoorkomingsprogramme is. Indien ouers en onderwysers daartoe in staat is om afknouery te konseptualiseer, sal hulle dit kan raaksien en herken wanneer kinders geboelie word en kan hulle dienooreenkomstig optree om die kinders te help. Indien volwassenes egter misluk om raak te sien en te besef wanneer ’n kind onder afknouery deurloop, sal só ’n kind sonder hulp die pyn wat met afknouery gepaard gaan, moet verduur.

Nog ’n beperking van hierdie ondersoek is dat net een verteenwoordiger van die gesin, naamlik die ma, se perspektief gegee is. Aangesien elke lid van ’n gesin ’n unieke rol in die gesin speel en sy/haar eie persepsie en waarneming van die gesinsomgewing het, sou die resultate moontlik anders gelyk het as ’n ander gesinslid, byvoorbeeld die pa, deelgeneem het. ’n Verbetering op hierdie beperking sou dus wees om meer as een gesinslid per gesin aan ’n soortgelyke ondersoek te laat deelneem.

Verskeie deelnemers het moeg geword nadat sowat die helfte van die vraelyste voltooi is en gesê dat dit baie vorms is om te voltooi. Deelnemers het soms gevoel dat die vrae te vaag is en dat die opsies om die vrae te beantwoord (byvoorbeeld “verskil beslis”, “verskil”, “stem saam” en “stem sterk saam”) te eng en rigied is. Aangesien die navorser in die meeste gevalle by die deelnemers was terwyl hulle die vraelyste voltooi het, kan die moontlikheid dat deelnemers sosiaal wenslike antwoorde gegee het, nie uitgesluit word nie.

Die steekproef van hierdie ondersoek was nie-ewekansig en is met behulp van sneeubal-steekproeftrekking saamgestel. Alhoewel hierdie steekproeftrekkingsmetode gepas is vir die ondersoek, kan daar nie sonder meer uit hierdie bevindinge veralgemeen word na die algemene populasie nie. Trouens, gegewe die diverse Suid-Afrikaanse bevolking, is dit voor die hand liggend dat die steekproef nie verteenwoordigend daarvan is nie. Hierdie ondersoek is byvoorbeeld in ’n klein, plattelandse dorp uitgevoer en die resultate kon moontlik anders lyk indien die ondersoek in ’n stedelike gebied uitgevoer sou word. Verder het hierdie ondersoek van ’n dwarsnit-ontwerp gebruik gemaak, wat gesinsaanpassing slegs op ’n spesifieke tyd gemeet het. Gesinsaanpassing is egter ’n proses wat met verloop van tyd verander. Soortgelyke toekomstige ondersoeke kan moontlik van ’n longitudinale ontwerp gebruik maak.

Ten spyte van die ondersoek se beperkinge, is belangrike bevindinge aangaande gesinsveerkragtigheid en afknouery gemaak, wat ’n vertrekpunt vir soortgelyke toekomstige ondersoeke kan wees.

6.6 Gevolgtrekking

Waar tradisionele sienswyses van gesondheid in ’n patogeniese paradigma gegrond is, behels die veerkragtigheidsraamwerk ’n salutogeniese benadering. Eerder as om op risikofaktore te fokus, plaas hierdie ondersoek die klem op gesinne se inherente sterktes en hulpbronne.

Ná 'n deeglike ondersoek van die literatuur is beperkte navorsing in verband met gesinsveerkragtigheid en afknouery bevind. Die huidige ondersoek dra dus daartoe by om die bestaande kennisveld oor gesinsveerkragtigheid te verbreed, maar veral ook om spesifieke kennis met betrekking tot veerkragtigheid in gesinne waarvan 'n kind geboelie word, bekend te maak.

In hierdie navorsing is gebruik gemaak van 'n gekombineerde kwantitatiewe en 'n kwalitatiewe ontwerp. Meervoudige maatstawwe (triangulasie) is gebruik om ryke beskrywings van deelnemers se ervarings te kry, asook om die geldigheid en betroubaarheid van die ondersoek te verhoog.

Die primêre doel van die navorsing was om vas te stel watter veerkragtigheidsfaktore geassosieer kan word met goeie aanpassing in gesinne waarvan 'n kind geboelie word. Die onderskeie faktore wat na vore gekom het, is: kwaliteit van gesinskommunikasie, positiewe kommunikasiepatrone, standvastigheid en duursaamheid van die gesinseenheid, die interne sterk punte waaroor gesinne voel hulle beskik, betroubaarheid tussen gesinslede en die vermoë om saam te werk, die gesin se pogings om vernuwend en aktief te wees, om nuwe dinge te probeer en om te leer, die mate waartoe gesinne roetines gebruik en handhaaf, die gesin se klem op die vasstelling van voorspelbare kommunikasie tussen ouer en kind, die gesin se klem op die vasstelling van voorspelbare roetines om 'n kind se gevoel van selfbestuur en orde te bevorder, asook die gesin se klem op saamwees.

Die sekondêre navorsingsvraag was: Hoe het die afknouery gesinne geaffekteer? Die resultate het getoon dat gesinne veral deur die afknouery geraak is deurdat die kinders wat geboelie is, negatiewe emosies soos hartseer ervaar het.

Die bevindinge van die ondersoek het verskeie implikasies vir geestesgesondheidsberoepe. Voorkomings- en intervensieprogramme kan gebaseer word op die veerkragtigheidsfaktore wat

in die ondersoek geïdentifiseer is. Op 'n individuele vlak kan sielkundiges, opvoeders, maatskaplike werkers en beraders daarop fokus om kinders wat geboelie word se selfbeeld, selfvertroue, sosiale en probleemoplossingsvaardighede te verbeter, asook om positiewe hanteringstrategieë vir die kinders aan te leer. Op gesinsvlak kan daar gefokus word op die ontwikkeling en versterking van gesinsveerkragtigheidskenmerke, byvoorbeeld deur goeie kommunikasietegnieke aan te leer en gesinslede aan te moedig om mekaar te ondersteun.

Aangesien afknouery baie algemeen onder laerskoolkinders voorkom en die potensiaal het om ernstige negatiewe gevolge te hê, is die voorkoming daarvan noodsaaklik. Vorige navorsing toon dat die mees effektiewe voorkomingstrategieë vir afknouery 'n omvattende benadering behels (Ahmed & Braithwaite, 2004; Leff, 2007; Lyznicki, McCaffree, & Robinowitz, 2004) wat ouers, leerders en onderwysers betrek. Die voorkoming van afknouery kan dus reeds in die huisgesin begin. Indien ouers, kinders en onderwysers saamstaan en geen afknouery duld nie, sal die voorkoms daarvan afneem. Om hierdie punt te illustreer, word 'n storie wat een van die deelnemers vertel het, aangehaal: “Die skoolboelie was die grootste seun in die klas, en hy was 'n *kick-boxing* kampioen. Hy het almal geboelie – seuns, meisies en die jonger kinders. Op 'n dag het my seun besluit om vir die boelie te sê hy moet ophou. Die boelie het my seun toe met die vuis geslaan, en my seun het met 'n yslike blou kol teen die voorkop by die huis gekom. Maar met die slanery het die boelie sy hand gebreek! Dit het net voor die eksamen gebeur, en die boelie moes toe die hele eksamen met sy ‘dom’ hand skryf. Dít het die boelie sommer baie laat bedaar!”

VERWYSINGS

- Adam, F. (2007). *The development of an anti-bullying intervention process at a primary school in Gauteng*. (Ongepubliseerde meesters tesis). Universiteit van Johannesburg, Johannesburg.
- Ahmed, E., & Braithwaite, V. (2004). Bullying and victimization: cause for concern for both families and schools. *Social Psychology of Education*, 7, 35-54.
- Andreou, E. (2001). Bully/victim problems and their association with coping behaviour in conflictual peer interactions among school-age children. *Educational Psychology*, 21(1), 59-66.
- Antonovsky, A. (1996). The salutogenic model as a theory to guide health promotion. *Health Promotion International*, 11(1), 11-18.
- Babbie, E., & Mouton, J. (2001). *The practice of social research*. Kaapstad: Oxford University Press.
- Baldry, A.C., & Farrington, D.P. (2005). Protective factors as moderators of risk factors in adolescence bullying. *Social Psychology of Education*, 8, 263-284.
- Baumrind, D. (1996). The discipline controversy revisited. *Family Relations*, 45, 405-414.
- Beane, A.L. (2000). The bully-free classroom. *The Instructor*, 110(2), 43-46.
- Beavers, W.R., & Hampson, R.B. (1990). *Successful families: assessment and intervention*. New York: Norton.
- Benzies, K., & Mychasiuk, R. (2009). Fostering family resiliency: a review of the key protective factors. *Child and Family Social Work*, 14, 103-114.
- Bester, C. (2009). *The identification of resilience in, and the development of a corresponding intervention programme for families with a parent living with Major Depressive Disorder*. (Ongepubliseerde doktorsproefskrif). Universiteit van Stellenbosch, Stellenbosch.

- Bohm, A. (2000). Theoretical coding: text analysis in grounded theory. In U. Flick, E. von Kardorff, & I. Steinke (Eds.), *A companion to qualitative research* (pp. 270-275). London: Sage Publications.
- Bronfenbrenner, U. (1993). Ecological models of human development. In M. Gauvain, & M. Cole (Eds.), *Readings on the development of children* (pp. 37-43). New York: Freeman.
- Brown-Baatjies, O., Fouché, P., & Greeff, A. (2008). The development and relevance of the Resiliency Model of Family Stress, Adjustment and Adaptation. *Acta Academica*, 40(1), 78-126.
- Burton, P. (2008). *Merchants, skollies and stones: experiences of school violence in South Africa*. Kaapstad: Centre for Justice and Crime Prevention.
- Camodeca, M., & Goossens, F.A. (2005). Aggression, social cognitions, anger and sadness in bullies and victims. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46(2), 186-197.
- Carney, J.V. (2008). Perceptions of bullying and associated trauma during adolescence. *Professional School Counseling*, 11(3), 179-188.
- Cole, K.A., Clark, J.A., & Gable, S. (2001). *Promoting family strengths*. Columbia, MO: University of Missouri-Columbia Extension.
- Criss, M.M., Pettit, G.S., Bates, J.E., Dodge, K.A., & Lapp, A.L. (2002). Family adversity, positive peer relationships, and children's externalizing behavior: a longitudinal perspective on risk and resilience. *Child Development*, 73(4), 1220-1237.
- Curtner-Smith, M.E., Culp, A.M., Culp, R., Scheib, C., Owen, K., Tilley, A., Murphy, M., Parkman, L., & Coleman, P.W. (2006). Mothers' parenting and young economically disadvantaged children's relational and overt bullying. *Journal of Child and Family Studies*, 15(2), 181-193.
- Dake, J.A., Price, J.H., & Telljohann, S.K. (2003). The nature and extent of bullying at school. *Journal of School Health*, 73(5), 173-80.

- Dekovic, M. (1999). Risk and protective factors in the development of problem behavior during adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 28(6), 667-686.
- Denny, S., Fleming, T., Clark, T.C., & Wall, M. (2004). Emotional resilience: risk and protective factors for depression among alternative education students in New Zealand. *American Journal of Orthopsychiatry* 74(2), 137-149.
- De Wet, C. (2005a). The nature and extent of bullying in Free State secondary schools. *South African Journal of Education*, 25(2), 82-88.
- De Wet, C. (2005b). Educator recognition of and intervention in school bullying situations: the perspectives and experiences of Free State educators and learners. *Acta Criminologica*, 18(2), 44-56.
- De Wet, C. (2006). Bullebakery - almal se probleem. *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, 46(1), 87-100.
- Doll, B., & Lyon, M.A. (1998). Risk and resilience: implications for the delivery of educational and mental health services in schools. *School Psychology Review*, 2, 348-363.
- Duncan, R.D. (1999). Peer and sibling aggression: an investigation of intra- and extra-familial bullying. *Journal of Interpersonal Violence*, 14(8), 871-886.
- Espelage, D.L., & Swearer, S.M. (2003). Research on school bullying and victimization: what have we learned and where do we go from here? *School Psychology Review*, 32(3), 365-383.
- Farrington, D.P. (1993). Understanding and preventing bullying. *Crime and justice*, 17(1), 381-458.
- Featherstone, B., & Evans, H. (2004). *Children experiencing maltreatment: who do they turn to?* Londen: NSPCC.
- Gauze, C., Bukowski, W.M., Aquan-Assee, J., & Sippola, L.K. (1996). Interactions between family environment and friendship and associations with self-perceived well-being during early adolescence. *Child Development*, 67(5), 2201-2216.

- Georgiou, S.N. (2008). Bullying and victimization at school: the role of mothers. *British Journal of Educational Psychology*, 78, 109-125.
- Gizir, C.A., & Aydin, G. (2009). Protective factors contributing to the academic resilience of students living in poverty in Turkey. *Professional School Counseling*, 13(1), 38-49.
- Govender, P. (2008, April 6). Our kids are being bullied to death. *Sunday Times*. Herkrygbaar van <http://www.timeslive.co.za/sundaytimes/article89729.ece/Our-kids-are-being-bullied-to-death>
- Govender, R., & Dlamini, K. (2010). Bullying: the monster in the dark. *Focus: The Journal of the Helen Suzman Foundation*, 56, 66-68.
- Greeff, A.P. (2000). Characteristics of families that function well. *Journal of Family Issues*, 21(8), 948-962.
- Greeff, P. (2004). *The nature and prevalence of bullying during the intermediate school phase*. (Ongepubliseerde Meesters tesis). Universiteit van die Vrystaat, Bloemfontein.
- Greeff, A.P., & Holtzkamp, J. (2007). The prevalence of resilience in migrant families. *Family & Community Health*, 30(3), 189-200.
- Greeff, A.P., & Human, B. (2004). Resilience in families in which a parent has died. *The American Journal of Family Therapy*, 32, 27-42.
- Greeff, A.P., & Loubser, K. (2008). Spirituality as a resiliency quality in Xhosaspeaking families in South Africa. *Journal of Religion and Health*, 47(3), 288-301.
- Greeff, A.P., & Van der Merwe, S. (2004). Variables associated with resilience in divorced families. *Social Indicators Research*, 68(1), 59-75.
- Hawley, D.R., & DeHaan, L. (1996). Toward a definition of family resilience: integrating life-span and family perspectives. *Family Process*, 35, 283-298.
- Hazemba, A., Siziya, S., Muula, A.S., & Rudatsikira, E. (2008). Prevalence and correlates of being bullied among in-school adolescents in Beijing: results from the 2003 Beijing Global School-Based Health Survey. *Annals of General Psychiatry*, 7(8), 1-6.

- Henning, E., Van Rensburg, W., & Smit, B. (2004). *Finding your way in qualitative research*. Pretoria: Van Schaik Publishers.
- Humphrey, G., & Crisp, B.R. (2008). Bullying affects us too: parental responses to bullying at kindergarten. *Australian Journal of Early Childhood*, 33(1), 45-49.
- Jaffee, S.R., Caspi, A., Moffitt, T.E., Polo-Tomas, M., & Taylor, A. (2007). Individual, family and neighborhood factors distinguish resilient from non-resilient maltreated children: a cumulative stressors model. *Child Abuse & Neglect*, 31(3), 231-253.
- Jonker, L. (2008). *Resilience factors in families living with a member with a mental disorder*. (Ongepubliseerde meesters tesis). Universiteit van Stellenbosch, Stellenbosch.
- Juvonen, J. (2005). Myths and facts about bullying in schools. *Behavioral Health Management*, 25(2), 36-40.
- Kaltiala-Heino, R., Rimpelä, M., Marttunen, M., Rimpelä, A., & Rantanen, P. (1999). Bullying, depression, and suicidal ideation in Finnish adolescents: school survey. *British Medical Journal*, 319, 348-351.
- Kochenderfer, B.J., & Ladd, G.W. (1996). Peer victimization: manifestations and relations to school adjustment in kindergarten. *Journal of School Psychology*, 34(3), 267-283.
- Kochenderfer-Ladd, B., & Pelletier, M.E. (2008). Teachers' views and beliefs about bullying: Influences on classroom management strategies and students' coping with peer victimization. *Journal of School Psychology*, 46, 431-453.
- Kochenderfer-Ladd, B., & Skinner, K. (2002). Children's coping strategies: moderators of the effects of peer victimization? *Developmental Psychology*, 38(2), 267-278.
- Kristensen, S.M., & Smith, P.K. (2003). The use of coping strategies by Danish children classed as bullies, victims, bully/victims, and not involved, in response to different (hypothetical) types of bullying. *Scandinavian Journal of Psychology*, 44, 479-488.
- Lawrence, J. (2009). *Resilience factors in families who have lost their homes in a shack fire*. (Ongepubliseerde meesters tesis). Universiteit van Stellenbosch, Stellenbosch.

- Leff, S.S. (2007). Bullying and peer victimization at school: considerations and future directions. *School Psychology Review, 36*(3), 406-412.
- Liang, H., Flisher, A.J., & Lombard, C.J. (2007). Bullying, violence, and risk behavior in South African school students. *Child abuse & neglect, 31*(1), 161-171.
- Luthar, S.S., Cicchetti, D., & Becker, B. (2000). The construct of resilience: a critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development, 71*(3), 543-562.
- Lyznicki, J.M., McCaffree, M.A., & Robinowitz, C.B. (2004). Childhood bullying: implications for physicians. *American Family Physician, 70*(9), 1723-1730.
- MacDonald, H., & Swart, E. (2004). The culture of bullying at a primary school. *Education as Change, 8*, 33-55.
- Masten, A.S. (1994). Resilience in individual development: successful adaptation despite risk and adversity. In M.C. Wang, & E.W. Gordon (Eds.), *Educational resilience in inner-city America: challenges and prospects* (pp. 3-26). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Publishers.
- Masten, A.S., & Coatsworth, J.D. (1998). The development of competence in favorable and unfavorable environments: lessons from research on successful children. *American Psychologist, 53*(2), 205-220.
- Mayring, P. (2000). Qualitative content analysis. In U. Flick, E. von Kardorff, & I. Steinke (Eds.), *A companion to qualitative research* (pp. 266-269). London: Sage Publications.
- McCubbin, M., Balling, K., Possin, P., Frierdich, S., & Bryne, B. (2002). Family resiliency in childhood cancer. *Family Relations, 51*(2), 103-111.
- McCubbin, M.A., & McCubbin, H.I. (1996). Resiliency in families: A conceptual model of family adjustment and adaptation in response to stress and crises. In H.I. McCubbin, A.I. Thompson & M.A. McCubbin (Eds.), *Family assessment: resiliency, coping and adaptation – inventories for research and practice* (pp. 1-64). Madison, WI: University of Wisconsin Publishers.

- McElearney, A., Roosmale-Cocq, S., Scott, J., & Stephenson, P. (2008). Exploring the anti-bullying role of a befriending peer support programme: a case study within the primary school setting in Northern Ireland. *Child Care in Practice*, 14(2), 109-130.
- Mestry, R., Van der Merwe, M., & Squelch, J. (2006). Bystander behaviour of school children observing bullying. *SA-eDuc Journal*, 3(2), 46-59.
- National Middle School Association. (2001). *Safe passage: voices from the middle school*. Westerville, OH: National Middle School Association.
- Neser, J., Ovens, M., van der Merwe, E., Morodi, R., Ladikos, A., & Prinsloo, J. (2004). The victims of bullying in schools. *Acta Criminologica*, 17(3), 28-47.
- Newman, M.L., Holden, G.W., & Delville, Y. (2005). Isolation and the stress of being bullied. *Journal of Adolescence*, 28, 343-357.
- Olson, D.H., & Gorall, D.M. (2003). Circumplex model of marital and family systems. In F. Walsh (Red.), *Normal family processes* (derde uitg.) (pp. 399-423). New York: Guilford Press.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: what we know and what we can do*. Malden, MA: Blackwell Publishers.
- Olweus, D. (1994). Annotation: bullying at school: basic facts and effects of a school based intervention program. *Journal of Child Psychology & Psychiatry*, 35(7), 1171-1190.
- Olweus, D. (1999). Norway. In P.K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano, & P. Slee (Reds), *The nature of school bullying: A cross-national perspective*, (pp. 28-48). Londen: Routledge.
- Önder, C., & Yurtal, F. (2008). An investigation of the family characteristics of bullies, victims, and positively behaving adolescence. *Educational Sciences: Theory & Practice* 8(3), 821-832.

- Patterson, J.M., & Garwick, A.W. (1994). Theoretical linkages: family meanings and sense of coherence. In H. McCubbin, E. Thompson, A. Thompson, & J. Fromer (Eds.), *Sense of coherence and resiliency: stress, coping, and health*, (pp. 71-83). Madison, WI: University of Wisconsin System.
- Pellegrini, A.D., & Bartini, A. (2000). A longitudinal study of bullying, victimization, and peer affiliation during the transition from primary school to middle school. *American Educational Research Journal*, 37(3), 699-725.
- Peres, J.F.P., Moreira-Almeida, A., Nasello, A.G., & Koenig, H.G. (2007). Spirituality and resilience in trauma victims. *Journal of Religion & Health*, 46, 343-350.
- Perren, S., Alsaker, F.D. (2006). Social behavior and peer relationships of victims, bully-victims, and bullies in kindergarten. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47(1), 45-57.
- Perren, S., & Hornung, R. (2005). Bullying and delinquency in adolescence: victims' and perpetrators' family and peer relations. *Swiss Journal of Psychology*, 64(1), 51-64.
- Pillay, J. (2004). Experiences of learners from informal settlements. *South African Journal of Education*, 24(1), 5-9.
- Prevatt, F.F. (2003). The contribution of parenting practices in a risk and resiliency model of children's adjustment. *British Journal of Developmental Psychology*, 21, 469-480.
- Rigby, K., & Slee, P.T. (1991). Dimensions of interpersonal relation among Australian children and implications for psychological well-being. *The Journal of Social Psychology*, 133(1), 33-42.
- Roland, E. (1989). A system oriented strategy against bullying. In E. Roland & E. Munthe (Eds.), *Bullying: an international perspective* (pp. 143-151). London: David Fulton Publishers.
- Roland, E. (2002). Bullying, depressive symptoms and suicidal thoughts. *Educational Research*, 44(1), 55-67.

- Salmivalli, C., Huttunen, A. & Lagerspetz, K.M.J. (1997). Peer networks and bullying in schools. *Scandinavian Journal of Psychology*, 38, 305-312.
- Schwartz, D. (2000). Subtypes of victims and aggressors in children's peer groups. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 28(2), 181-192.
- Schwartz, D., Dodge, K.A., Pettit, G.S., Bates, J.E., & The Conduct Problems Prevention Research Group. (2000). Friendship as a moderating factor in the pathway between early harsh home environment and later victimization in the peer group. *Developmental Psychology*, 36(5), 646-662.
- Sherkat, D.E., & Reed, M.D. (1992). The effects of religion and social support on self-esteem and depression among the suddenly bereaved. *Social Indicators Research*, 26(3), 259-275.
- Shenton, A.K. (2004). Strategies for ensuring trustworthiness in qualitative research projects. *Education for Information*, 22, 63-75.
- Shields, A., & Cicchetti, D. (2001). Parental maltreatment and emotion dysregulation as risk factors for bullying and victimization in middle childhood. *Journal of Clinical Child Psychology*, 30(3), 349-363.
- Shin, S.H., Choi, H., Kim, M.J., & Kim, Y.H. (2010). Comparing adolescents' adjustment and family resilience in divorced families depending on the types of primary caregiver. *Journal of Clinical Nursing*, 19, 1695-1706.
- Smith, P.K. (1999). England and Wales. In P.K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano, & P. Slee (Eds.), *The nature of school bullying: a cross-national perspective* (pp. 68-90). London: Routledge.
- Smith, P.K., Madsen, K.C., & Moody, J.C. (1999). What causes the age decline in reports of being bullied at school? Toward a developmental analysis of risks of being bullied. *Educational Research*, 41, 267-285.

- Smith, P.K., & Morita, Y. (1999). Introduction. In P.K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano, & P. Slee (Eds.), *The nature of school bullying: a cross-national perspective* (pp. 68-90). London: Routledge.
- Smokowski, P.R., & Kopasz, K.H. (2005). Bullying in school: an overview of types, effects, family characteristics, and intervention strategies. *Children & Schools*, 27(2), 101-110.
- Statistics South Africa. (2005a). General household survey July 2005. Herkrygbaar, 14 September 2010, van www.statssa.gov.za.
- Statistics South Africa. (2005b). Income and expenditure of households 2005/2006. Herkrygbaar, 14 September 2010, van www.statssa.gov.za.
- StatSoft Inc. (2006). STATISTICA (data analysis software system), version 7.1. www.statsoft.com.
- Steinberg, L., Lamborn, S.D., Dornbusch, S.M., & Darling, N. (1992). Impact of parenting practices on adolescent achievement: authoritative parenting, school involvement, and encouragement to succeed. *Child Development*, 63(5), 1266-1281.
- Strauss, A.L. (1987). *Qualitative analysis for social scientists*. New York: Cambridge University Press.
- Swart, E., & Bredekamp, J. (2009). Non-physical bullying: exploring the perspectives of Grade 5 girls. *South African Journal of Education*, 29(3), 405-425.
- Taiwo, T., & Goldstein, S. (2006). Drug use and its association with deviant behaviour among rural adolescent students in South Africa. *East African Medical Journal*, 83(9), 500-506.
- Townsend, L., Flisher, A.J., Chikobvu, P., Lombard, C., & King, G. (2008). The relationship between bullying behaviours and high school dropout in Cape Town, South Africa. *South African Journal of Psychology*, 38(1), 21-32.
- Walsh, F. (1996). The concept of family resilience: crisis and challenge. *Family Process*, 35, 261-281.

- Walsh, F. (2003). Family resilience: strengths forged through adversity. In F. Walsh (Red.), *Normal family processes* (derde uitg.) (pp. 399-423). New York: Guilford Press.
- Walsh, F. (2006). *Strengthening family resilience*. New York: Guilford Press.
- Werner, E.E., & Smith, R.S. (1992). *Overcoming the odds: high risk children from birth to adulthood*. New York: Cornell University Press.
- Wilcox, D.T., Richards, F., & O’Keeffe, Z.C. (2004). Resilience and risk factors associated with experiencing childhood sexual abuse. *Child Abuse Review*, 13, 338-352.
- Wright, L.M., Watson, W.L., & Bell, J.M. (1996). *Beliefs: the heart of healing in families and illness*. New York: Basic Books.
- Zeelie, D.G. (2004). *Managing bullying in primary schools in Johannesburg*. (Ongepubliseerde meesters tesis), Universiteit van Johannesburg, Johannesburg.

BYLAE 1

BRIEF AAN OUERS

Beste Ouer

My naam is Estelle Roodt en ek is 'n Meestersgraad-student wat tans besig is met my navorsingsprojek aan die Universiteit van Stellenbosch. My navorsing gaan oor afknouery ("bullying").

Afknouery kan gedefinieer word as aggressiewe gedrag of opsetlike kwaaddoenery wat herhaaldelik en in die loop van tyd uitgevoer word. Afknouery sluit die volgende in:

- om iemand te slaan, skop of knyp (fisieke afknouery)
- om iemand te dreig, terg, spot of lelike name te noem (verbale afknouery)
- om iemand doelbewus uit 'n groep te sluit
- om te weier om aan 'n ander se versoeke gehoor te gee

Afknouery is 'n algemene verskynsel onder laerskoolkinders. Alhoewel dit dikwels as 'n normale deel van die grootwordproses beskou word, dui verskeie studies op die negatiewe sosiale, sielkundige en fisieke gevolge wat daarmee gepaardgaan.

Wanneer 'n kind geboelie word, raak dit noodwendig die hele gesin. Elke gesin het egter unieke eienskappe of maniere om krisis (soos afknouery) te hanteer en daarby aan te pas. Die doel van my studie is dan ook om vas te stel wat hierdie eienskappe of maniere is.

Hiermee wil ek u vriendelik uitnooi om aan my studie deel te neem as julle gesin aan die volgende vereistes voldoen:

- 1) Ten minste een kind in die gesin moes vir ses maande of langer geboelie gewees het.
- 2) Die afknouery moes in die afgelope drie jaar plaasgevind het.
- 3) Die afknouery moes plaasgevind het terwyl die kind/ers in die laerskool is/was.
- 4) Die gesin moet 'n twee-ouer gesin wees
- 5) Die gesin moet in die Suid-Kaap woon.

Deelname aan die studie behels die voltooiing van 'n vraelys. Ek werk slegs met u, die ouer; u kind is glad nie self by die studie betrokke nie. Die totale tyd wat dit sal neem is ongeveer een uur. Alle antwoorde wat u verskaf sal vertroulik hanteer word. Die voltooide vraelyste sal veilig gebêre word op 'n plek waar net ek toegang het tot die inligting. Elke deelnemer sal gevra word om 'n ingeligte toestemmingsbrief te voltooi. Deelname aan die studie is vrywillig en u kan te eniger tyd aan die studie onttrek as u sou wou. Wanneer die studie voltooi is, sal daar aan diegene wat belangstel 'n kopie van die bevindinge gegee word.

Alle deelnemers word outomaties ingeskryf vir 'n gelukkige trekking wat sal plaasvind sodra al die inligting ingesamel is. Drie weners sal elkeen 'n koopbewys ter waarde van R500, R300 of R100 by Checkers ontvang. Die weners van hierdie koopbewyse sal telefonies in kennis gestel word.

Indien u belangstel om deel te neem, bel my (Estelle Roodt) asseblief by 076 275 6282. Ek sal na u huis toe kom vir die ontmoeting, of ons kan reël om op 'n ander plek te ontmoet. Ek sien uit daarna om van u te hoor!

Vriendelike groete
Estelle Roodt

Studieleier: Prof Awie Greeff

BYLAE 2

BIOGRAFIESE VRAELYS

Alle inligting in hierdie vraelys is streng vertroulik en u inligting sal anoniem geprosesseer word.

Beantwoord asseblief die volgende vrae of maak slegs 'n ✓ waar nodig.

Huistaal: Afrikaans Engels Ander.....

Huwelikstaat: Getroud, eerste huwelik Getroud, voorheen getroud Getroud, woon apart

Hoe lank is u nou al met u huidige maat getroud? jaar

Gesinsamestelling: (Dui duidelik aan watter kind geboelie is)

	Self	Maat	Kind 1	Kind 2	Kind 3	Kind 4	Kind 5	Kind 6
Ouderdom								
Geslag								

Is daar enige iemand anders wat permanent by julle in die huis bly?

Ja Nee

Spesifiseer.....

Hoogste vlak van opleiding ontvang:

Self Geen Laerskool Hoërskool

Diploma Graad/Nagraads Ander.....

Huweliksmaat Geen Laerskool Hoërskool

Diploma Graad/Nagraads Ander.....

Huidige beroep: Self

Huweliksmaat

Geskatte totale bruto inkomste van gesin per maand:

Minder as R1000 R1000 – R5000 R5000 – R15000 R15000 – R35000 Meer as
R35000

Vrae in verband met u kind wat geboelie was:

Word u kind steeds geboelie? Ja Nee

Hoe oud was u kind toe die afknouery begin het?..... jaar

Hoe lank was/word u kind nou al geboelie?..... maande

Hoe lank ná dit begin het, het julle gesin bewus geword daarvan dat julle kind
geboelie word? maande

Op watter manier het die afknouery julle gesin geaffekteer?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Hoe het julle as gesin daarin geslaag om die afknouery te hanteer en daarby aan te pas?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

BYLAE 3
BRIEF AAN SKOOLHOOF

Geagte (naam van skoolhoof) en Beheerliggaam

My naam is Estelle Roodt en ek is op die oomblik besig met my Meestersgraad in Navorsingsielkunde aan die Universiteit van Stellenbosch. My navorsing gaan oor afknouery of “bullying”.

Afknouery is ’n verskynsel wat wêreldwyd voorkom. Suid-Afrika word ook nie van hierdie probleem vrygeskeld nie. In die Wes-Kaap is 36.3% van alle leerders by afknouery betrokke. Alhoewel daar dikwels geredeneer word dat afknouery ’n relatiewe normale deel van die grootwordproses is, dui verskeie studies op die negatiewe gevolge wat daarmee gepaardgaan. Slagoffers van afknouery is byvoorbeeld meer geneig as ander kinders tot depressiewe simptome en selfmoordgedagtes.

Die teoretiese grondslag vir my studie is die Veerkrachtigheidsmodel. Gesinsveerkrachtigheid verwys na die vermoë van ’n gesin om aan te pas by, en te herstel na ’n krisis (soos wanneer ’n kind in die gesin geboelie word). Volgens hierdie teorie is daar verskeie faktore wat ’n gesin help om krisisse te hanteer, byvoorbeeld goeie kommunikasie tussen gesinslede, ondersteuning van familie en vriende, en ’n gesin se geloofsoortuigings. Die navorsingsvraag van my studie is dan ook: Watter gesinskenmerke kan geassosieer word met goeie aanpassing van gesinne waarvan ’n kind geboelie word?

Hiermee wil ek graag toestemming vra om briewe aan al die ouers van die skool te stuur in verband met my studie. Ek gaan slegs met die ouers werk; die kinders is glad nie self betrokke nie. Ouers wat wil deelneem aan my studie kan my kontak, en hulle sal ’n vraelys invul en ’n kort onderhoud met my hê. Deelnemers sal verseker word dat die antwoorde wat hul tydens die onderhoud gee, vertroulik is. Die voltooide vraelyste sal veilig gebêre word op ’n plek waar net ek toegang het tot die inligting. Elke deelnemer sal gevra word om ’n ingeligte toestemmingsbrief te voltooi. Deelname aan die studie is vrywillig en ouers kan te eniger tyd aan die studie onttrek as hulle sou wou. Wanneer die studie voltooi is, sal daar aan diegene wat belangstel ’n kopie van die bevindinge gegee word.

Aangeheg is die brief wat ek aan die ouers wil stuur.

Vir enige verdere vrae is u welkom om my te kontak by 076 275 6282.

Baie dankie
Estelle Roodt

Studieleier: Prof Awie Greeff

BYLAE 4

INGELIGTE TOESTEMMINGSBRIEF

UNIVERSITEIT • STELLENBOSCH • UNIVERSITY
jou kennisvennoot • your knowledge partner

UNIVERSITEIT STELLENBOSCH INWILLIGING OM DEEL TE NEEM AAN NAVORSING

Veerkrachtighedskenmerke van gesinne waarvan 'n kind geboelie word

U word gevra om deel te neem aan 'n navorsingstudie uitgevoer te word deur Estelle Roodt (BAHons) van die Departement van Sielkunde aan die Universiteit Stellenbosch. Die resultate van die studie sal deel word van 'n tesis. U is as moontlike deelnemer aan die studie gekies omdat 1) ten minste een kind in u gesin vir ses maande of langer geboelie gewees het 2) die afknouery in die afgelope drie jaar plaasgevind het 3) die afknouery plaasgevind het terwyl u kind/ers in die laerskool is/was 4) u deel is van 'n tweewouer gesin en 5) u gesin in die Suid-Kaap woon.

1. DOEL VAN DIE STUDIE

Die doel van hierdie studie is om vas te stel watter gesinskenmerke geassosieer kan word met goeie aanpassing van gesinne waarvan 'n kind geboelie word.

2. PROSEDURES

Indien u inwillig om aan die studie deel te neem, vra ons dat u 'n vraelys invul wat ongeveer 60 minute gaan duur. Die prosedures sal by u eie huis uitgevoer word, of ons kan reël om op 'n ander plek te ontmoet.

3. MOONTLIKE RISIKO'S EN ONGEMAKLIKHEID

Daar word nie voorsien dat deelnemers enige risiko's, ongemaklikheid of ongerief sal ervaar nie. Indien dit egter sou gebeur, kan deelnemers dr. Daan Stulting by 082 829 7390 of 044 620 4917 kontak.

4. MOONTLIKE VOORDELE VIR DEELNEMERS EN/OF VIR DIE SAMELEWING

'n Veerkrachtigheds-georiënteerde benadering beklemtoon die moontlikheid van aanpassing en vooruitgang ná 'n negatiewe lewenservaring. Deur vas te stel watter gesinskenmerke geassosieer kan word met goeie aanpassing van gesinne waarvan 'n kind geboelie word, kan ander gesinne gehelp word om die verskynsel van afknouery te hanteer indien dit oor hul pad sou kom.

5. VERGOEDING VIR DEELNAME

Indien u deelneem aan die studie, staan u 'n kans om 'n geskenkbewys ter waarde van R500, R300 of R100 by Checkers te wen. Die trekking sal direk na data insameling voltooi is plaasvind. Wenners sal telefonies in kennis gestel word.

6. VERTROULIKHEID

Enige inligting wat deur middel van die navorsing verkry word en wat met u in verband gebring kan word, sal vertroulik bly en slegs met u toestemming bekend gemaak word of soos deur die wet vereis. Vertroulikheid sal gehandhaaf word deur middel van kodering. Deelnemers se name sal glad nie in die studie gebruik word nie. Elke deelnemer sal in plaas daarvan 'n kode ontvang. Data sal op 'n veilige plek bewaar word en slegs die navorser sal toegang tot die data hê.

Wanneer die resultate van die studie gepubliseer word, sal geen deelnemers se name in die publikasie verskyn nie. Deelnemers en hul data sal op geen manier vir die lesers bymekaar gebring kan word nie. Vertroulikheid by publiserings sal dus te alle tye gehandhaaf word.

7. DEELNAME EN ONTTREKING

U kan self besluit of u aan die studie wil deelneem of nie. Indien u inwillig om aan die studie deel te neem, kan u te eniger tyd u daaraan onttrek sonder enige nadelige gevolge. U kan ook weier om op bepaalde vrae te antwoord, maar steeds aan die studie deelneem. Die ondersoeker kan u aan die studie onttrek indien u nie aan die vereistes vir die studie voldoen nie.

8. IDENTIFIKASIE VAN ONDERSOEKERS

Indien u enige vrae of besorgdheid omtrent die navorsing het, staan dit u vry om in verbinding te tree met prof. A.P. Greeff (studieleier) by 021 808 3464.

9. REGTE VAN DEELNEMERS

U kan te eniger tyd u inwilliging terugtrek en u deelname beëindig, sonder enige nadelige gevolge vir u. Deur deel te neem aan die navorsing doen u geensins afstand van enige wetlike regte, eise of regsmiddel nie. Indien u vrae het oor u regte as deelnemer by navorsing, skakel met Me Maléne Fouché [mfouche@sun.ac.za; 021 808 4622] van die Afdeling Navorsingsontwikkeling.

VERKLARING DEUR DEELNEMER OF SY/HAAR REGSVERTEENWOORDIGER

Die bostaande inligting is aan my, [*naam van deelnemer*], gegee en verduidelik deur Estelle Roodt in Afrikaans en ek is dié taal magtig of dit is bevredigend vir my vertaal. Ek is die geleentheid gebied om vrae te stel en my vrae is tot my bevrediging beantwoord.

Ek wil hiermee vrywillig in om deel te neem aan die studie. 'n Afskrif van hierdie vorm is aan my gegee.

Naam van deelnemer

Naam van regsverteenvoordiger (indien van toepassing)

Handtekening van deelnemer of regsverteenvoordiger

Datum

VERKLARING DEUR ONDERSOEKER

Ek verklaar dat ek die inligting in hierdie dokument vervat verduidelik het aan [*naam van die deelnemer*] en/of sy/haar regsverteenvoordiger [*naam van die regsverteenvoordiger*]. Hy/sy is aangemoedig en oorgenoeg tyd gegee om vrae aan my te stel. Dié gesprek is in Afrikaans gevoer en geen vertaler is gebruik nie.

Handtekening van ondersoeker

Datum

Goedgekeur Subkomitee A 25 Oktober 2004